

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

ЛАЙФХАКИ: КОРИГУВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ

Українська література

5-11 класи

Інтерактивний навчальний посібник

Одеса

2020

Рецензенти:

Дроздовський Д. І., науковий співробітник Київського інституту літератури та Національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, літературознавець

Сахно Г. І., завідувачка районного методичного кабінету сектору освіти, культури, молоді та спорту Великомихайлівської районної державної адміністрації

Ідея та авторка проєкту інтерактивного навчального посібника «Лайфхаки: коригувальне навчання. Українська література. 5-11 класи» – Свінтковська Світлана Андріївна, старша викладачка кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Інтерактивний навчальний посібник спрямований на допомогу учасникам освітнього процесу (учителям, учням 5-11 класів) для коригувального навчання на уроках української літератури з метою опанування прогалин навчального матеріалу на період дистанційного та змішаного навчання. Посібник стане в пригоді під час навчання та ефективного узагальнення, повторення та систематизації знань учнів протягом року для кожного класу.

Відповідальна за випуск – Задорожна Любов Кирилівна, ректорка Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», кандидатка філософських наук

Передмова

Епідемія коронавірусу COVID-19 стала випробуванням для освіти. Під час дистанційного навчання не всі учасники освітнього процесу є в рівних умовах. Саме тому виникає потреба в проведенні коригувального навчання. Метою такого навчання є виявлення прогалин в опануванні вивченого матеріалу на час дистанційного та змішаного навчання.

На початку навчального року вчителі будуть мати можливість з'ясувати, який матеріал, у якому обсязі опанували учні, - діагностувати їх знання і вміння.

Коригувальне навчання має відбуватися виключно в межах компетенції освітнього закладу і вчителя. Учителі зможуть забезпечити індивідуальний підхід для кожного предмета та кожного класу, за потреби й для окремого учня відповідно до календарно-тематичних планів для 5-11 класів із української літератури, складених згідно з навчальною програмою МОН України 2017 року, яка покликана стати одним з інструментів упровадження засадничих ідей особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів у повсякденному житті. Компетентнісний потенціал забезпечує можливість формування в процесі вивчення предмета всіх ключових компетентностей.

Календарно-тематичні плани розміщені на сайті КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

У пропонованому посібнику надано теоретичний, дидактичний, діагностичний матеріали, цікаві факти, творчі завдання, тестове опитування, пізнавальна інформація з української літератури. Творчим завданням надано практичного характеру. Виконуючи їх, учень має не лише виявити літературні знання та застосувати літературні вміння, а й замислитися над ціннісними настановами. Мета таких завдань – формування життєвих компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в житті.

Посібник стане в пригоді під час навчання та ефективного узагальнення, повторення та систематизації знань учнів та допоможе вчителю спроектувати подальшу діяльність для вдосконалення літературної компетентності учасників освітнього процесу.

5 клас

Цей ліс живий Науково-художні твори українських письменників

Паола Утевська – цікаві факти

14 вересня 1911 року в Одесі в сім'ї скульптора й науковця-хіміка. Закінчила 1925 року трудову школу, 1931 року - робітфак Київського хіміко-технологічного інституту, а 1941 року - філологічний факультет Київського університету. Однак не стала ні хіміком, ні філологом, а пішла на фронт. У травні 1942 року їй було важко поранено. Після закінчення війни Паола Володимирівна була літературним консультантом в «Літературній газеті», потім у журналі «Вітчизна» - друкувала статті, нариси, оповідання та казки. Жила Паола Володимирівна Утевська у Києві.

Змалку Паолу Утевську захоплювало читання і бажання переповідати прочитане своїм подругам. Але не точно, а з вигадкою, зі зміною сюжету. Десь у дванадцять років вона почала віршувати.

Перша книжка, написана у співавторстві з матір'ю, під назвою «З чорного золота» побачила світ 1960 року. Це була популярна розповідь про синтетичні матеріали.

Відтоді П. Утевська почала писати для дітей різного віку науково-художні та історичні книжки: «Невмирущі знаки», «Вічні мандрівники», «Правда, яка нагадує казку», «Квітковий годинник», «Київські святині».

Паола Утевська. «Ліс-трудівник»

Літературний рід: епос.

Жанр: науково-художнє оповідання.

Тема: розповідь про значення лісу в підтримці рівноваги в природі.

Ідея: єдність людини й природи, необхідність збереження та примноження лісів, зникнуть ліси, зникне життя на землі; ліс - величезний природний цех, який дає людям кисень.

Чому я маю прочитати цей твір: щоб усвідомити екологічні проблеми сучасного світу.

Пізнавальна (наукова) інформація:

Додатково: ліс забезпечує повітря киснем та регулює кількість води у природі.

Особливості: Науково-художні твори – це різновид дитячої пізнавальної літератури. У науково-художньому творі пізнавальна інформація розкривається у доступній формі за допомогою сюжету, яскравих образів, подій, явищ.

Цікаві наукові факти	Образні вирази
Повітря, вода і ліс виконують спільну роботу на користь усієї природи. Під час згорання речовин із повітря поглинається кисень і виділяється вуглекислий газ. Ліс насичує атмосферу водою. Дерева не виробляють воду, вони висмоктують її з глибин землі своїм корінням. Дерева воду випаровують через листя. У лісі сніг тоне набагато повільніше, ніж на відкритих місцях.	<i>Схожі на великий природний комбінат.</i> <i>Кисень — життєдайний газ.</i> <i>Ліс — величезний природний цех.</i> <i>Ліс — чудова безвідмовна пральня.</i> <i>Узимку ліси дримають зимовим сном.</i>

Літературний диктант

1. Що люди називають життєдайним газом?
2. Крім різних газів, повітря складається ще з ...
3. Який газ видихає людина?
4. Під час згорання будь-яких речовин з повітря поглинається ...
5. Що в тексті названо «величезним природним цехом»?
6. Чудова безвідмовна пральня – це...
7. Куди дерева дівають воду, яку висмоктують із землі?
8. Чому народне господарство іноді зазнає великої шкоди весною?
9. Чому в лісі майже не буває повеней?
10. Річки коло лісу в засушливу пору ніколи ...
11. Де річки повноводні, повітря чисте, ніколи не буває повеней?
12. Різновид дитячої пізнавальної літератури, у якому пізнавальна інформація розкривається у доступній формі за яскравих образів – це...

Анатолій Давидов – цікаві факти

Народився А. Давидов 1938 р. в с. Бочках Конотопського району на Сумщині в сім'ї вчителів. Після закінчення в 1960 р. Ніжинського педінституту працював учителем біології. Присвятив себе літературній діяльності: завідував відділом природознавства у журналі "Знання та праця", був головним редактором журналу "Барвінок", потім — директором видавництва "Молодь".

А. Давидов створив для дітей багато книг — у тому числі і науково-художніх, де розповідається про життя природи. Перша книжечка "Ширшає виднокруг" вийшла 1967 р., далі — "Сонячні вершники", "Без креслень і кельми", "Знай, люби, бережи", "Скарб" та ін. Збірка повістей та оповідань "Не так вже й тісно на землі" дістала високу відзнаку — премію Лесі Українки.

Твори А. Давидова приваблюють глибоким знанням природи, любов'ю до неї, а також розумінням внутрішнього світу дітей. Письменник прагне прищепити їм бажання вивчати світ рослин і тварин, берегти його. Він пише й про людські стосунки, про дитячі справи, пригоди, учить шанувати сучасне й минуле.

Анатолій Давидов. «Місяць тиші»

Літературний рід: епос.

Жанр: науково-художнє оповідання.

Тема: розповідь про казкові пригоди вихованців дитсадка в лісі; оповідь про життя лісових мешканців у червні.

Ідея: необхідно піклуватися про лісових мешканців, берегти й охороняти природу.

Герої твору: Петько Чебрець, Озивайко, вихованці дитсадка, Тарасик, Маринка, Оксанка.

Чому я маю прочитати цей твір: щоб розуміти особливість червня для мешканців лісу, уникати походів у цей період у ліс, тихо і обережно поводитися в ньому, щоб нікому не зашкодити.

Особливості: Твори науково – художньої літератури мають свою специфіку: художня форма, образи, сюжет, пізнавальна інформація.

Пізнавальна (наукова) інформація:

- у червні більшість птахів висиджують чи вигодовують пташенят;
- за день шпаки приносять своїм діткам близько чотирьохсот комах;
- хижі птахи полюють вдень;

• тварини в червні займаються вигодовуванням дітей, тому їх не можна турбувати.

Характеристика образів

Озивайко – казковий персонаж, живе у лісі, захищає й оберігає птахів і тварин. Знає усе про лісове життя і охоче ділиться знаннями з іншими.

Вихованці дитсадка – люблять слухати казки, у них багато запитань – і це чудово. Хлопчики і дівчатка – фантазери, люблять природу, поважають інших.

Літературний диктант

1. Чому вихованці дитсадка люблять, коли до них приходять Петько Чебрець?
2. У якому класі навчається Петько?
3. У яку халепу в лісі потрапив Петько?
4. Хто зробив діток невидимими?
5. Якого кольору одяг Озивайка?
6. Який місяць називають «місяцем тиші»?
7. Що знайшли діти на землі, між корінням?
8. Скільки комах за день приносить своїм діткам шпак?
9. Чому червень називають місяцем тиші?
10. Яку користь приносить сова?
11. На кого напали ворони та сороки?
12. Про кого сказано «Там, вчепірівшись кігтками в дерево, висіло вниз головою з десяток руденьких тваринок»?

Олег Буцень – цікаві факти

Олег Буцень народився 1923 року в Києві. Дитинство його пройшло у веселих розвагах і цікавих походах. Хлопчик захоплювався моделюванням літаків, робив радіоприймачі, любив малювати і, звісно, зачитувався книжками. Мандруючи стежками рідного краю, він мріяв про подорожі — не менш як у джунглі Африки чи на Південний полюс. „Та не так часто діється, як в дитинстві мріється”, — любив повторювати в зрілому віці Олег Васильович. Тільки закінчив десятирічку, як почалася війна. Усі мрії дитинства змінилися на шинель і гвинтівку. Після закінчення Тбіліського авіаційного училища юнак воював на фронтах Вітчизняної війни аж до Дня Перемоги. Демобілізувавшись, він вступив на філологічний факультет Київського університету. Після його закінчення працював учителем української мови і літератури в Бережанському

педагогічному училищі на Тернопільщині, потім — у дитячій редакції Українського радіо, у видавництві „Веселка”.

Олег Буцень ще з дитинства писав вірші. Постійні зустрічі з дитячою аудиторією спонукали його писати для дітей. Це були здебільшого оповідання і казки.

Олег Буцень. «Неприємна пригода»

Літературний рід: епос.

Жанр: науково-художнє оповідання-казка.

Тема: розповідь про спосіб життя ящірок; пригоди ящірки та їжачка в лісі.

Ідея: єдність людини й природи, необхідність її збереження; друзі завжди стануть у пригоді.

Герої: ящірка, їжак, ведмідь, заєць, борсук, хлопчик.

Чому я маю прочитати цей твір: щоб більше дізнатися про життя ящірок; розуміти, співчувати, захищати усе живе.

Пізнавальна (наукова) інформація:

- прудка ящірка не може довго бігати;
- зазвичай через 2-4 сек, за які вона встигає пробігти близько 20 метрів, вона стає мало рухомою і її легко впіймати;
- руками впіймати ящірку уважно;
- прудкі ящірки мають постійну домівку, але ховаються у тимчасові притулки;
- можуть бути коричневого (як правило, самиці) й зеленого (самці) кольору;
- хвіст може відпадати, але потім відростає.

Характеристика образів

Ящірка - прудка, коричнева, бідна; «пірнула в нірку»; робить добро, але нагадує про свій добрий учинок; ввічлива.

Їжачок - добрий, вдячний, рішучий, працьовитий, справедливий, не забуває добро «лісовий кравець», «задріботів», «никав», «почалапав», «побіг», «затупав», «засопів», «скрушно мовив», «форкнув сердито»; працьовитий і наполегливий - «почалапав їжак додому стомлений, але веселий».

Хлопчик – жорстокий, безсердечний, бездушний; «хлопчисько».

Літературний диктант

1. Як хлопчик відірвав ящірці хвіст?

2. Чим займався у лісі їжачок?
3. Чому ящірка звернулася по допомогу до їжака?
4. Якого кольору був хвіст, який приніс їжак?
5. Де їжак знайшов зайця?
6. Ящірка побажала їжачкові, щоб йому в рот самі стрибали ...
7. Яке прохання було у ведмедя?
8. Крім ведмедя, їжак звертався по допомогу до ...
9. Скільки часу шукав їжачок зайця?
10. Що їжачок пошив зайчикові?
11. Як відреагував їжак, коли дізнався, що хвіст виріс?
12. Жанр твору Олега Буценка «Неприємна пригода» - це ...

Валерія Іваненко – цікаві факти

Валерія Іваненко - з цим ім'ям вона увійшла в дитячу літературу. Воля - так звали її вдома. Лесею вона назавжди лишилася для друзів. Красива, з ніжним рум'янцем, розумними і виразними темними очима, вона була добра і чарівлива, демократична і проста, по-справжньому інтелігентна, сповнена любові до мистецтва і літератури.

І хоч зростала Воля у творчій родині (батько - редактор видавництва, мати - відома письменниця Оксана Іваненко), її не полонили творчі захоплення. У мріях Волі з'являлись моря з невідомим глибинним царством. Ще дитиною почала відвідувати морський гурток, удома розводила риб в акваріумі, дуже любила книжки про природу. І ось вона - студентка біологічного факультету Київського університету. Потім була цікава практика у дніпровських заповідниках, Заполяр'ї, на Баренцовому морі, експедиції по вивченню річок та озер Закарпаття. Та раптом трапилось нещастя: вона важко захворіла. Спочатку відмовили ноги, потім руки. І замість улюбленої роботи, наукових експедицій, Валерія Володимирівна змушена була лежати. Лежати довгі роки, не знаючи, коли відступить, і чи відступить коли-небудь хвороба взагалі. Чи можна знайти сенс життя в такому стані? Валерія Володимирівна знайшла. Вона вивчає болгарську мову, робить переклади художніх творів з болгарської. Маючи великі знання з біології, зоології, гідробіології, іхтіології, В.Іваненко починає обдумувати сюжети майбутніх оповідань для дітей, береться до нової праці. У 1960 році виходить у світ перша книжка Валерії Володимирівни "Де вони блукають". За нею - "Хатинка в морі", "Оленятко". Дивна чистота мови, образність, наукова точність характерні для творів письменниці. Всі вони про любов до природи, про пізнання її мудрих віковичних законів, невичерпний світ її несподіваних чудес.

Валерія Іваненко. «Батько-колючка та його гніздечко»

Літературний рід: епос.

Жанр: науково-художнє оповідання.

Тема: розповідь про спосіб життя, поведінку та розмноження річкових риб колючок.

Ідея: у природі існує неймовірна різноманітність риб, усі вони неординарні, навіть найменша рибка веде цікавий спосіб життя; красу не можна руйнувати, її треба оберігати.

Головні герої: батько-колючка, рибки-краснопірки, щука, рибка-горчак, жук-плавунець.

Пізнавальна (наукова) інформація:

- колючки своєю назвою завдячують колючкам на спині, які захищають їх від ворогів;

- навесні самці колючки „одягають” барвистий наряд й присвячують себе турботі про потомство;

- вони стають агресивними і наполегливо захищають свою територію від вторгнення суперників;

- у поглибленні на дні або серед рослин він будує гніздо;

- мальки вилуплюються через 4-10 днів.

Характеристика образу

Батько-колючка – хоробрий, розумний, сильний, відважний, агресивний, обережний, уважний, пильний, обачний, спостережливий.

Літературний диктант

1. Коли колючка будував гніздо?
2. Хто спостерігає за діями батька-колючки?
3. Якого кольору був колючка?
4. Кого чекає батько-рибка у своєму гнізді?
5. Скільки колючок на спинці у рибки?
6. Що шукає рибка-горчак?
7. Малькам у кубельці буде чим дихати, бо течія у цьому місці...
8. Із чого колючка будував гніздо?
9. Кого налякав рибка-колючка?
10. Хто ледь не з'їв батька?
11. Як красноперки дізналися про те, що ікру уже відкладено?

12. Яким стало вбрання колючки, коли дітки виростили?

**Систематизація знань та вмінь за темою
«Творчість П. Утевської, А. Давидова, О. Буцень,
В. Іваненко» (тестові завдання)
I варіант**

1. Автор оповідання "Ліс - трудівник"

- А Валерія Іваненко
- Б Олег Буцень
- В Анатолій Давидов
- Г Паола Утевська

2. «Неприємнапригода»Олега Буценязажанром

- А науково-художній твір
- Б легенда
- В повість
- Г казка

3. Вихованці любили Петька Чебреця (оповідання Анатолія Давидова «Місяцьтиші»), бо він

- А любив і добре знав природу
- Б знав багато казок
- В бувхоробрим
- Г був знайомим з Озивайком

4. Фабрики та заводи під час згорання будь-яких речовин виділяють (оповідання ПаолиУтевської"Ліс - трудівник")

- А кисень
- Б вуглекислий газ
- В повітря
- Г азот

5. Анатолій Давидов назвав оповідання «Місяць тиші», бо

- А у січні багато звірів спить, тому у лісі має бути тихо
- Б у березні багато птахів та звірів полює, тому треба тихоповодитися
- В у червні птахи висиджують пташенят, і потрібно поводитися тихо, щоб не злякати їх
- Г у квітні птахи повертаються з теплих країв, і їх не можна лякати

6. Величезний природний цех, який очищає наше повітря (оповідання ПаолиУтевської "Ліс - трудівник"), це

- А ліси
- Б океани
- В річки

Г гори

7. Будуючи гніздо колючка (оповідання Валерії Іваненко «Батько-колючка та його гніздечко») поводився

А агресивно

Б спокійно

В зосереджено

Г щиро

8. Батько-колючка(оповідання Валерії Іваненко «Батько-колючка та його гніздечко»), вибираючи місце для гніздечка, звертав увагу на

А багато водоростей

Б стрімку течію

В більше мулу

Г багато каміння

9. Героями твору " Неприємна пригода" О. Буцень є

А ящірка, заєць, їжак, борсук, ведмідь, хлопчисько

Б кравець, ящірка, хлопець, ведмідь, борсук

В їжак, хвіст ящірки, хлопчисько, лисичка

Г заєць, їжак, лисичка, ведмідь, борсук.

10. По допомогу ящірка (оповідання Олега Буцень "Неприємна пригода") звернулася до

А хлопчиська

Б зайця

В їжака

Г ведмедя

11. Слова «Хай тобі миші самі в рот стрибають» (оповідання Олега Буцень «Неприємна пригода») каже

А лисиця

Б ящірка

В ведмідь

Г борсук

12. Твори, у яких пізнавальна інформація розкривається в доступній формі за допомогою сюжету, яскравих образів, подій, явищ, називаються

А науково-художніми

Б жартівливими

В літературними

Г народними

II варіант

1. Автор оповідання «Батько-колючка та його гніздечко»

А Валерія Іваненко

Б Олег Буцень

В Анатолій Давидов

Г Паола Утевська

2. "Ліс-трудівник" Паоли Утевської за жанром

А легенда

Б повість

В казка

Г науково-художній твір

3. Важливими складовими частини природи за оповіданням "Ліс - трудівник" є

А повітря, вода й ліс

Б повітря, океани, річки

В повітря, гори й вода

Г повітря, земля й вода

4. Озивайко (оповідання Анатолія Давидова «Місяць тиші») - це

А шестикласник

Б вихованець дитсадка

Г учень четвертого класу

5. Головна думка науково-художнього оповідання Паоли Утевської "Ліс-трудівник"

А повітря, яке нас оточує, складається з різних газів

Б ліс - величезний природний цех, який дає людям кисень

В ліс порядкує вологою

Г у лісі живуть тварини та птахи

6. На дні річки колючка (оповідання Валерії Іваненко «Батько-колючка та його гніздечко»)

А рив нору

Б будував гніздечко

В спілкувався з рибами

Г харчувався

7. Захищаючи свою територію батько-колючка (оповідання Валерії Іваненко «Батько-колючка та його гніздечко») відігнав

А пліточок і краснопірок

Б краснопірок і жука-плавунця

В жука-плавунця і щуку

Г жука-плавунця і рибку-гірчака

8. Події в оповіданні Валерії Іваненко «Батько-колючка та його гніздечко» відбуваються

А восени

Б влітку

В взимку

Г весною

9. Хвіст ящірці (оповідання Олега Буцня " Неприємна пригода") відірвав

А хлопчисько

Б заєць

В їжачок

Г ведмідь

10.Погодився допомогти знайти хвоста (оповідання Олега Буцня «Неприємна пригода») з умовою залатати шкуру

А борсук

Б ведмідь

В заєць

Г лисиця

11. Кравець (оповідання Олега Буцня «Неприємна пригода») так і не пришив хвоста ящірці, бо

А він не сподобався

Б був завеликим за розміром.

В був іншого кольору

Г виріс новий

12. Твори, у яких пізнавальна інформація розкривається в доступній формі за допомогою сюжету, яскравих образів, подій, явищ, називаються

А жартівливими

Б літературними

В науково-художніми

Г народними

**Небачені світи:
літературна казка, повість-казка,
п'єса**

Леся Воронина – цікаві факти

Леся Воронина (21.03.1955, Київ) – письменниця, журналістка, перекладачка. Народилася в Києві. Навчаючись у школі, зацікавилася українським фольклором, співала у хорі «Гомін», а також захопилася східними двобоями та йогою. 1972 р. вступила на заочне відділення філологічного

факультету Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчила 1979 р.

За роки навчання встигла попрацювати кур'єром у Спілці письменників України, лаборантом у школі, електромонтером на деревообробному комбінаті, екскурсоводом у Музеї народної архітектури та побуту в Пирогово та на багатьох інших роботах. Мандрувала Україною (автостопом) та Польщею (на байдарках). 1987–1991 рр. – редактор відділу літератури та мистецтва журналу «Україна». З 1991 року працювала у дитячому журналі «Соняшник» (з 1992 до 2006 - головний редактор часопису). Нині – автор та ведуча програм на Радіо Культура. Член Спілки письменників України, член Асоціації Українських письменників. Пише для дітей.

Літературні псевдоніми: Гаврило Гава, Ніна Ворон, Олена Вербна, Сестра Лесич. Перекладає твори польських письменників.

Леся Воронина. «Слон на ім'я Гудзик»

Літературний рід: епос.

Жанр: літературна казка.

Тема: розповідь про чарівні пригоди слоника Гудзика та дівчинки Ясочки.

Основна думка: дружба - це велика сила; важливо мати поруч вірного і відданого товариша.

Герої: Ясочка, слон Гудзик.

Додатково: літературна казка — це авторський художній твір, в основі якого лежить захоплива вигадана історія, що об'єднує елементи дійсності й фантастики.

Характеристика образів

Яся - неслухняна, кмітлива, винахідлива, любить тварин, весела, кмітлива, розумна, допитлива, дотепна, вміє дружити. Вона здатна на вигадку, має бурхливу фантазію.

Слон Гудзик – чарівна тварина, дотепний, веселий, гарний друг, вигадник, лідер.

Літературний диктант

1. Уранці Яся не любила ...
2. У яку пору року відбуваються події в казці?
3. У вуличному кіоску Ясочка купила ...
4. Волосся дівчинки заплуталося у ...
5. Слоника Яся знайшла в ...
6. Разом із смаколиками слоник проковтнув ...

7. Улюблена гра слоника зветься «упіймай слоника за ...»
8. Яке бажання загадав слоник ...
9. Улюблену ляльку Ясі звали ...
10. Після того, як слоник поїв, він захотів ...
11. У чому Яся принесла Гудзика додому?
12. Куди Ясочка сховала Гудзика?

Сашко Дерманський – цікаві факти

Сашко Дерманський — чи не найталановитіший і найпопулярніший в Україні Дитячий поет, прозаїк та казкар народився 28 листопада 1976 року в селі Гайворон Володарського району на Київщині. Навчався у Володарській середній школі № 1. За освітою – учитель української та зарубіжної мови та літератури, 1999 року закінчив Київський національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. Викладає за фахом у Київському технікумі електронних приладів. Одружений, виховує двох доньок – Владиславу (2001) та Злату (2011).

Із дитинства пробував писати вірші, часом пише й тепер, однак ставиться до них не так серйозно, як до прози. Перші вірші для малечі опублікував у дитячому журналі «Стежка», де довгий час працював літературним редактором.

Ось як говорить про себе Сашко Дерманський: «...Я — чарівник. Без мантиї, без чарівної палички й навіть без «Німбуса-2000». Але я справжній чарівник. Я натискаю на пластмасові клавіші — й творю Казку. І дякую за це дитячій літературі. Дитяча літературо, дякую тобі!»

Сашко Дерманський – автор популярних пригодницьких повістей і казок для дітей, зокрема, діалогії «Чудове Чудовисько», «Царство Яблукарство», «Володар макуци, або Пригоди вужа Ониська», «Король буків, або Таємниця Смарагдової книги», «Казки Дракона Омелька» та інших. Видав 14 книжок, 1 аудіокнигу та 2 інтерактивні-книжки для дітей.

Сашко Дерманський. «Казки дракона Омелька»

Літературний рід: епос.

Жанр: літературна казка.

Тема: розповідь про доброго й дивакуватого казкаря дракона Омелька.

Основна думка: утвердження думки, що добро, людяність, повага до інших допомагають людині в житті; добро завжди повинно перемагати; не потрібно сприймати людей лише за зовнішністю й слідувати стереотипам.

Герої: Дракон Омелько – любить розповідати казки. Дракониця Килина – його дружина, жабки, лосі, зайчєня – слухачі казок.

Додатково: казкар дракон, татє й наймення Омелько, не може бути підступним хижим ящуром. Особливо якщо він любить млинці із суницями й має пристрасть до вигадування казок, яких, однак, нікому й переповісти, бо дуже непросто знайти слухачів, коли від твого гарячого характеру займається все навколо. І лишився б Омелько «горопашним», «безталанним» і невизнаним, якби не однісіньке зайчєня, котре не встигло втекти разом з іншими від дивакуватого й підозрілого казкаря.

Характеристика образів

Дракон - казкар, замріяний фантазер. Він дивакуватий і безпомічний. Омелько неуважний. Якось був так замріявся, що, йдучи додому, перечепився об задню лапу й упав у мальви. Омелько – інтелігентна істота із розвиненою уявою. Особливо якщо він любить млинці із суницями й має пристрасть до вигадування казок, яких, однак, нікому й переповісти. Дракон дуже добрий, піклується про інших.

Літературний диктант

1. Понад усе на світі Омелько любив ...
2. Як звали дружину дракона?
3. Кого бракувало Омелькові?
4. Хто найчастіше змушений був слухати казкаря?
5. Чому Килина цього разу не захотіла слухати чоловікову казку?
6. Які квіти витолочив Омелько.
7. Чому в дракона підскочила температура?
8. Омелько помчав до річки...
9. Першим послухати драконової казочки погодилося...
10. Лосі злякалися Омелька, бо той ...
11. Крім лосів, від дракона тікали ще й ....
12. Що зробив Омелько, коли зайчєня злякалося темряви?

Всеволод Нестайко – цікаві факти

Автор книги — відомий дитячий письменник Всеволод Зиновійович Нестайко — написав чимало повістей і оповідань для дітей. Його твори несуть у собі особливий заряд довірливості та доброти.

Одного сонячного ранку перед пробудженням Всеволоду Нестайку наснилося, що на його носі сидить живий сонячний зайчик і золотим пензликом

малює на його щоках ластовиння. Письменник прокинувся і відчув якусь незвичайну радість. Йому страшенно закортіло відразу ж сісти за письмовий стіл і розпочати писати про тих лоскотливих сонячних зайчиків.

Повість-казка “В Країні Сонячних Зайчиків”, що вийшла у світ в 1959 році, була однією з перших книжок Всеволода Нестайка.

Всеволод Нестайко. «Країна Сонячних Зайчиків»

Літературний рід: епос.

Жанр: повість-казка.

Тема: розповідь про незвичайні пригоди Веснянки в чарівній Країні Сонячних Зайчиків.

Основна думка: рослинний світ навколо нас надзвичайно багатий, і навіть найменша непоказна квіточка приносить користь; потрібно вміти помічати красу навколо себе. Ця книга вчить нас не бути байдужими до інших, бути добрими, вихованими, сміливими.

Головні герої: Веснянка, дядечко Ясь та тітонька Тася, їхні дітки сонячні зайченятка.

Додатково: Повість — прозовий твір, який характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття посідає проміжне місце між романом та оповіданням.

Повість-казка – жанр літератури, у якому фантастичні світи, події та герої в той же час відображають особливості та правила світу реального.

Характеристика образу Веснянки

Веснянка - головний герой цієї книги, родом із Ластовинії. Рудий та веснянкуватий, як кожен мешканець цієї країни. Мав рівно 222 веснянки. Він був дуже добрим та вихованим хлопчиком, розумним та кмітливим. У свої неповні десять років він сміливий та відважний, вірний товариш.

Літературний диктант

1. Як Веснянка потрапив у Країну Сонячних Зайчиків?
2. Що вразило Веснянку в цій країні?
3. Яку квітку названо у повісті «мужньою»?
4. Переплітаючись між собою, квіти утворювали химерні ...
5. У цих хатинках жили ...
6. Сонячні зайченята каталися на воді в пелюстках ...
7. У Країну Сонячних Зайчиків не міг потрапити ...
8. Що запропонували Веснянці на обід?

9. Дядечко Ясь найбільше любив ласувати ...
10. Яка квітка була окрасою саду зайчиків?
11. Чому зайчики люблять кульбабку?
12. Згортаючи пелюстки, кульбабку сповіщає сонячних зайчиків...

Микола Томенко – цікаві факти

Микола Данилович Томенко народився 25 травня 1937 року в селі Ярославка Шполянського району. Батьки — одвічні хлібороби, рано померли. Ріс круглим сиротою.

Після закінчення Антонівської середньої школи працював на руднику «Гігант» у Кривому Розі кріпильником та скреперистом. Служив на флоті — старшим тральним електриком на бойових мінних тральщиках Балтійського та Баренцевого морів.

Закінчив Київський університет ім. Т. Шевченка (1966), філологічний факультет. Працював на журналістській та видавничій роботі.

Микола Данилович Томенко — неперевершений майстер художнього слова, автор 19 книг поезій, прози, п'єс. Автор книг пісень «Білі птиці снігів» (2010) та «Поміж печалю й любов'ю» (2011). Томенком-драматургом створено 14 віршованих п'єс для дітей та юнацтва.

П'єса-казка «Орел-Срібнокрилець» — переможець Всеукраїнського конкурсу на найкращу п'єсу для дітей у 1978 р., п'єса «Жук-Скарабей і Скрипка» на Всесоюзному семінарі драматургів (м. Ялта, 1989) була знана найкращою.

Микола Томенко. «Орел-Срібнокрилець»

Літературний рід: драма.

Жанр: п'єса.

Тема: розповідь про хоробре птаство, яке перемогло підступну Царицю-Змію.

Основна думка: возвеличення благородства та мудрості, засудження підлості та заздрості.

Герої: Орел-Срібнокрилець, Цариця-Змія, Жайвір, Щур, Ящірка.

Додатково: п'єса — це літературний твір, який написано спеціально для постановки на сцені. Ті, хто беруть участь у п'єсі, називаються дійовими особами, їх перелік подається на початку твору.

П'єса поділе на надії, а дії – на окремі епізоди, які називають сценами або картинами. У п'єсі ремарки, побажання автора акторам, як вони мають говорити, поводитися на сцені тощо.

Характеристика образів: Орел-Срібнокрилець – благородний, мудрий, стриманий, розумний, відповідальний. Цариця-Змія – підступна, підла, нещира, наполеглива, заздрісна, скупа.

Літературний диктант

1. Порадником Орла був...
2. Чому Срібнокрилець посміявся зі Змії?
3. Птахам загрожує ...
4. Куди поділися запаси зерна?
5. Який чарівний предмет є в старого Жайвора?
6. Хто задумав викрасти перстень?
7. Порадником Змії є ...
8. Чарівний перстень має силу неба й ...
9. Хто викрав перстень?
10. Де птахи сховали перстень?
11. Куди Змія одягла прикрасу?
12. Приказку «Та воно певніше, коли раніше» промовляє... (Ящірка).

Систематизація знань та вмінь за темою «Творчість Л. Ворониної, С. Дерманського, В. Нестайка, М. Томенка» (тестові завдання) I варіант

1. Жанр твору Лесі Ворониної «Слон на ім'я Гудзик»

- А повість-казка
- Б п'єса
- В народна казка
- Г літературна казка

2. У вуличному кіоску Ясочка купила

- А цукерки
- Б морозиво
- В чипси
- Г банани

3. Найзаповітніше бажання слона Гудзика

- А побачити, як святкують Новий рік
- Б побачити, як святкують Різдво

В побачити Різдвяну казку

Г побачити різдвяну ялинку

4. Перечепившись за задню лапку, Омелько (Сашко Дерманський «Казки дракона Омелька») упав і витолочив

А троянди

Б ромашки

В піони

Г мальви

5. Свідченням того, що дружина (Сашко Дерманський «Казки дракона Омелька») гнівається, були

А бурі дими з ніздрів

Б червоні дими з ніздрів

В сині дими з ніздрів

Г яскраво-блакитні дими з ніздрів

6. Допомогла зайчику (Сашко Дерманський «Казки дракона Омелька») перебороти страх перед страшним драконом

А безстрашність

Б цікавість

В підтримка друзів

Г безпорадність

7. Головного героя твору Всеволода Нестайка «Країна Сонячних Зайчиків» звали

А Омелько

Б Озивайко

В Веснянка

Г Гудзик

8. Сонячна зайчиха підмітала підлогу

А квіткою конюшини

Б скромними чорнобривцями

В квіткою конвалії

Г трояндовими пелюстками

9. Головна думка повісті Всеволода Нестайка "Країна Сонячних Зайчиків"

А потрібно будувати будинки з квітів

Б ніщо на землі не існує вічно

В потрібно вміти помічати красу навколо себе

Г потрібно бути фантазером

10. Побажання автора акторам, як вони мають говорити, поводитися на сцені подано в

А ремарках

Б переліку дійових осіб

- В репліках
- Г монологах

11. Повість - це

- А твір, у якому наукові ідеї та факти викладено в доступній формі, за допомогою яскравих, образних висловів
- Б літературний прозаїчний твір, у якому зображується не одна подія, а низка подій із життя героя
- В літературний твір, який написано спеціально для постановки на сцені
- Г авторський художній твір, в основі якого лежить захоплива вигадана історія, що об'єднує елементи дійсності й фантастики

12. Літературний твір, який написано спеціально для постановки на сцені

- А повість-казка
- Б п'єса
- В народна казка
- Г літературна казка

II варіант

1. Розповідь у казці Лесі Ворониної «Слон на ім'я Гудзик» ведеться від імені

- А слоника Гудзика
- Б Ясі
- В оповідача
- Г Бабусі

2. У родині Ясю називали Золотою дівчинкою, бо

- А у неї було золоте серце
- Б вона ставала у пригоді всім, хто потребував допомоги
- В вона любила золоті прикраси
- Г у неї були русяві коси

3. Головними героями казки Лесі Ворониної «Слон на ім'я Гудзик» є

- А Яся, бабуся, Гудзик
- Б Яся, продавчиня, Гудзик
- В Яся і Гудзик
- Г Яся, продавчиня, бабуся, Гудзик

4. Родина драконів (Сашко Дерманський «Казки дракона Омелька») жила

- А у печері
- Б у будиночку біля озера
- В на лісовій галявині
- Г недалеко від річки

5. Омелько (Сашко Дерманський «Казки дракона Омелька») вискочив із хати й побіг до річки, щоб

- А наловити рибки
- Б сполоснутися й охолонути
- В принести дружині води
- Г зустрітися на її березі з лосьми

6. Головна думка казки Сашка Дерманського «Казки дракона Омелька»

- А не потрібно сприймати людей лише за зовнішністю й слідувати стереотипам
- Б треба любити казки
- В не потрібно боятися, панікувати безпідставно
- Г слід бути толерантними до всіх

7. Жанр твору «Країна Сонячни хЗайчиків» Всеволода Нестайка

- А повість-казка
- Б п'єса
- В народна казка
- Г літературна казка

8. Веснянка не зайшов одразу будинок зайчиків, бо

- А не знайшов дверей
- Б не знав сонячних зайчиків, які в ньому жили
- В був вихований хлопчик і не хотів заходити не постукавши
- Г у будиночку було дуже шумно

9. Кульбабки мають незвичайну властивість

- А дуже схожі на сонечко
- Б не в'януть і не опадають, а старіють і вмирають, як люди
- В завжди попереджають сонячних зайчиків про небезпеку
- Г товаришують із сонячними зайчиками

10. Цариця-Змія з п'єси-казки "Орел-Срібнокрилець" хотіла помститися Орлу-Срібнокрильцю та птахам, бо

- А заздрила, що не може співати, як птахи
- Б Орел насміхався з неї та її мрії
- В не могла змиритися, що у неї немає гарного пір'я, як у птахів
- Г птахи не визнавали її влади

11. П'єса - це

- А твір, у якому наукові ідеї та факти викладено в доступній формі, за допомогою яскравих, образних висловів
- Б літературний прозаїчний твір, у якому зображується не одна подія, а низка подій із життя героя
- В літературний твір, який написано спеціально для постановки на сцені
- Г авторський художній твір, в основі якого лежить захоплива вигадана історія, що об'єднує елементи дійсності й фантастики

12. Авторський художній твір, в основі якого лежить захоплива вигадана історія, що об'єднує елементи дійсності й фантастики

- А повість-казка
- Б п'єса
- В народна казка
- Г літературна казка

Люби, шануй, оберігай усе, що зветься Україна: вірші про Батьківщину

Дмитро Павличко – цікаві факти

Народився 28 вересня 1929 в селянській родині. Початкову освіту здобув у польській школі в Яблуніві, продовжив навчання в Коломийській гімназії, а далі — в Яблунівській середній школі. З осені 1945 р. по літо 1946 р. був ув'язнений за сфабрикованою справою щодо звинувачення у належності до УПА. У 1953 р. закінчив філологічний факультет Львівського університету. Завідував відділом поезії редакції журналу «Жовтень» (нині — «Дзвін»), після переїзду до Києва працював у секретаріаті СПУ.

Як поет дебютував книгою віршів «Любов і ненависть» (1953). Пізніше побачили світ поетичні книги «Моя земля» (1955), «Чорна нитка» (1958), «Правда кличе» (1958), — величезний тираж книжки було знищено за вказівкою партійних цензорів. У 1968 р. вийшла збірка «Гранослов», згодом «Сонети подільської осені» (1973), «Таємниця твого обличчя» (1974), «Спіраль» (1984), «Поеми й притчі» (1986), «Покаянні псалми» (1994).

Дмитро Павличко. «Де найкраще місцена землі?»

Літературний рід: лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: поетичний діалог ліричного героя із сонцем про найкраще місце на землі.

Основна думка: «земля там найкраща, де вродився ти!»

Додатково: ліричний герой вибирає в порадники сонце, життєдайне світило Землі, і дізнається, що рідна земля є найкращим місцем для кожної людини.

Дмитро Павличко. «Рідна мова»

Літературний рід: лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: поетичне звернення ліричного героя до дитини, у якому розповідається про значення рідної мови в житті.

Основна думка: заклик не цуратися рідної мови, «у рідній мові буде вся душа і вся твоя дорога, вся Вітчизна» «Не згубишся, як на вітрах полова. Допоки буде в серці рідна мова».

Епітети: рідна мова, голосі яснім, зірка світанкова, родинного гнізда.

Метафора: «в серці обізветься рідна мова», «в рідній мові буде вся душа і вся твоя дорога, вся Вітчизна», «допоки буде в серці рідна мова».

Порівняння: «ім'я твоє просяє, наче зірка світанкова», «немов пташа, ти полетиш», «не згубишся, як на вітрах полова».

Перебільшення (гіпербола): «у просторах, яким немає меж».

Повтори (анафора): «І в ...».

Додатково: Дмитро Павличко – гідний син своєї Батьківщини, а його короткий вірш звучить палким закликом плекати рідну мову.

Микола Сингаївський – цікаві факти

Сингаївський Микола Федорович народився 12 листопада 1936 року, в родині хліборобів, на Поліссі у невеличкому селі Шатрище Коростенського району Житомирської області. Друкуватись почав ще навчаючись у школі. Навчаючись у Київському університеті, позаштатно працював у редакціях різних газет. По закінченні вузу працював завідувачем відділу поезії «Літературної України», заступником директора Бюро пропаганди художньої літератури СПУ, завідувачим відділу літератури та мистецтва журналу «Ранок». Микола Сингаївський багато подорожував.

У 1958 році побачила світ перша збірка для дітей «Жива криничка». Відтоді прийшло до читача понад сорок книжок — поетичних і прозових, з них — половина для дітей.

Микола Сингаївський. «Я все люблю»

Літературний рід: лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: розповідь про рідний край і любов автора до нього.

Основна думка: кожна людина любить той край, у якому народилася й живе.

Додатково: для ліричного героя рідний край – це ліси і роси, дощ і веселка, нива і колос. У поезії Батьківщину автор називає матір'ю.

Ганна Черінь – цікаві факти

Ганна Черінь – справжнє прізвище Галина Грибінська – відома українська письменниця, перекладачка, авторка численних прозових і поетичних книг. Народилася у місті Києві. Писати вірші почала з дитинства. Після закінчення школи вступила до Київського університету, але почалася війна, і Ганна опинилася в Німеччині, а згодом переїхала в Америку, отримала 2 вищі освіти. Писала і вірші, і прозу, і гумористичні твори. Її твори читають в Україні та за кордоном.

Ганна Черінь. «Рідна хата»

Літературний рід: лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: почуття любові до України.

Основна думка: утвердження думки, що найріднішим є місце, де ти народився, і де б людина не була, але дома найкраще.

Додатково: Україна – дім нашого народу. Вона прекрасна. Там шумлять степи безкраї, там сонце ясніше сяє, там квіти солодше пахнуть.

Ліна Костенко – цікаві факти

Народилась 19 березня 1930 р. в містечку Ржищеві (неподалік від Києва) у родині вчителів. Закінчила середню школу в Києві. Ще школяркою почала відвідувати літературну студію при журналі «Дніпро». У 1946 р. Були опубліковані її перші вірші. Провчившись деякий час у Київському педагогічному інституті, у 1952 р. Стає студенткою Московського

літературного інституту. Незабаром виходять перші збірки. Стала однією з найактивніших учасниць шістдесятників. Збірку «Зоряний інтеграл» заборонили цензурою. Однак письменницю не арештували. Вона продовжувала писати і згодом, у 1977 р, знову друкувалися твори.

Отримала Державну премію України ім. Шевченка, премію фундації Антоновичів, премія Франчески Петрарки та медаль Святого Володимира. Стала лауреатом Міжнародної літературно-мистецької премії ім. Теліги, професором Києво-Могилянської академії.

Ліна Костенко. «Усе моє, все зветься Україна»

Літературний рід: лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: змалювання образу рідної природи, її краси й неповторності.

Основна думка: уславлення краси рідної країни.

Додатково: природа для нас — це джерело життя, мудрості, краси і насолоди. Вона постійно змінюється, вражає нас своїм розмаїттям і багатством.

Ліна Костенко. «Пісенька про космічного гостя»

Літературний рід: лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: відтворення фантастичної мрії ліричного героя про приліт космічного гостя; налагодження дружніх стосунків із ним.

Основна думка: возвеличення почуття доброти, щирості, привітливості, гостинності, поваги до будь-якого гостя, навіть і до космічного.

Додатково: поезія побудована у формі монологу ліричного героя, який давно спілкується з космічним гостем. Вони розповідають одне одному про життя на рідних планетах. «Хай посіє в себе на планеті жменьку слів із нашої землі», - каже ліричний герой і навчає прибульця нашої мови.

Володимир Сосюра – цікаві факти

Володимир Миколайович Сосюра народився на станції Дебальцеве. Його батько, Микола Володимирович, за фахом кресляр, був людиною непосидющою й різнобічно обдарованою, змінив багато професій, вчителював, працював сільським адвокатом, шахтарем. Батько, за словами самого поета, мав

французьке коріння. Мати поета — Антоніна Дмитрівна Локотош (за походженням сербка) — колишня робітниця Луганського патронного заводу, займалася переважно хатнім господарством.

У 1909–1911 роках працював на содовому заводі міста Верхнього (більш відоме як Третя Рота, нині у складі Лисичанська) в бондарському цеху, телефоністом, чорноробом. Перший вірш надрукував 1917.

Володимир Сосюра. «Любіть Україну»

Літературний рід: лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: зображення поетичного образу України, її краси, її величі.

Основна думка: возвеличення палкої любові українців до рідного краю; заклик до українців любити рідну землю.

Додатково: Патріотичний вірш «Любіть Україну», написаний у 1944 р., у 1951 р. Став причиною найгостріших звинувачень поета в націоналізмі. В. Сосюру перестали друкувати, він жив під загрозою арешту, яка зникла тільки зі смертю Сталіна 1953 року. Проте поет вистояв, бо любив Україну, а вірш продовжував жити своїм повнокровним життям.

Літературний диктант

1. Кого зустрів на стежині ліричний герой поезії Дмитра Павличка «Де найкраще небо на землі?»?
2. Сонечко (Дмитро Павличко «Де найкраще місце на землі?») сказало, що найкращим місцем на землі є те, де ти ...
3. До кого звертається ліричний герой у поезії Дмитра Павличка «Рідна мова»?
4. У вірші «Усе моє, все зветься Україна» Ліна Костенко оспівує красу української...
5. У яку пору року відбуваються події в поезії Ліни Костенко «Пісенька про космічного гостя»?
6. Якого кольору очі у марсіанина (Ліна Костенко «Пісенька про космічного гостя»)?
7. Що обіцяє марсіанин (Ліна Костенко «Пісенька про космічного гостя») перед відльотом?
8. Які квіти передає ліричний герой для Береніки (Ліна Костенко «Пісенька про космічного гостя»)?
9. Матінкою називає Україну у вірші «Я все люблю»...
10. Домом нашого народу (Ганна Черінь «Рідна хата») названо...

11. Володимир Сосюра закликає любити Україну не тільки серцем, а й ...
12. Вишневою Володимир Сосюра у поезії «Любіть Україну» називає ...

Систематизація знань та вмінь за темою
«Творчість Д. Павличка, М. Сингаївського, В.Сосюри,
Л.Костенко, Г.Черінь»
(тестові завдання)

I варіант

1. Розділ, у якому розміщені вірші про Батьківщину, називається

- А Є в нас друзі і в бору, і в лузі
Б "Важко бути людиною"
В "Люби, шануй, оберігай усе, що зветься Україна"
Г "Небачені світи"

2. Автор рядків

Спитай себе, дитино, хто ти є,
І в серці обізветься рідна мова;
І в голосі ясним ім'я твоє
Просяє, наче зірка світанкова.

- А Дмитро Павличко
Б Ліна Костенко
В Володимир Сосюра
Г Ганна Черінь

3. Ліричний герой поезії Дмитра Павличка «Де найкраще небо на землі?» зустрів на стежині

- А дівчинку
Б матір
В сонце
Г ранок

4. Ліричний герой поезії Дмитра Павличка запитує в сонечка: «Де найкраще небо на землі?», бо

- А воно все бачить з висоти
Б воно яскраве
В вони друзі
Г воно зігріває рідну землю

5. Автор рядків

Я все люблю в своїм краю:
Криницю, звідки воду п'ю,
Та повні гомону ліси,
Та дзвони срібної роси.

- А Микола Сингаївський
- Б Ліна Костенко
- В Дмитро Павличко
- Г Ганна Черінь

6. Матінкою називає Україну у вірші «Я все люблю»

- А Ганна Черінь
- Б Володимир Сосюра
- В Микола Сингаївський
- Г Ліна Костенко

7. Рідною хатою нашого народу Ганна Черінь у поезії називає

- А батьківський поріг
- Б Україну
- В чисте небо
- Г поля й ліси

8. У вірші «Усе моє, все зветься Україна» Ліна Костенко оспівує красу української

- А мови
- Б пісні
- В матері
- Г природи

9. Ліричний герой вірша Ліни Костенко «Пісенька про космічного гостя» чекає в гості

- А хлопчика з іншої планети
- Б дівчинку з іншої планети
- В дідуся і бабусю
- Г однокласників

10. Марсіанин (Ліна Костенко «Пісенька про космічного гостя») розповідатиме про

- А складний переліт
- Б мешканців своєї планети
- В безмежний космос
- Г природу рідної планети

11. Очі космічного гостя (Ліна Костенко «Пісенька про космічного гостя») були

- А космічно блакитними
- Б планетарно зеленими
- В космічно синіми
- Г планетарно синіми

12. Володимир Сосюра закликає, крім краси України, любити її

- А чарівну природу

- Б добрих людей
- В солов'їну мову
- Г героїчну історію

II варіант

1. У розділі "Люби, шануй, оберігай усе, що зветься Україна" розповідається про

- А дружбу
- Б природу та її захист
- В історичне минуле України
- Г любов до Батьківщини

2. Автор рядків

*Де зелені хмари яворів
Заступили неба синій став,
На стежині сонце я зустрів...*

- А Дмитро Павличко
- Б Ліна Костенко
- В Володимир Сосюра
- Г Ганна Черінь

3. Сонечко (Дмитро Павличко «Де найкраще небо на землі?») сказало, що найкращим місцем на землі є те, де ти

- А пішов до школи
- Б народився
- В красива природа
- Г багато цікавих історичних пам'яток

4. Ліричний герой у поезії Дмитра Павличка «Рідна мова»? звертається до

- А землі
- Б матері
- В дитини
- Г природи

5. Автор рядків

*Я все люблю в своїм краю:
Ось підвеселкою стою,
Ось дощ веселий напоїв
Тужавий колос рідних нив.*

- А Ганна Черінь
- Б Дмитро Павличко
- В Микола Сингаївський
- Г Ліна Костенко

6. Микола Сингаївський у вірші «Я все люблю» Україну порівнює з

- А сонцем
- Б матір'ю
- В рідною хатою
- Г небом

7. Домом нашого народу Ганна Черінь у поезії «Рідна хата» називає

- А чисте небо
- Б рідну хату
- В батьківський поріг
- Г Україну

8. Захоплюючись природою України, Ліна Костенко мріє поговорити з

- А Богом
- Б сонцем
- В землею
- Г матір'ю

9. Події в поезії Ліни Костенко «Пісенька про космічного гостя» відбуваються

- А влітку
- Б взимку
- В восени
- Г весною

10. Марсіанин (Ліна Костенко «Пісенька про космічного гостя») перед відльотом обіцяє

- А більше не прилітати
- Б прилетіти ще
- В привезти подарунки
- Г забрати хлопчика на свою планету

11. Ліричний герой (Ліна Костенко «Пісенька про космічного гостя») розповідатиме гостю про птахів

- А ластівок
- Б журавлів
- В синичок
- Г лелек

12. Володимир Сосюра закликає любити Україну не тільки серцем, а й усіма своїми

- А силами
- Б душею
- В словами
- Г ділами

6 клас

Рідна Україна. Світ природи.

Тарас Шевченко - цікаві факти

Великий український письменник Тарас Шевченко народився в невеличкому селі Моринці, що на Черкащині у 1814 році в бідній селянській родині. Сім'я Шевченків була кріпаками у великого магната та сенатора В. Енгельгардта.

Крім маленького Тараса в сім'ї Григорія Шевченка було ще два брата та чотири сестри. Але дітлахи цієї великої родини дуже швидко осиротіли. Тарасу було всього дев'ять років, коли померла його мати, а в дванадцять років у майбутнього поета помер і батько.

Дитинство Т.Г.Шевченко

Дитинство юного Тараса пройшло у селах Моринці та Кирилівка. З самого раннього дитинства у майбутнього письменника була велика жага до малювання. Свій малярський талант він залишав повсюди, де тільки було можна – і на стінах, і на дверях, і на воротах. Спочатку Тарас Шевченко для своїх малюнків використовував вугілля, потім крейду, а коли, навчаючись у школі, зміг придбати папір та олівець, то пристрасть до малювання ще більше зросла.

У восьмирічному віці хлопчик, щоб навчитися грамоті, поступає на навчання до місцевого вчителя-дяка. Але шкільне навчання дитині було не до вподоби, і він тікає в село Лисянку, а потім в Тарасівню до дяка-маляра, сподіваючись пізнати всі таємниці малярства. Але дяк не визнав талант до малювання у юного Шевченка, визнавши його не здатним до цього мистецтва.

Юність Тараса

В свої неповні шістнадцять років юнак потрапляє на службу до поміщика Енгельгардта в ролі кухарчука, а згодом і козачка. Але на відміну від дяка, поміщик помічає пристрасть Тараса до малювання і вирішує віддати свого кріпака на навчання до Віленського університету. У Вільні Тарас Шевченко на протязі півтора року навчався у знаменитого портретиста Яна Рустема.

Переїжджаючи до Санкт-Петербургу, поміщик бере з собою і Тараса та направляє його на навчання цехового майстра В.Ширяєва. Нарешті доля посміхнулася Тарасу Шевченку, і він не тільки почав займатися цікавою справою, відвідувати Ермітаж та змальовувати статуї в Літньому саду, а й познайомився з такими видатними діячами, як К.Брюллов та В.Жуковський.

Творчі роки поета та художника Т.Г.Шевченко

Коли Шевченкові біло двадцять чотири роки, його друзі вирішили подарувати талановитому митцю волю та викупити його з кріпацтва. Одержавши кошти від продажу своєї картини, К.Брюлов віддає їх Енгельгарду, і Тарас Шевченко отримує свободу.

Після одержання свободи Шевченко з завзяттям береться за вивчення наук та вступає до Петербурзької академії мистецтва. В цей час, також за сприянням друзів, Т.Г.Шевченко видає в світ свою першу книгу віршів під назвою «Кобзар». Вихід цього збірника став справжнім вибухом. Поезія Шевченка зачаровувала своєю виразністю, простотою, вона зароджувала натхнення та пробуджувала прагнення до волі, виховувала патріотизм та національну гідність.

І якщо людське суспільство було у захваті від талановитого митця, то для царського уряду Шевченко ніс небезпеку. Йому заборонили писати і малювати та на довгих десять років заслали у солдати.

Але незважаючи на короткий життєвий шлях, Тарас Шевченко вніс великий вклад в розвиток національної літератури та мистецтва. За роки свого життя митець написав велику кількість різних творів, він є автором понад тисячі художніх робіт, пейзажів, портретів.

Особливе місце серед видань автора посідає його книжка «Буквар», яку він написав для дітей бідних верств населення. Ця читанка стала першою демократичною книжкою в Україні та продавалася лише за три копійки, що її мали змогу купити найбідніші.

Багато ще різних підручників для школярів мріяв написати Тарас Шевченко, але передчасна смерть поета не дала змоги здійснити ці плани.

У 1861 році 10 травня Т.Г.Шевченка не стало. Його було поховано в Петербурзі на Смоленському кладовищі. Але згодом поета перепоховали там, де він сам заповів. Зараз могила видатного українського поета, письменника та творчої людини знаходиться над Дніпром біля Канева.

**Бесіда за уривками повісті
С.Васильченка «В бур'янах»**

Мандрівка Тараса до залізних стовпів

— Який клопіт стався в родині Шевченків? *(Надвечір сім'я помітила, що пропав Тарас).*

— А чи міг Тарас сказати неправду батькам, щоб виправдати своє блукання?

(Ні, він був правдивою людиною, але дитяча уява сильніша за уяву дорослих людей, а в нього вона була особлива, бо він мав талант художника і поета).

— Яку долю пророкували Тарасикові? *(Повитуха говорила батькові: «Виросте твій син неабиякою людиною, буде змагатись з панами та з царями»; сусід зауважував: «Всі на кутку кажуть, що з вашого Тараса, мабуть, щось добряче вийде»; батько казав: «Розбіяка великий вийде. Ото чули про Кармелюка, а це другий такий»).*

У старого Івана Шевченка, Тарасового діда

— Чому Тарас любив бувати у свого діда Івана? *(Бо дід був грамотний, розповідав йому про Коліївщину, Залізняка та Гонту, гайдамаків).*

— Як поєднував в іграх Тарас уявне з реальним? *(Він із соняшника робив рушницю, яка була за плечима, а в руках з лозини шабля і рубав панам голови з плечей. Уявляв себе гайдамакою).*

— Які риси характеру проявлялися у Тараса ще з дитинства? *(Наполегливість, рішучість, справедливість, чесність).*

Навчання Тараса

— Як навчався Тарас? *(У Тараса було велике бажання вчитися, мав добру пам'ять, думав, де б узяти кілька копійок, щоб купити хоч один аркуш паперу для писання).*

— Якою була наука в тодішній школі? *(Наука була нудна і тяжка, учили з-під різок по церковних книжках, але Тараса тягнула до себе школа, вона мала над ним якусь магічну силу).*

Жага до малювання

— Коли виник у Тараса потяг до малювання? *(Ще в дитинстві, коли пас вівці, малював хати, церкви, дерева. А потім, коли вже він був чималим і служив у Кирилівського дяка, він вперше відчув ідею творчості).*

— Чому довго не могла здійснитися мрія Тараса – малювати? *(Тарас був уже сиротою, кріпаком пана Енгельгардта, який не давав йому дозволу на навчання).*

— Хто був надійним вірним другом Тарасика? *(Другом Тараса була кароока дівчинка Оксана («здружилися – і водою не розіллєш»), вона завжди його підтримувала і говорила: «Тебе ж на щось буде треба!»)*

Тарас Шевченко «За сонцем хмаронька пливе»

Тема: зображення мінливості природи в зміні дня й ночі.

Ідея: нерозривний зв'язок почуттів з природою, сподівання на краще майбутнє.

Мета: надія на краще майбутнє.

Рід літератури: лірика.

Жанр: вірш.

Тематика: пейзажна лірика.

Художні засоби

Епітети: червоні поли, рожевою пеленою, малую годину, хмароньку рожевую, туман сивий, тьмою німою.

Порівняння: «покриває рожевою пеленою, мов мати дитину», «ніби серце одпочине», «ждеш його, того світу, мов матері діти», «туман, неначе ворог».

Метафора: «за сонцем хмаронька пливе», «червоні поли розстилає», «туман ...тьмою німою оповіє тобі душу».

Персоніфікація: «хмаронька ...сонце спатоньки зове», «серце одпочине, з Богом заговорить».

Зменшувальні суфікси (пестливі слова): хмаронька, спатоньки, годиночку.

Єдинопочаток (анафора): «І хмароньку рожевую, І тьму за собою».

Зорові образи: сонце, хмаронька, море, пелена, мати, дитина, туман.

Слухові образи: з Богом заговорить.

Образи кольору: червоні, синє, рожевою, сивий.

Бесіда

— Які образи створено в першій частині вірша? (*Хмаронька запрошує сонце спатоньки в море*). Ми маємо пишатися з того, що лише в українській мові є пестливі форми дієслова!

— Як ви вважаєте, хмаронька теж буде спати в морі? (*Так, адже вона лагідна, як мати з дитиною*).

— Які почуття викликає ця картина (*Спокій, гармонію*).

— А яку роль відіграє зміна кольору: червоно на рожевий? (*Червоний колір був, коли хмаронька була ще на віддалі, а рожевий – коли вона поруч і виражає найніжніші материнські почуття*).

Очам любо. Годиночку,

Малую годину

*Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить...*

— Настрій попередньої картини підсилюється чи змінюється? (Підсилюється: від спокою до блаженства).

— Який художній образ цьому сприяє? (Образ – почуття: ніби серце з Богом заговорить).

— А чиї це почуття? (Автора, тобто ліричного героя, який споглядає приємну картину хмаринки і сонця).

*А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповиє тобі душу...*

— Який новий образ з'явився? (Туман).

— Який художній засіб його характеризує? (Порівняння неначе ворог, епітет «сивий»).

— Що він вніс у загальну картину? (Зникає сонце, хмаронька, а з'являється сива тьма).

— Якого кольору тьма? (Питання дискусійне: хтось уявляє сірого кольору (як туман), хтось – чорного (бо автор каже, «ждеш його, того світу», отже, надворі глибока ніч).

— Як це відгукується в душі ліричного героя? (У його душу проникає тьма німа, тобто страждання, туга, розпач).

Висновок. Отже, у вірші передається ціла гама почуттів людини, які асоціюються з явищами природи: лагідний – тривожний – сумний, спокій – блаженство змінюються на тугу і розпач.

— Як ви вважаєте, чим викликаний такий стан душі автора або ліричного героя з огляду на те, що Т.Шевченко в цей час перебував на засланні, далеко від улюбленої України? (Він згадував, мабуть, рідний, дорогий серцю вечірній пейзаж в Україні. Потім туман заступив сонце – поет повертається в реальність, і його охоплює сум, туга, розпач).

— Як називають почуття туги за Батьківщиною? (Ностальгія).

— Таким чином, робимо висновок: основна ідея поезії – це вираження ностальгійних почуттів.

Тарас Шевченко «Садок вишневий коло хати»

Тема: зображення щасливої родини працюючих селян серед природної гармонії.

Ідея: уславлення людини праці та природної гармонії.

Мета: працюючі люди заслуговують гарного життя.

Рід літератури: лірика.

Жанр: вірш

Тематика: пейзажна лірика.

Художні засоби

Персоніфікація: зіронька встає.

Пестливі слова: зіронька, маленьких, діточок, соловейко.

Зорові образи: садок, хата, хрущі, вишні, плугатарі, плуги, дівчата, матір, зіронька, соловейко, діточки.

Образи-символи: «садок вишневий», «вечірня зіронька», «соловейко», «родина за вечерею», «плугатарі», «пісня дівчат».

Слухові образи: хрущі гудуть, плугатарі з плугами йдуть, співають дівчата, затихло все, соловейко не затих.

Бесіда

— Яка пора року вам найбільше подобається? Чому? (*Весна. Все прокидається, розквітає природа. Саме в березні народився і поет*).

— Яка роль родини у житті кожної дитини? (*У родині дитина знаходить виховання, підтримку, наслідування сімейних традицій*).

— Вірш «Садок вишневий коло хати» написаний у неволі, коли Т.Шевченко навесні в холодній і сірій камері північного Петербурга очікував вирок. Що, на вашу думку, могло спонукати поета написати такий ніжний і світлий вірш? (*Щира любов до Батьківщини і віра в те, що рідна земля вибере щасливе життя; Шевченко мріє про родинне життя, малює картини сімейного щастя*).

— З чого видно, що у вірші «Садок вишневий коло хати...» зображено весну (квітень або травень)? (*«Хрущі над вишнями гудуть, Плугатарі з плугами йдуть...»*)

— А ви часто вечеряєте всією родиною? (*Не завжди, у вихідні дні, на свята*).

— Які зорові образи використовує поет у своєму вірші? (*Вишневий садок, хата, пугатарі, сім'я за вечерю*).

— Які слухові образи використовує поет у своєму вірші? (*Гудуть хрущі, співають дівчата, щебече соловейко*).

Павло Тичина – цікаві факти

У давньогрецькій міфології є образ геніального співця, винахідника музики й віршування Орфея. Його мистецтво могло творити чудеса: приборкувати диких звірів і навіть зрушувати скелі. Це міфічне ім'я стало синонімом великого поета й музики, людини надзвичайного обдарування й таланту П.Г.Тичини.

Чернігівщина... Край зелених соснових борів і широких золотоколосих полів, помережаний синіми глибоководими стрічками річок. Він має свою давню й славу історію. Перша загадка про Чернігів, стольний град сіверян, датується 907 роком. Етнографія й фольклор Чернігівщини зберегли й донесли до наших днів відлуння яскравих дохристиянських обрядів. У густих галях прадавньої землі колись жили волхви – чарівники, що розуміли мову квітів і дерев, птахів і звірів, уміли закликати дощ і утихомирювати грім. Вони одухотворювали Природу, обожнювали її. Тож і не дивно, що ця земля подарувала світові поета, якого згодом назвуть «українським орфеєм». Саме про нього та про чудові його вірші йтиме мова на нашому уроці.

Майбутній поет народився 27 січня 1891 року в селі Пісках. Щедра рука Всевишнього нагородила його багатьма талантами співака й музиканта.

Сім'я майбутнього поета була велика. Батько Григорій Тимофійович – сільський дяк, став для малого Павла першим учителем музики. Мати (демонстрація портрета) – жінка сердечна, добра, з трохи сумовитим поглядом, вона народила 13 дітей, із яких у живих залишилося 9. Жили в скруті, упроголодь. Але на порятунок приходила пісня. Вона розраджувала, не давала щоденним клопотам про хліб насущний затьмарити світ, зів'янути ясному «цвіту-первоцвіту», що розквітав у душі малого хлопчика, якому судилася доля генія.

Павло Григорович мав досконалий музичний слух і дзвінкий, мелодійний голос. У 9 років його віддали в хор при одному з чернігівських монастирів. Там, у Чернігові, він змушений буде 13 років навчатися спочатку в бурсі, а потім у семінарії, бо після смерті батька (1906) годі й сподіватися на щось краще.

Навчання в духовному хорі не пройшло марно – П.Тичина досконало вивчив нотну грамоту, оволодів азами диригування, навчився грати на багатьох

струнних і духових інструментах. Надзвичайно любив бандуру й кларнет. Згодом, 1918 року, він свою першу збірку назве «Сонячні кларнети».

Павло Григорович мав неабиякі здібності до малювання. Він навіть готувався вступити до художньої Академії в Петербурзі, але брак коштів став на заваді. Проте, маючи дар співака, музиканта й живописця, він став поетом. Безперечно, у цьому немало роль зіграв М.Коцюбинський, який підтримав поетичний дар молодого поета на літературних «суботах», що влаштовував у себе вдома. А ще, можливо, доленосний вибір зумовлений тим, що словом можна і змалювати, і озвучити, і розказати.

Павло Тичина «Не бував ти у наших краях!»

Для кожної людини край, де вона народилася, найрідніший і наймиліший серцю. Послухайте, з якою любов'ю розповідає про свою Батьківщину П.Г.Тичина. Вірш П. Тичини «Не бував ти у наших краях!» — це поетичне звертання до уявного співбесідника. Ліричний герой говорить про свій улюблений степ, де небо без краю, де високі козацькі могили-кургани, де живуть мужні, працьовиті й співучі люди. Саме в них треба вчитися бути стійкими в життєвих випробуваннях, любити свою батьківщину.

Тема твору: розповідь ліричного героя про красу рідного краю, козацьку славу, працьовитість та співучість земляків.

Ідея твору: Уславлення гармонії людини з природою, патріотизму, працьовитості людей, героїв – визволителів рідної землі.

Основна думка: бути патріотом своєї батьківщини.

Рід літератури: лірика.

Жанр: вірш

Тематика: патріотична лірика.

Художні засоби

Епітети: блакитні простори; веснянії ночі.

Метафори (персоніфікація, або уособлення): серце б'ється, степ простягнувся.

Порівняння: могили, як гори;

Оклики: «Не бував ти у наших краях!», «А веснянії ночі в гаях!..», «Не бував ти у наших краях, Бо відтіль не таким би вернувся!», «Що не можуть без пісні і нивки зорати! ».

Риторичні запитання: «Чув про степ, що ген-ген простягнувся?»

Анафора (єдинопочаток): «Там же небо — блакитні простори...Там степи, там могили, як гори», «Що не люблять, не вміють ридати. Що не можуть без пісні і нивки зорати!»

Рефрен (повтори): «Не бував ти у наших краях. Не бував ти у наших краях».

Антитеза (протиставлення): смієшся – ридаєш.

Перелічення: простори, степи, гори; тремтиш , смієшся, ридаєш.

Зорові образи: небо, степи, могили, гори, гаї, люди, нивки, сльози.

Слухові образи: звук степу (шелест трав), пісня, сміх, ридання.

Образи кольорів: блакитний.

Бесіда

- Чи простежується у вірші розмова з вигаданим співрозмовником?
- Про що розповідає автор співрозмовнику?
- Як у вірші змальовує автор людину?
- Які почуття викликає цей вірш?
- Яке ставлення автора до Батьківщини (Вчитель читає вірш «Не бував ти у наших краях»)

Висновок: Природа і Батьківщина – невіддільні. Отже, Тичина часто в поезіях поєднує теми любові до природи і до Батьківщини.

Павло Тичина. «Гаї шумлять»

Уявіть себе на лоні природи, де є тільки ви й розмаїття барв, звуків і рухів. Забудьте про проблеми й турботи, вдихніть на повні груди п'янке свіже повітря. Прислухайтеся – і ... почувете, як шумлять гаї... Придивіться – і ... побачите, як вітер, загравши на струнах-гілках, став на коліна, задивлений, над золото-блакитним плесом річки й чаклує над ним, торкаючи хвилі-звуки.

Тема твору: гармонійне поєднання краси рідної природи та почуттів ліричного героя.

Ідея твору: захоплення гармонією людини і природи.

Основна думка: любити та оберігати природу рідного краю.

Рід літератури: лірика.

Жанр: вірш

Тематика: пейзажна лірика.

Художні засоби

Епітети: іду зворушений, шепіт голублячий, жду співаючи, душі весело, нивами-приливами.

Метафори (персоніфікація, або уособлення): гаї шумлять, хмарки біжать, дзвін гуде, думки пряде, мріє гай, горить-тремтить ріка.

Порівняння: купаючи мене, мов ластівку; неба край – як золото; мов золото-поколото, ... ріка, як музика.

Повтори: милуюся-дивуюся, нивами-приливами, співаючи-кохаючи, золото-поколото, горить-тремтить.

Асонанс (часте повторення голосних звуків): «Милуюся. Милуюся-дивуюся», «Над нивами. Над нивами-приливами», «Співаючи. Співаючи-кохаючи», «Ген неба край», «Як золото. Мов золото-поколото»

Зорові образи: гаї, хмарки, дзвін, ниви, ластівка, трави, річка, небокрай.

Слухові образи: шумлять гаї, гуде дзвін, співаю, шепіт трав, музика.

Образи кольорів: золотий (небокрай).

Бесіда

- Чому саме «гай» П. Тичина змальовує у вірші?
- Який настрій переважає у вірші?
- Чи є у творі персоніфікація?
- Хто постає ліричним героєм у вірші?
- Як почувається автор на лоні природи?
- Гру яких музичних інструментів ви уявляєте, читаючи цей твір?

Павло Тичина. «Блакить мою обвіяла»

Тема твору: зображення шанобливого ставлення до України.

Ідея твору: уславлення любові до Батьківщини.

Основна думка: бути дитиною своєї Батьківщини.

Рід літератури: лірика.

Жанр: вірш

Тематика: патріотична лірика.

Художні засоби

Епітет іменниковий: «кротості трав».

Метафори: «блакить душу обвіяла», «світу сказав».

Персоніфікація: «душа намріяла», «душа причастилася».

Порівняння: «струмок..., як стрічечка», «... метелик, мов свічечка».

Перелічення: «Хвилюють, маюють, квітують поля».

Асонанс (часте використання певних голосних звуків у рядку): «На квітці метелик, мов свічечка», «Хвилюють, маюють, квітують поля».

Риторичний оклик: «...Добридень я світу сказав!».

Звертання: «Україно моя».

Кількість строф – дві.

Вид строфи: чотиривірш (катрен), оскільки строфа складається з чотирьох рядків.

Зорові образи: сонце, трави, струмок, стрічечка, метелик, свічечка, поля.

Слухові образи: сказав, маюють.

Образи кольорів: блакить.

Бесіда

- Які почуття переповнюють душу ліричного героя?
- Яка основна думка поезії?
- Як поет зображує природу України?
- Як називається опис природи у художньому творі?
- До якої лірики належить вірш «Блакить мою душу обвіяла...»

Тестове опитування

1. Яка з поезій належить перу П. Тичини?

А “Хто розмовляє?”

Б “Не бував ти у наших краях!”

В “За сонцем хмаронька пливе”

Г «Ярослав Мудрий»

2.З якого вірша рядок: “Там же небо – блакитні простори....”

А “Блакить мою душу обвіяла

Б “Не бував ти у наших краях!

В “Гаї шумлять”

3.Поезію П.Тичини “Гаї шумлять” називають:

А філософською

Б музикальною

В жартівливою

Г сумною

4.У якому рядку вжито порівняння?

А “Над нивами – приливами,
Купаючи мене, мов ластівку”.

Б “Під тихий шепіт трав голублячий”

В “Душа моя сонця намріяла”

Г «Милуюся-дивуюся,
Чого моїй душі так весело»

5.Хмарки, дзвін, гай, ріка – це образи твору

А “Блакить мою душу обвіяла”

Б “Не бував ти у наших краях”

Г “Гаї шумлять”

6.У ліричному творі

А дія відбувається на сцені театру

Б передаються почуття і переживання ліричного героя

В зображено героя та його вчинки

Г розповідається про одну чи декілька подій

7.У якому рядку вжито епітет?

А “Під тихий шепіт трав голублячий”

Б “Хвилюють, малюють, квітують поля”

В “Горить – тремтить ріка, як музика”

Г “Не бував ти у наших краях!”

8.Хто з поетів першим помітив талант П. Тичини?

А М. Коцюбинський

Б Т. Шевченко

В Л. Глібов

Г Є. Гуцало

9.П.Тичина мав хист до

А музики

Б співу

В малювання

Г театру

Д шахів

10.Душа, струмок, поля – образи вірша

А “Гаї шумлять”

Б “Блакить мою душу обвіяла”

В “Не бував ти у наших краях!”

11.Установіть відповідність між уривками твору

А “Струмок серед гаю як стрічечка” 1. “Не бував ти у наших краях!”

Б “Ген неба край – як золото” 2. “Гаї шумлять”

В “Там степи, там могили, як гори” 3. «Блакить мою душу обвіяла»

Євген Гуцало – цікаві факти

Народився Євген Пилипович Гуцало в селі Старому Животові на Вінниччині в сім'ї вчителів. Батькам доводилося переїздити з однієї сільської школи в іншу, і малий Євген з дитинства надивився подільської розмаїтої природи, наслухався співучих і щирих подолян.

Як і в багатьох ровесників, у пам'яті Євгена Гуцала назавжди залишилася війна, чорні дні окупації України гітлерівськими загарбниками.

Після звільнення Вінниччини Євгенові батьки вчителювали у школі села Гулівці. Тут хлопець пішов до першого класу, а середню освіту здобув у сусідньому селі Корделівка.

Юнак потай мріяв про журналістику. Закінчивши 1959 року Ніжинський педагогічний інститут, він не став учителем, а пішов працювати в редакцію молодіжної газети у Вінниці. Потім співпрацював у редакціях газет на Донеччині, Львівщині, у молодіжній газеті в Чернігові, у «Літературній Україні» в Києві. Саме тоді молодий журналіст мав можливість ближче знайомитися з новими краями й новими людьми. Це давало йому розмаїтий матеріал для творів, а гостре око журналіста помічало й закарбовувало в пам'яті цікаві людські характери, життєві історії. Не випадково свою першу книжку письменник назвав «Люди серед людей».

Художня творчість цілковито захопила Євгена Гуцала. Збірки оповідань та повістей виходили з-під його пера одна за одною.

Письменник постійно працював над творами для юного читача. Його книжки оповідань «Олень Август», «Пролетіли коні», «З горіха зерня», «У лелечому селі», «Дениско», «За обручем», «Зелене листячко з вирію» та інші набули широкої популярності серед дітей. Дослідник літературної спадщини письменника Юрій Сердюк влучно зазначив, що його твори — «це завжди подорож у таємницю людської душі, зустріч з натурами чистими й нелукавими».

Непересічність таланту Євгена Гуцала гідно поцінована: книжки для дітей «Саййора» та «Пролетіли коні» було відзначено Державною премією імені Т.Г.Шевченка.

На жаль, письменникові судилось недовге життя. Його не стало — і земля осиротіла ще на одного щедрого і талановитого майстра слова. Його проза сьогодні — феномен в нашій літературі. Яскравий літературний талант, незвичайна любов до рідного українського слова, доброта, порядність і міцна моральна позиція визначають внутрішню суть будь-якого твору письменника.

У нашому неспокійному XXI столітті добро не перестає бути добром, а зло — злом. Необхідно сказати людям про найдорожче, святе так, щоб воно знайшло відгук і розуміння. Добро і зло — найбільш загальні поняття моральної

свідомості категорії етики, що характеризують позитивні і негативні моральні цінності, протиріччя того, що є протилежним моралі. Протилежним моралі є те, що людина потривожила природу, забувши, що вона людина, не господар, а частина природи! Свідченням цього болісного втручання людини в природу є оповідання Є.Гуцала «Лось».

Євген Гуцало. «Лось»

Тема твору: зображення порятунку лося дітьми та його смертельного протистояння з браконьєром.

Ідея твору: засудження браконьєрства, заклик бережно відноситися до тварин.

Мета твору: стань другом природи.

Проблематика твору: життєва позиція людини, ставлення людини до природи, жити по совісті.

Жанр: оповідання (прозовий твір, обсяг твору приблизно 6 сторінок, зображена пригода у лісі недалеко від заповідника: убивство браконьєром тварини, діють чотири персонажі: лось, два брати, дядько Шпичак, події відбуваються за один зимовий день).

Композиція твору

Експозиція: лось – житель заповідника.

Зав'язка: лось відчув небезпеку поза заповідником

Розвиток дій: зустріч світанку на галявині, у річковому полоні, допомога хлопчиків.

Кульмінація: постріл браконьєра Шпичака.

Розв'язка: загибель лося та осуд браконьєрства.

Короткий виклад оповідання

Лось прокинувся від сухого різкуватого звуку. Хоч житель заповідника був великим, проте відчув небезпеку й страх, як на волі у його рідній тайзі. Він побіг.

Ранок лось зустрів на поляні. Його мучила спрага, тому попрямував до річки. Крига затріщала, він опинився в льодовому полоні. Марно намагалась велика тварина звільнитись і вибратися із холодної води.

На його щастя до лісу по хмиз заїхали на підводі два хлопчики. Ризикуючи життям, вони сокирою пробрили вихід з ополонки. Знесилена тварина була врятована, вона попрямувала до заповідника. Хлопці поверталися додому.

Та раптом пролунав зрадливий постріл рушниці. Лось ще трохи біг, спіткнувся і впав. Тоді діти зрозуміли по кому стріляли. Перед ними з'явився захеканий рідний дядько, який уже давно спостерігав з лихими помислами за двобоєм тварини з підступною кригою, допомогою хлопців. Хлопці марно надіялись, що врятована ними тварина ворухнеться. Дядько побачив у очах дітей осуд. Вони, напевно, заявлять охороні заповідника про те, що трапилось...

Оповідання вчить оберегати природу, бути співчутливим, не миритися з несправедливістю.

Образи твору

Головні персонажі: тварина лось.

Другорядні персонажі: хлопчики-підберезники, браконьєр Шпичак.

Носії добра: брати-підберезники.

Носії зла: браконьєр Шпичак.

Образ старшого брата

Сильний, добрий	Обидва плечисті, обидва з широкими, лагідними лицами, і схожі один на одного так, як маленький гриб-підберезник схожий на свого більшого сусіда.
Працьовитий, допомагає батькам по господарству	Приїхали по хмиз...
Допитливий	Вони вирішили подивитись на річку, чи тріщить на ній лід, чи скоро рушить
Непостережливий	Старший, мабуть, і не глянув би в той бік...
Винахідливий	Та коли він заборсався, а потім надовго притих, підберезники втямили, що з ним сталося. Старший майнув до саней по сокиру.
Догадливий	...Коли він заборсався, а потім надовго притих, підберезники втямили, що з ним сталося.
Розсудливий, відважний, сміливий	Спершу діти не знали, як до лося підступити, щоб і самим не провалитись. Але старший брат був розсудливий та відважний, і сокира в його руках не закуняла. Узявся рубати лід, прокладаючи хід до берега...
Приходить на допомогу, ризикує	Обидва брати й не думали про те, що весняна крига — зрадлива, не зважить і на те, що вони

життям задля порятунку тварини	рятівники
Співчутливий, засмучений	Діти ...ніяк не могли відірвати очей од лося, який, ні разу й не поворухнувся, хоча вони й чекали на це. Все ще не вірили, що лось мертвий, а тому уважно приглядалися, щоб не прогавити тієї миті, коли ворухнеться, щоб звестись на ноги.
Чесний	Ми його врятували,— знову повторив старший брат, і лице почервоніло так, наче з нього ось-ось мала бризнути кров. Старший брат узяв його за руку й, не кажучи більше ні слова, повів до саней.
Непідкупний, безкорисливий	«І роги вам віддам»,— крикнув услід дядько. Вони й не обернулися, тільки наддали ходи.
Радісний, уміє правильно оцінити свої сили	Вони безпорадно усміхалися, їм хотілося підійти до нього ближче, але діти не наважувались.

Образ молодшого брата

Сильний, добрий	Обидва плечисті, обидва з широкими, лагідними лицами, і схожі один на одного так, як маленький гриб-підберезник схожий на свого більшого сусіда.
Працьовитий	Приїхали по хмиз...
Допитливий	Вони вирішили подивитись на річку, чи тріщить на ній лід, чи скоро рушить
Спостережливий	Пильно примружився, і його зіркі очі помітили гіллясті роги. — То лось...
Не впевнений у своїх силах, не дуже відважний	Молодший повільно пішов уперед, боячись сам підійти до лося перше, ніж наспіє брат.
Переживає за брата	Молодший тупцяв біля нього і, не знаючи, чим допомогти, тільки зітхав та нетерпляче бив себе долонями по стегнах та по боках.
Приходить на допомогу, ризикує життям задля порятунку тварини	Обидва брати й не думали про те, що весняна крига — зрадлива, не зважить і на те, що вони рятівники
Любить тварин	Заскучавши сама, з лісу вийшла їхня гніда

	конячина... Менший підберезник помахав кулаком і крикнув: «Ти теж хочеш провалитись?!»
Співчутливий, засмучений	Діти ...ніяк не могли відірвати очей од лося, який, ні разу й не поворухнувся, хоча вони й чекали на це. Все ще не вірили, що лось мертвий, а тому уважно приглядалися, щоб не прогавити тієї миті, коли ворухнеться, щоб звестись на ноги.
Чесний	Це з заповідника,— знову повторив менший
Гостро відчуває несправедливість	Менший підберезник одвернувся, приховуючи сльози.
непідкупний, безкорисливий	«І роги вам віддам»,— крикнув услід дядько. Вони й не обернулися, тільки наддали ходи.
Радісний, уміє правильно оцінити свої сили	Вони безпорадно усміхалися, їм хотілося підійти до нього ближче, але діти не наважувались.

Образ лося

Сильна, велика тварина	Це був великий звір з широкими грудьми, які легко здималися од дихання. Його роги нагадували осінній низькорослий кущ, із якого обнесло листя
Обережний, спостережливий	Він прокинувся й нащулив вуха: у вогкому струмені вітру долинав сухий, різкуватий звук. Стежечка ледь протоптана — по ній почали ходити не так давно, — ї лось принохувався, чи не пройшов по ній вовк, або лис, або людина.
Звик до людей	Лось був старий самець, уже звик до заповідника, в який потрапив із тайги, звик до людей і до того, що його підгодовують. Лось не боявся людей
Спритний, швидкий	Кущі й дерева струшували на нього синюватий іній, ніздрі випускали в повітря дві тонкі стьожки пари
Спраглий	... Йшов до ополонки, щоб напитись води...
Стривожений,	«Тривога в крові, спершу слабка і майже невловна,

переляканий, відчайдушний	дедалі густішала, й від того шкура на грудях здригнулася раз, а потім іще. Але те недуже тріщання пробудило в ньому неясний страх, який нагадав про життя в тайзі, про небезпеки, які там на нього чигали, і лось зрушив із лежбища, а потім і побіг... Він усіма чотирма ногами спробував одштовхнутись, але ратиці були вже у воді, і лось вжахано відчув, що дедалі глибше занурюється в льодяну кашу. Не раз конвульсивно здригнувся тілом, вкладаючи всю силу і весь відчай у той рух, але провалився ще глибше, і тепер крижані уламки билися об його спину. На мить принишк, готуючись до нового ривка, і коли передні ноги злетіли на кригу, то здавалося, він уже вискочить і врятується, але крига знову тріснула під вагою великого тіла, і лось ще раз опинився по шию у воді. Ревнув, кличучи на допомогу, і його очі все густіше набрякали кров'янистим смутком, аж горіли червоним розпачем. Ще раз спробував вирватись, але вдалося однією ногою,— друга вдарилась об лід і стала майже неслухняна. Вода в ополонці закров'янилась, і червоне зразу ж стікало за течією, зникаючи під кригою...»
Життєлюбний	«Річкова течія була на вид не така страшна, як вовки, мчала не так швидко, не обпалювала його своїм смертельним диханням, але течія була така ж сама невблаганна, і чим більшу розбивав ополонку, тим швидше вона могла затягти під лід. Лось, розуміючи це, намагався поводитись обачно, але нога боліла, тіло слабло, і сили поступово покидали його. Збирався до свого вирішального кидка і, коли знову не пощастило, лось на хвилю заспокоївся, бо знав, що це не остання його спроба, що пробуватиме безперервно, поки дихатиме»

Образ дядька Шпичака

Портрет	Кругленький, як підпалок, з підпалкуватим, добре випеченим обличчям, в розтоптаних, з довгими халявами, чоботях, в яких тонує мало не по пояс, дядько зупинився поряд із дітьми.

Боягузливий	Дядько тримав у руці рушницю, але з таким виглядом, ніби збирався від когось захищатись. На губах у нього запеклась біла смага,— мабуть, од якогось раптового, скороминущого переживання. Радість на його обличчі змагалася з настороженістю, і воно бралось то темними, то світлими спалахами.
Підлий, не допомагає іншим	Шпичак давно вистежував того лося,— він помітив його одночасно з дітьми і, присівши у виямку, тільки посміювався, коли взялися визволяти його з ополонки. Не вірив, що то їм вдасться
Черствий, жорстокий, неспівчутливий	Обійшов навколо вбитого звіра й носакоткнув між роги.
Брехун і вчить брехати хлопців	Він однаково був би втопився!.. І вже втопився був, так? Скажете, що втопився, а пощастило витягти неживого
Злий, погрожує хлопцям	«Ану замовчіть мені,— ще дужче розгнівався дядько,— бо дістанеться вам од мене й од батька вашого!»
Браконьєр, не любить тварин	Шпичак давно вистежував того лося,...він думав, що лось таки знесилиться і його раніше чи пізніше затягне під лід
Не хоче відповідати за свій вчинок	Тепер треба думати про те, щоб якось його заховати, замівши сліди, бо діти таки подалися в заповідник, щоб заявити охороні,— в цьому не сумнівався.
Підступний, безсовісний	Не затягнеш назад до річки й не втопиш знову в ополонці — далеко, не зрушиш. Але якби міг затягти й утопити — ні хвилі не вагався б

Літературний диктант

1. Яка тема оповідання Є.Гуцала «Лось»?
2. Яка основна думка тексту?
3. Розповідь про лося, його походження, почуття, страхи, опис місцевості — це експозиція чи зав'язка ?
4. Який момент є зав'язкою твору?
5. На кого були схожі брати? Що побачив менший брат, коли подивився на річку?
6. Якими епітетами характеризує вдачу старшого?

7. Як лось поводитьься у цій ситуації?
8. Як хлопцям вдалося врятувати тварину?
9. Як було на душі у хлопчиків, коли врятували лося?
10. Постріл Шпичака у звіра, загибель лося – це кульмінація чи розв’язка?
Що обіцяв Шпичак дітям за їхнє мовчання?

Систематизація знань та вмінь за темою «Рідна Україна. Світ природи. Творчість Т.Шевченка, С.Васильченка, П.Тичини, Є.Гуцала» (тестові завдання)

I варіант

1. Установіть відповідність між художніми засобами і прикладами

А Співаючи, кохаючи, Під тихий шепіт трав голублячий.	1 Метафора
Б І ждеш його, того світу, Як матері діти.	2 Повтори
В Серце б’ється, б’ється в грудях... Не бував ти у наших краях.	3 Епітет
Г І сонце спатоньки зове, І синє море покриває.	4 Порівняння

2. Установіть відповідність між письменниками та їхніми творами

А Т.Шевченко	1 «Гаї шумлять»
Б П.Тичина	2 «Лось»
В С.Васильченко	3 «Садок вишневий коло хати»
Г Є.Гуцало	4 «В бур’янах»

3. Визначте відповідність між рядками твору і назвою

А Сім’я вечере біля хати, Вечірня зіронька встає.	1 «В бур’янах»
Б Колись ми з батьком піймали були сома... Півтора пуда заважив...	2. «Не бував ти у наших краях»
В Розкішний вінок із рути і барвінку, що над ним світять заплакані золоті зорі.	3. «Садок вишневий коло хати»
Г. Там же небо – блакитні простори...	4. «Сім’я дикої качки».

4. Твір Є.Гуцала «Лось» належить до жанру

- А оповідання
- Б літературна казка
- В повість
- Г легенда

5. Твір «В бур'янах» належить до жанру

- А оповідання
- Б літературна казка
- В повість
- Г легенда

6. Рядки «Огонь пішов по жилах у хлопця, і він ясно одчув у собі, ніби од сну пробудившись, одчув творця. Аж руки заворушилися. Здалося йому, оддав би все на світі, не хотів би ні слави, ні багатства, аби тільки навчитись так творити. Хоч був би босий, голий» з твору

- А Є.Гуцала «Лось»
- Б П.Тичини «Блакить мою душу обвіяла»
- В С.Васильченка «В бур'янах»
- Г Т.Шевченка «За сонцем хмаронька пливе»

7. Виконайте творчу роботу за вибором.

- 1) Укладіть досє до образу Шпичака.
- 2) Напишіть пост про братів-підберезників, який би можна було помістити у фейсбуці.

II варіант

1. Установіть відповідність

А «Садок вишневий коло хати»	1 «Хмарки біжать – милуюся, Милуюся-дивуюся,чого душі моїй
Б«Зірка»	2 «Ніч - велика чарівниця! Зачарувала звіра, птицю»
В «Гаї шумлять»	3 «Співають ідучи дівчата, а матері вечерять ждуть»
	4 «Ллється чисте срібло з відер на маки й калину»

2. Установіть відповідність описів природи з назвою твору

А «Лось»	1 «Там же небо-блакитні простори...»
Б «Не бував ти у наших краях»	2 «Ставши над Дніпром зеленооким...я прошу перо у них високе»
В «Журавлі високі пролітають»	3 «Хрущі над вишнями гудуть...»
	4 «Струмись вітру доносив запах

річкової криги, у ньому жив дух
примерзлого болота...»

3. Установіть послідовність подій в оповіданні Є Гуцала «Лось»

- А Початок твору
- Б Розвиток подій
- В Кінець твору

- 1 Діти думали, як той лось міг потрапити у воду
- 2 Лось звик до заповідника
- 3 Лось не ворухнувся. Він припав до землі, прислухаючись, чи далеко ще весна...

4. Установіть відповідність персонажів та їх характеристик з оповідання «Лось» Є Гуцала

- А дядько Шпичак
- Б Лось
- В брати-підберезовики

- 1 «Неквапно попрямував до тієї поляни, на якій любив найчастіше
- 2 «Охопили зором ріку, і їхні лиця ще більше пом'якшали од навколишнього простору...»
- 3. «... треба думати про те, щоб якось його заховати, замівши сліди»

5. Що роблять дівчата, повертаючись з роботи у вірші «Садок вишневий коло хати» ?

- А Танцюють
- Б співають
- В сміються
- Г розмовляють

6. Назвати вірш П.Тичини

- А «Садок вишневий коло хати»
- Б «Зірка»
- В «Гаї шумлять»
- Г «За сонцем хмаронька пливе»

7. Виконайте творчу роботу за вибором.

- 1) Укладіть досє до образу Шпичака.
- 2) Напишіть пост про братів-підберезників, який би можна було помістити у фейсбуці.

Рідна Україна. Світ природи

Максим Рильський - цікаві факти

Народився майбутній поет у 1895 р. в Києві. Назвали батьки сина Максимом на честь історичного героя Максима Залізняка. Батько поета, Тадей Рильський, любив і шанував українську мову. У селі Романівці, звідки була родом мати поета Меланія Федорівна, батько заснував школу для дітей простого люду та викладав у ній майже два десятиліття.

У родині Рильських, де виховували три сини, жили скромно, говорили по-українськи, захоплювалися фольклором, шанували народні звичаї. Максим дружив з селянськими дітьми, грався з ними, милувався розкішною природою села, зеленими берегами річки Унави. Йому, синові дворянина, був близький і добре знайомий світ селян-трудівників, їхні турботи й радощі.

Ріс Максим жвавим і непосидючим, устигав і на річку, і на ставок, і до лісу. А ще був фантазером, мріяв про далекі подорожі, захоплено читав романи Жуля Верна, Фенімора Купера.

На стільці я їду по Сахарі,
Пелікана з палички стріляю,
Поринаю в піну Ніагари,
Океан на трісці пропливаю.

Так пізніше писав про себе поет у вірші про дитинство.

Початкову освіту здобув удома. Тринадцятирічним вступив до гімназії Володимира Науменка в Києві. Увесь цей час хлопчик постійно відчував підтримку родини композитора Миколи Лисенка, яка опікувалася ним після смерті батька майбутнього поета. Юний гімназист, жвавий, дотепний і водночас дуже ввічливий, одразу став улюбленцем сім'ї Лисенків, у якій мешкав два роки під час свого навчання.

Писати вірші М.Рильський почав дуже рано. Перший вірш юного поета побачив світ на сторінках газети «Рада» ще в 1907 р.

Весна іде, зима вмирає,
І сніг уже зникає,
У садочку хор пташиний
Все веселіш співає...

Ось такі прості й наївні рядки написав дванадцятирічний хлопчик. А перша збірка віршів «На білих островах» (1910 р.) вийшла у світ, коли її

авторові було лише 15 років. М. Рильський запам'ятався його сучасникам як людина з могутнім інтелектуальним і духовним потенціалом, вродженою аристократичністю, вишуканістю, інтелігентністю.

Ставши відомим поетом, він часто звертався до юних із закликом понад усе цінувати час, кожен його мить, робити життя цікавим і змістовним, жити в гармонії з природою, адже життя коротке, а час – швидкоплинний.

Немає, мабуть, такої людини, яку б не хвилювали яскраві та неповторні картини природи, яку б не зворушували й не дивували віршовані рядки, присвячені їй. Згадаймо поезії Павла Григоровича Тичини, Тараса Григоровича Шевченка, у яких майстерно відтворено картини української природи, показано її неповторність та красу.

Дощ – таке явище природи, яке нікого не залишає байдужим. Для одних він – надокучлива перешкода прогулянкам та іграм або якійсь роботі на вулиці, для інших – благодатна, довгоочікувана небесна волога, на котру чекає кожна квіточка, травинка, деревце. Недаремно діти бігали під теплим літнім дощиком і співали:

Дощику, дощику, припусти
Та на бабині капусти...

Коли довго не було дощу й міг постраждати врожай, виходили в поле з хресним ходом і молебнями, просили в Бога життєдайної небесної води. Про дощ складено багато художніх творів.

Неперевершеним майстром у змалюванні природи в нашій літературі вважається Максим Тадейович Рильський. Коли читаєш захопливі рядки його поезії, то відчуваєш гармонійну єдність людини та природи. М.Рильський майстерно відтворював усі її порухи, тонко розумів суть і красу, власні спостереження вплітав у надзвичайно яскраві поетичні рядки, з якими ми сьогодні познайомимося.

Максим Рильський «Дощ»

Тема твору: зображення значення благодатного дощу для природи, як винагорода людям за працю.

Ідея твору: оспівування краси та гармонії в природі.

Основна думка: любовання красою та гармонією у природі; барви, свіжість та врожай несе благодатний дощ.

Рід літератури: лірика.

Жанр: вірш

Тематика: пейзажна лірика.

Художні засоби

Епітети: «благодатний, довгожданий, сяйвом осіяний, золотий гість», «впав бадьоро, свіжо», «закурені будинки», «зголоднілих передмість», «гарячі груди», «буйним посівом», «білі села».

Метафора: «відкривай гарячі груди».

Персоніфікація: «дощ оживить і запліднить, ... села звеселить».

Оклики: Мати земле!

Перелічення: «впав бадьоро, свіжо, дзвінко», «дощ остудить, оживить і запліднить».

Зорові образи: будинки, дощ, земля, пшениця, ячмінь.

Слухові образи: дзвінко.

Образи кольорів: золотий, зелений.

Бесіда

- З яким почуттям автор пише цей вірш?
- Які почуття викликає у вас ця поезія?
- Як автор передає радість від того, що йде дощ?
- Які художні засоби використані?
- Чому у вірші так багато епітетів?
- Як ви розумієте вислів «золотий вечірній гість»? «впав бадьоро, свіжо, дзвінко на закурені будинки зголоднілих передмість»?
- Чи зможете ви звуками відтворити це явище природи від початку до сильної зливи?

Виконайте завдання

Статичність або ж динамізм пейзажу у творі створюють дієслова. Випишіть усі дієслова із вірша, зробіть висновок.

Поєднайте логічні пари з вірша «Дощ» М. Рильського.

будинки	білі
груди	буйний
земле	зголоднілі
села	золотий
повів	мати
передмістя	закурені
гість	гарячі

Вправа «Знайдіть третє зайве».

Бадьоро, свіжо, грізно;

жито, пшеницю, ячмінь;
благодатний, свіжий, довгожданий.

Максим Рильський. «Осінь-маляр із палітрою...»

Тема твору: зображення осінніх перетворень у природі.

Головна думка твору: оспівування краси осінніх перетворень.

Основна думка: кожна пора по-своєму чарівна.

Рід літератури: лірика.

Жанр: вірш

Тематика: пейзажна лірика.

Художні засоби

Епітети: «палітрою пишною», «красою розкішною», «роси сріблесті», «шати барвисті», «ніжно сміється», «цілунками переливними», «срібно-блакитне повітря», «ніжні пісні тиходзвонні».

Метафора: «грає цілунками», «розсипа вона роси сріблесті».

Персоніфікація: «осінь ... кружляє, тумани розливає, ліс одягає, обливає, сміється».

Оклики: «Ніжні осінні пісні тиходзвонні!»

Перелічення: «Фарби рожеві, золотисті, червоні».

Порівняння: осінь-маляр із палітрою пишною.

Алітерація: «Там розсипа вона роси сріблесті», «Ніжні осінні пісні тиходзвонні».

Неологізми: тиходзвонні.

Зорові образи: палітра, небо, роса, ліс, туман.

Слухові образи: сміється, пісня.

Образи кольорів: сріблестий, барвистий, рожевий, золотистий, червоний, срібно-блакитний.

Бесіда

- Про яку осінь йде мова у вірші М. Рильського?
- Як ви про це дізналися?
- А як ви цей вислів розумієте?
- Чи спостерігали ви в природі настання осені? Порівняйте власні спостереження щодо цього з тими, що зображені в поезії.
- Як, на вашу думку, автор ставиться до природи?
- Чи любите ви бувати на природі? Що відчуваєте?

Григорій Тютюнник – цікаві факти

Григорій Михайлович Тютюнник – видатний український прозаїк. У його доробку – оповідання та короткі повісті. Писав переважно для дорослих, але й молодшим читачам залишив гарний спадок.

Народився 5 грудня 1931 року в с. Шилівка на Полтавщині в селянській родині. Батько на той час уже мав одного сина від першого шлюбу – одинадцятирічного, і теж Григорія. Новонародженого хлопчика вирішили назвати Георгієм і послали до сільради діда, щоб записав дитину. А щасливий дідусь, поки дійшов, забув те ім'я і сказав секретареві: «Пиши Грицьком, воно, мо', й не так, як казали, зате просто, по-нашому!» Вдома хлопчика називали Горею, і тільки через 15 літ довідались про дідову витівку. Отож, було у батька два сини – обидва Григорії. Виріши, брати стали письменниками. Щоб читачі розрізняли їхні твори, молодший став підписуватися Григором.

Дитинство письменника було безрадісним і тяжким. У голодному 1933 році сімейство опухло з голоду. Помер дід Василь, хоча ще й не сивий був, і при доброму здоров'ї. А півторарічний Григорій перестав ходити (вже вмючи це робити), сміятись і балакати. Коли хлопчикові йшов шостий рік, незаконно заарештували батька, заслали до Сибіру, звідки він не повернувся. Пізніше письменник напише: «...батька я не пам'ятаю і не знаю навіть, яким він був із себе, бо єдине його фото (він не любив фотографуватися) загубилося». Те все ж до кінця свого життя Григорій проніс глибоку синівську любов до батька. Свого сина-первістка назвав батьковим ім'ям – Михайло, пояснюючи це так: «Одного Михайла замордували, може, хоч другому поталанить жити по-людському. Об цім тільки й молю Господа-Бога.» До речі, другого свого сина Григорій назвав Василем – на честь діда.

Після батькового арешту хлопчик жив кілька років у родині дядька на Донбасі. Але почалася війна, дядько пішов на фронт. Тітці було важко годувати своїх трьох дітей і племінника. Тому 11-річний Григорій вирішує повернутись у рідне село на Полтавщину. Майже два тижні йшов додому по окупованій фашистами землі. Різні люди траплялися йому. І вороги, і свої. Добрі і злі. Однак доля все ж таки посилає йому більше добрих людей. Вони часто рятували знесиленого довгою дорогою підлітка від смерті та голоду. Пізніше цю історію Григорій Тютюнник опише в повісті «Климко».

Коли німців вигнали з рідного села, пішов до школи. А через рік – до ремісничого училища, де більше працювали, ніж училися. Почалося важке трудове життя. У 20-річному віці йде в армію і 4 роки служить моряком-радистом на Далекому Сході – у Владивостоці. Займається самоосвітою. У цей час налагоджується щире листування із старшим братом Григорієм, який уже

був відомим письменником. Він і стає для Григора справжнім побратимом-порадником, наставником.

Після служби в армії два роки працював і навчався у вечірній школі, а потім – щасливі 5 років у Харківському університеті на філологічному факультеті (російське відділення). Це те, що він любив, до чого прагнула його душа. Друкує перше своє оповідання російською мовою. Це був успішний початок письменницької діяльності. Старший брат радить звернутися до рідної мови, що і зробив Григір з великим успіхом. Він любив свою рідну полтавську говірку, любив і відчував слово, його красу і силу.

Закінчивши навчання, Григір одружується, працює вчителем на Донбасі, потім у редакціях і видавництвах Києва, пише свої дивовижні, проникливі твори.

У багатьох творах Григора Тютюнника головними героями є діти. У його щоденнику знаходимо запис: «Я люблю стареньких і малих – і тих, і тих за мудрість і доброту». Діти довірливі, чисті душею, сприймають світ не так, як дорослі. Одне з таких оповідань перед нами.

Григір Тютюнник. «Дивак»

Тема твору: розповідь про ставлення Олеся до природи, власне світосприйняття, яке відмінне від діда Прокопа.

Ідея твору: Оспівування людей з неповторним внутрішнім світом, заклик любити та берегти природу.

Мета твору: тільки добра та милосердна людина може тонко відчувати природу.

Проблематика твору: бережливе ставлення до природи, особистість характеризується гідними вчинками, доброта та милосердя зроблять світ добрішим, індивідуальний підхід у навчальному процесі, нема щастя на чужому нещасті.

Жанр твору: оповідання (прозовий твір; обсяг твору приблизно 6 сторінок; зображено мало подій: бійка біля річки, урок у школі, поїздка з дідом за дровами; діють п'ять персонажів: Олесь, учителька, Федько Тойкало, дід Прокіп та мати хлопчика; усі події відбуваються за один день).

Композиція твору

Експозиція: дорога Олеся до школи.

Зав'язка: непорозуміння на уроці малювання між учителькою та учнем.

Розвиток дій: втеча з уроку, блукання верболозами, примирення з Федьком, зустріч з дідом.

Кульмінація: розмова з дідом, непорозуміння та образа.

Розв'язка: вечеря без Олеся, сон хлопця, народження нового дня.

Оповідання умовно можна поділити на 4 частини.

1. Дорогою до школи
2. На уроці
3. Поїздка з дідом у ліс
4. Удома та чарівний сон

Короткий виклад твору

На початку зими до школи Олеся лежать дві стежки: одна бором, друга — річкою. Мати наказує ходити довшою, проте безпечною дорогою. Олесь слухняний син. «Він ще малий, головою ледь до клямки дістає. Очі в нього чорні, глибокі, як вода в затінку, дивляться широко, немов одразу хочуть збагнути увесь світ».

У зимовому лісі «йому подобається робити перші протопти в заметах, ... малювати на снігу всяку всячину» пальцем. «...Хата виходить, з бовдура дим валує, а на тину півень горланить, розчепіривши дзьоба ножицями». Довго милується своїм творінням, поки хтось із двору не нагадає про школу.

Дорогою зустрічає дятла на сосні, який «гартованим дзьобом» залишив шишку в дуплі. Спершу хотів її взяти, але передумав: нехай залишиться для дятла. «Притулився вухом до стовбура. ..під корою щось жалібно скрипіло, а внизу під підошвами в Олеся ворушилось коріння — помирає сосна... Олесь нагріб чобітками снігу під окоренок, утрамбував його гарненько і, вирішивши, що тепер сосна не впаде, погицав через замети до школи».

На міліні, де лід річки міцніший, бігає ватага хлопчаків, кличуть Олеся забавлятися. «Навіщо лід псуєте? — у відповідь Олесь. — Він ще молодий».

Дітвора сміється: дивак. А Федько Тойкало розбишакувато заволав бити Олеся. Ударив та заховався серед хлопців.

«Олесь згарячу ніяково посміхнувся, поторкав мокрою рукавичкою тверду гулю під оком і, ковзаючись, побрів до школи. Під ногами ...потріскував лід, а біля ока щось обважніло й сіпалось. Олесь ліг долілиць, притиснув скроню до льоду і почав розглядати дно.... І ввижається Олесеві маленька хата під кущем водяної папороті, а в тій хатці — він біля віконця сидить, рибку стереже». Раптом побачив щуку з пліткою в зубах. «Пусти», — видихнув Олесь і ляпнув долонею по льоду. Його спроба не допомогла врятувати малу рибку. «Біля школи тельнякнув дзвоник, улігся гамір. А Олесь сидів посеред річки поруч зеленої, з ряскою, калюжі і плакав...Підвівся, запахав книжки в пазуху і поплентався до школи».

Темою уроку малювання був перегнійний горщик. Олесь, переповнений почуттями, старанно малював дятла. Старенькій вчительці Матильді Петрівні «сподобався дятел, але слідуючи вчительській принциповості додала, що поставить двійку. Доки Матильда Петрівна думала про долю свого авторитету, Олесь вийшов у коридор, похапцем натяг пальтечко і опинився на ганку...».

До вечора блукав верболозами, чекав поки закінчатся уроки. «Обмацував холодні пташині гнізда, їв мерзлу калину, доки не набив оскоми».

Хлопця часто усі називають диваком, дивакуватим. Слухає Олесь і не розуміє: хвалять його чи лають.

На мосту Олеся чекав Федько Тойкало, поділився теплим пирогом... «Олесеві не хотілось пирога, але він зрадів примиренню».

По дорозі зустрічає діда Прокопа, вони разом їдуть по соломі. Дід любить внука, цікавиться його шкільними успіхами.

Його настанови пристосовуватися до життя («А треба — в людях. Та отак побіля них, отак... Того — ліктем, того — почотом... Гульк — уперед вийшов»), помічати, що погано лежить («Це як путнє щось побачиш — дощечку, скажімо, або гвіздочок — тоді бери»), не дуже зрозумілі доброму та вразливого до чужого болу внукові. Подальша розмова ще більше засмутила Олеся.

— Навіщо стільки беремо? ...А якщо коням важко буде? — своєї Олесь.

— Нічого. Зате нам легко.

Перевантажені коні важко ішли, дід «Прокіп хльоскав батою і лаявся. А Олесь сердито сопів у нього над вухом і підбивав руку. Замахнеться Прокіп гарненько, цьвох — і мимо.

— Не бий, — благає Олесь. — Бачиш: важко.

Прокіп зітхнув і, намотавши батога на руку, щоб не згубить, обернувся до Олеся.

— Ось послухай, дурнику, що я тобі скажу. Слухай і на вус мотай. Тут, на землі, не бити не можна. Тут не ти, так тебе одрепають ще й плакати не дадуть.

Подався вперед і, обдаючи Олеся прілим духом давно не митої бороди, захарчав у саме вухо:

— Пойняв?

Олесеві зробилося сумно. Закортіло швидше туди, в село, де сніг плете навколо електричних ліхтарів густі рожеві сіті, й привітно світяться вікна в хатках...

Дома Олесь ...поліз на піч.

Потім дід увійшов до хати, заглянув на піч.

— Змерз, онучку? А ти ножки — на черінь, а зверху кухвасчкою...

Олесь глибше зарився в подушку і тоненько заскімлив.

Прокіп підняв брови сторчака.

— Он диви, чого це він розприндився?

— Геть, не займайте його, — обізвалася мати з хатини. — їжте вже.

— А хіба я що? — мимрив Прокіп. — А йому нічого такого й не казав...

Він їв швидко, винувато витріщав очі, плямкав тихіше, ніж завжди, і губив крихти в бороду.

Олесь непомітно для себе заснув. А вночі крізь сон благав матір розповісти казку про Івасика-Телесика, злякано зойкав, коли відьма гризла дуба, і радо сміявся, коли гусиня взяла Івасика на свої крилята... Народжувався новий день».

Оповідання вчить бути добрим, милосердним, бережно відноситись до природи, не втрачати свою індивідуальність, гідними поступками прагнути бути особистістю.

Образи твору

Головний персонаж (дійова особа, про яку розповідається протягом усього твору і характер якої розкрито найповніше) – хлопчик Олесь.

Другорядні персонажі (дійові особи, які виконують у творі допоміжну роль і допомагають висвітлити характер головного персонажа) – дід Прокіп, мати Олесь, Федько Токайло, учителька Матильда Петрівна, діти, дядьки-сусіди.

Носії добра – хлопчик Олесь, мати хлопчика.

Носії зла – дід Прокіп, ватага хлопців.

Образ Олесь (цитатна характеристика)

Портрет	Він ще малий, головою ледь до клямки дістає. Очі в нього чорні, глибокі, як вода в затінку, дивляться широко, немов одразу хочуть збагнути увесь світ. Олесь нахилиється, крекче, пильно мружить око. Пальтечко в нього товсте, а сам тонкий; важко нахилитись: дух спирає, під очима набряка, тому кожен сучок птицею вздрівається.
Слухняний, слухає настанови мами	Олесь смирно стоїть біля порога, слухає
Старанний, наполегливий, гарно вчиться	Відмінники дивилися на свого вчорашнього побратима співчутливо. А що, поставили п'ятірку?

Любить малювати	Присяде навпочіпки й водить пальцем сюди, туди... Олесь пхає заляклого пальця в рот і, гримаючи чобітком об чобіток, милується своїм творінням. Олесь старанно скрипів олівцем і натхненно прицмакував.
Має фантазію, творча натура, неповторний внутрішній світ, вміє бачити прекрасне	Дивись, хата виходить, з бовдура дим валує, а на тину півень горланить, розчепірівши дзьоба ножицями. Течія розчісувала зелений кушир, пряли тоненькими ніжками якісь жучки, боком долаючи пружний струмінь. І ввижається Олесеві маленька хата під кущем водяної папороті, а в тій хатці — він біля віконця сидить, рибку стереже. Ось карасик пливе... «Добридень, дядьку! Як поживаєте?». Олесь біжить підтюпцем і раптом помічає, що дерева теж біжать, кружляють, ховаються одне за одного, немов у жмурки грають. Олесь зупиняється — і дерева завмирають. А вночі крізь сон благав матір розповісти казку про Івасика-Телесика, злякано зойкав, коли відьма гризла дуба, і радо сміявся, коли гусиня взяла Івасика на свої крилята
Спостережливий	Аж он під старою сосною латка шишок рябіє. Ба! Ще одна впала. Ось де він, дроворуб! Під корою щось жалібно скрипіло, а внизу під подошвами в Олеся ворушилось коріння — помирає сосна...
Допитливий, проте не хоче сполохати дятла	Олесь стає навшпиньки й крадькома пнеться на косогір. Діду, чому дятел шишки їсть, а шука — пліточок?
Дбає про природу, прагне усіх захистити	Олесь нагріб чобітками снігу під окоренок, утрамбував його гарненько і, вирішивши, що тепер сосна не впаде, погицав через замети до школи. Навіщо лід псуєте? — у відповідь Олесь. — Він ще молодий. «Пусти», — видихнув Олесь і ляпнув долонею по

	льоду. А я не забрав у дятла шишки, — хвалиться Олесь.
Пробачає кривдників, не злопам'ятний, товариський	Олесь згарячу ніяково посміхнувся, поторкав мокрою рукавичкою тверду гулю під оком і, ковзаючись, побрів до школи. Олесеві не хотілось пирога, але він зрадів примиренню.
Вразливий, добрий	А Олесь сидів посеред річки поруч зеленої, з ряскою, калюжі і плакав. Олесь ще дужче захвилювався, ледве не заплакав від щирості і солодкого почуття братерства.
Спокійний, не бешкетує, сором'язливий	«А ото, мабуть, Наталчин, — кажуть біля тину, помітивши Олеся. — Ба яке смирне...»
Співчутливий до страждань, небайдужий, чуйний	А якщо коням важко буде? — своєї Олесь. Прокіп хльоскав батогом і лаявся. А Олесь сердито сопів у нього над вухом і підбивав руку. Замахнеться Прокіп гарненько, цьвох — і мимо. — Не бий, — благає Олесь. — Бачиш: важко.
Запальний, впертий	Доки Матильда Петрівна думала про долю свого авторитету, Олесь вийшов у коридор, похапцем натяг пальтечко і опинився на ганку...
Принциповий, відчуває неправоту діда	Дома Олесь не став ждати, доки дід з матір'ю скидають солому, швиденько роздягся і поліз на піч.
Працьовитий	Сідай, внуче, по солому поїдемо. Товчи, внучку, гніти! — хекав.
Слабосилий, не дуже витривалий	Спочатку Олесь надолужав, потім заморився і сів.
Прагне жити по справедливості, серед привітних людей	Олесеві зробилося сумно. Закортіло швидше туди, в село, де сніг плете навколо електричних ліхтарів густі рожеві сіті, й привітно світяться вікна в хатках.

Образ діда Прокопа

Працьовитий	Коли набирали солому, дід часто сповзав із скирти, нанизував солому на різняки і гуцав так, що аж ліса скрипіла. І знову дерся на скирту.
Цікавиться успіхами Олеся	А що, поставили п'ятірку? — питає Прокіп, вишкіряючи десна.

Любить внука	Ет, фармазони... Ти їх не слухай. Змерз, онучку? А ти ножки — на черінь, а зверху кухвасчкою...
Живе по-хижацьки, не розуміє поведінки внука, вчить пристосовуватись до життєвих умов	Та отак побіля них, отак... Того — ліктем, того — почо- том... Гульк — уперед вийшов. Тут, на землі, не бити не можна. Тут не ти, так тебе одрепають ще й плакати не дадуть.
Навчений досвідом	А то вже хто якого поріддя.
Не цурається брати чуже	Це як путне щось побачиш — дощечку, скажімо, або гвіздочок — тоді бери.
Захланний	Як навіщо? — озвався з пітьми Прокіп. — Це ж собі, а не тещі. Хе-хе!
Думає тільки про себе, перевантажує коня	Нічого. Зате нам легко.
Не співчуває тваринам	Прокіп хльоскав батогом і лаявся.
Вважає свої настанови правильними	Он диви, чого це він розприндився?
Боїться осуду рідної дочки за свої слова, скритний	А хіба я що? — мимрив Прокіп. — А йому нічого такого й не казав... Він їв швидко, винувато витріщав очі, плямкав тихіше, ніж завжди, і губив крихти в бороду.

Образ Федька Тойкала

Розбишака, забіяка, задиркуватий	А Федько Тойкало розбишакувато вишкірив зуби і, вказуючи рукавом на Олеся, заволав так, що шия одразу зробилась тоненькою...
Підступний, боягузливий	— Бий зрадника! — підскочив, тицьнув Олеся ліктем під скроню і зник поміж палями.
Совісний, розуміє провину і прагне згладити її	На мосту Олеся дожидав Федько Тойкало ... ніяковіючи і втиснув Олесеві в руку подавлений теплий пиріг. «Забейкався ти», — сказав Федько і почав обминати Олесеві пальтечко.
Заздрить принциповості Олеся	— А вчителька сердилась, як ти пішов... ги-ги... страх!
Працьовитий	Подався до річки трусити ятері.

Образ Матильди Петрівни

Поважного віку	Старенька вчителька Матильда Петрівна
Дотримується освітніх вимог	Роблячи загадкове обличчя, повільно говорила: "А сьогодні, діти, ми будемо малювати... перегнійний горщечок. Завдяки цим горщечкам передові колгоспи нашої країни..."
Старанно готує урок	«Потім вона дістала з портфеля гирунчик і урочисто поставила на стіл»
Суворая, строга	«Олесю, адже я наказувала всім малювати горщечок», — суворо сказала Матильда Петрівна
Принципова	«Їй сподобався дятел, але вона добре знала, що таке вчительська принциповість»
Неконфліктна	«Доки Матильда Петрівна думала про долю свого авторитету»

Бесіда

Назвіть головних і другорядних героїв оповідання.

- У яку пору року відбуваються описані у творі події?
- За що Олесю любить зиму?
- Чому Федько вдарив Олеся?
- Як Олесю відреагував на напад Федька?
- Що побачив Олесю крізь лід на дні річки?
- Як Олесю сприйняв примирення з Федьком?

Робота з текстом

1 група – знайдіть в оповіданні описи природи.

2 група – з'ясуйте, які засоби художнього мовлення найчастіше використовує автор і яка їхня роль.

3 група – дослідіть емоційно забарвлену лексику, просторічні слова.

4 група – знайдіть звукові образи в оповіданні.

Очікувані результати

1 група. Учні зачитують знайдені уривки: опис бору, опис річкового дна під кригою, окремі речення (*«Надвечір хмари опустилися нижче, а тополі над селом повищали і набрали войовничого вигляду»*. *«Сонце пробило у хмарах над байраком вузьку ополонку, яскравим променем стрельнуло на левади»* – усне малювання на основі цих речень).

Висновок. Описи короткі, точні і разом з тим незвичайні, неповторні, оригінальні; вони збуджують уяву і залишаються в пам'яті. Ці описи допомагають краще зрозуміти хлопчика Олеся.

2 група. Епітети («тоненький лід», «молодий лід», «войовничий вигляд», «гартований дзьоб», «солодке почуття братерства» тощо), порівняння («підскоче, як злякане пострілом звірятко», «лід гнеться..., мов ковдра на сіні», «очі чорні і глибокі, як вода в затінку» тощо), метафори («сонце пробило у хмарах вузьеньку ополонку», «течія розчісувала зелений кушир» тощо).

Висновок: художні засоби вживаються доречно, їх не так багато, але вони виразні, яскраві, активізують уяву читача.

3 група. Просторічні слова («ач'кий», «не хо'», «кухваєчкою», «пойняв», «почотом» тощо), емоційно забарвлені слова («розприндився», «мимрив», «патьякає», «дурник», «одрепають» тощо).

Висновок: оповідання написано живою народною мовою. Емоційно забарвлені та просторічні слова допомагають яскравіше уявити героїв та події, викликають зацікавлення.

4 група. Багато звукових образів: цюкання дятла; жалібне скрипіння під корою хворої сосни; лагідне потріскування льоду; теленькання дзвоника; бухкання сокир об пеньки; шарудіння вітру; скрипіння саней; шум соснового бору; форкання коней тощо.

Висновок. Оповідання насичене різноманіттям звуків. Ми ніби чуємо все те, що й герої твору. Звукові образи допомагають повніше, об'ємніше уявити те, про що розповідає автор.

Тестове опитування

1. Автор твору “Дивак”

А Соломія Павличко

Б Григій Тютюнник

В Микола Вінграновський

2. Не порозумілися на уроці учень та його вчителька у творі

А “Лось” Є. Гуцала

Б “Сіроманець” М. Вінграновський

В “Дивак” Г. Тютюнника

3. Як звали вчительку за твором Г. Тютюнника “Дивак”

А Матильда Петрівна

Б Маргарита Федорівна

В Матильда Павлівна

4. Федько-Тойкало, герой оповідання Г. Тютюнника “Дивак”, ударив Олеся тому, що той

А відмовився з дітьми ламати молодий лід

Б не хотів показувати гніздо ремеза

В не поділився сніданком

5. Головний герой твору Г. Тютюнника “Дивак”

А Сашко

Б Олесь

В Андрійко

6. Твір Г. Тютюнника “Дивак” за жанром

А казка

Б повість

В оповідання

7. Чому Олесь, герой оповідання Г. Тютюнника “Дивак”, гірко плакав, бо

А його вдарив Федько

Б вчителька малювання поставила йому “двійку”

В щука з’їла пліточку

8. Висловлювання з оповідання Г. Тютюнника “Дивак»” *“Він ще малий, головою дістає ледь до клямки. Очі в нього чорні, глибокі, як вода в затінку, дивляться широко, немов одразу хочуть збагнути увесь світ”* - це

А художній опис

Б пейзаж

В портрет

9. Ідея твору Г. Тютюнника “Дивак”

А ідея незалежності людського духу

Б ідея неповторності й багатства внутрішнього світу людини

В ідея вільного і творчого життя

10. Чим мотивував Олесь хлопчикам свою відмову ламати лід (“Дивак” Г. Тютюнника)

А він ще молодий

Б можна провалитися

В не хоче замочити ніг

11. Що зробив Олесь, коли вчителька поставила йому двійку за дятла (“Дивак” Г. Тютюнника)

А розплакався

Б пішов з уроку

В сидів мовчки

12. Яку казку просив розповісти Олесь (“Дивак” Г. Тютюнника)

А “Івасика-Телесика”

Б “Кривенька качечка”

В “Колобок”

Микола Вінграновський – цікаві факти

Микола Степанович Вінграновський – сучасний письменник, кіноактор, кінорежисер, сценарист – народився в місті Первомайську на Миколаївщині. Ще в дитинстві відзначався допитливістю та дотепністю. Також Микола мав надзвичайний хист відчувати неповторну красу природи, людську доброту, помічати те, що інші не завжди помічають.

У школі вчився добре. Після закінчення школи вступив до Київського театрального інституту. Так у 1956 Микола став студентом. Назавжди запам'яталася юнакові зустріч з Олександром Довженком. Великий митець забрав Вінграновського на навчання до Всесоюзного державного інституту кінематографії в Москву.

Після закінчення вузу М. Вінграновський розпочав свою роботу на Київській кіностудії ім. Олександра Довженка як актор, режисер і сценарист.

У кіноповісті «Повість полум'яних літ» (режисер О. Довженко) Вінграновський блискуче виконав роль головного героя – Івана Орлюка.

Писати вірші почав у студентські роки. З 60-х років виходять його поетичні твори для дорослих. Багато пише для дітей: зб. «Андрійко-говорійко», «Мак», «Ластівка біля вікна», «На добраніч», повісті «Первінка», «Сіроманець» та ін. Микола Степанович – лауреат Міжнародної премії фундації Антоновичів та Державної премії ім. Т.Г.Шевченка.

26 травня 2004 р. на 68 році життя перестало битися серце Миколи Степановича Вінграновського, заслуженого діяча мистецтв України, одного зі славної когорти поетів-шістдесятників.

Микола Вінграновський «Сіроманець»

Тема твору: зображення неймовірної дружби Сашка зі сліпим вовком Сіроманцем.

Ідея твору: уславлення дружби хлопчика і вовка, як приклад гармонії людини і природи, гарного ставлення до тварин.

Мета твору: друзі пізнаються в біді, люди відповідальні за тих, кого приручили.

Проблематика твору: любити та дбати про тварин, допомагати немічним, цінувати дружбу, відстоювати свою правоту.

Жанр твору: повість (прозовий твір; значний обсяг твору включає декілька великих частин); зображено багато подій: наприклад, зустріч вовка з

Чепіжним на озері, перша зустріч Сашка зі Сіроманцем, визволення вовка, Сіроманець серед льотчиків, подорож до лікарні; діють багато персонажів, наприклад, Сашко, Чепіжний, батьки хлопчика, учителька, Галя Грушецька; усі події відбуваються тривалий час).

Композиція твору

Твір можна поділити на три частини.

Перша частина. Сашко знайомиться зі Сіроманцем.

Експозиція: спомин вовка.

Зав'язка: пригода на озері.

Розвиток дії: прилітають мисливці з області, перша знайомство Сашка зі сліпим старим вовком, переслідування Сіроманця.

Кульмінація: Чепіжний упіймав вовка.

Розв'язка: Сашко визволяє друга, вовк біжить у степ.

Друга частина. Сіроманець серед льотчиків.

Експозиція: Сіроманець сховався на полігоні, прийшла зима з холодом і голодом.

Зав'язка: льотчики знаходять вовка.

Розвиток дії: життя тварини серед людей, новий приятель Андрійко.

Кульмінація: пошуки Андрія, Сіроманець допомагає хлопчикові.

Розв'язка: льотчики знаходять дитину, знову весна, туга вовка за Сашком.

Третя частина. Подорож до очної клініки.

Експозиція: Сіроманець повертається.

Зав'язка: Сашко задумав вилікувати зір Сіроманцеві.

Розвиток дії: довга подорож до Одеської клініки по зору.

Кульмінація: у місті собача зграя накинулася на вовка, просипається вовчий інстинкт.

Розв'язка: Сашко приїхав додому сам. У степу вовк не може забути слова, почуті в кузні від хлопця.

Короткий виклад твору

Сіроманець – найстаріший вовк у світі, раніше від водив зграю.

Біля озера вовк зустрічає мисливця, вибиває рушницю і заганяє по шию у воду.

З того часу мисливець Чепіжний мріє спіймати Сіроманця. З області приїхали на підмогу інші мисливці.

Стривожений останніми подіями хлопець Сашко не пішов до школи, а подався до лісу. Тут на стежці він зустрів Сіроманця. З переляку оторопів. Та коли вовк дружелюбно його лизнув, мов відданий собака, Сашко прийшов до тями. Так вони познайомились. Сашко вирішує переховати вовка на глинищах. То було занедбане і заросле бур'янами місце, там колись добували глину для хат.

Для друзів настали дні щастя й тривоги. Одного разу Сашко приніс Сіроманцю журнал з кольоровими зображенням тварин. Коли вовк не зреагував на картинку, хлопець зрозумів, що він сліпий.

Та одного дня Сіроманець не зустрів Сашка. По селі уже ширилась новина: Чепіжний з мисливцями упіймали вовка.

Уночі Сашко іде до кузні, щоб визволити Сіроманця. Винахідливий та спритний хлопець по бересту заліз на дах, потім у кузню, ножом відрізав брезентовий пояс, якою скували тварину. «А ти думав, вовчику, як? Ти думав, що це нам уже і кінець з тобою?..» - ці слова назавжди закарбуються у пам'яті.

Уранці, коли мисливці прийшли за трофеєм, вирвався на волю. Вовк біг у степ. Подалі від мисливців. Знайшов пристанище на полігоні, призвичаївся до життя льотчиків, котрі тренувалися там. Ніхто його не бачив. Коли прилетіли ворони, він прикинувся мертвим, щоб вполювати здобич.

Та біда прийшла раптово з холодною зимою. Від холоду та голоду Сіроманець зовсім охляв... Його знесиленого знаходять льотчики, обігрівають, відгодовують. Вовк мирно живе серед людей. Особливо тварина потоваришувала з Андрійком. Одного дня хлопець зі Сіроманцем вирушають на прогулянку. У дорозі їх застала заметіль. Вовк вириває на снігу яму, щоб заховати Андрійка від пронизливого вітру. Завиває з надією та радістю, щоб подати людям сигнал. Коли льотчики знаходять Андрійка, він лежав на спині тварини.

З приходом весни, вовка щось бентежило. Сашко теж сумував, навіть почав гірше вчитись.

Коли в районній газеті написали про життя вовка у військовій частині, Сашко несе замітку Чепіжному. Мисливець повинен зрозуміти, що Сіроманець незвичайний, він уміє жити з людьми. Та Чепіжного не змінити, він ненавидить тварину. Їде за нею в частину, але вовка там уже не було. Хлопець радіє, сподіваючись, що вовк повернеться до нього. Дійсно, на лісовій стежці Сашко знову зустрічає свого Сіроманця.

Якось на уроці вчителька розповідала про очну клініку імені Філатова в Одесі. Хлопець вирішує вилікувати там друга. Вони самі подаються в далеку дорогу.

Прийшовши до клініки, хлопець наказує вовкові чекати його, а сам заходить у клініку.

Раптом міські собаки вчули вовка. Коли вони накинулись на Сіроманця, проснувся його вовчий інстинкт. Він розкидав ненависних собак і помчав куди очі бачать.

Змучений дорогою, втратою друга, Сіроманець ішов добровільно до мисливців. На його щастя, їх не було.

Сашко довго шукав друга, та все марно. Додому він повернувся автобусом один.

Сіроманець бавився серед степової природи і згадував слова Сашка, почуті в кузні.

Повість вчить дружити, допомагати слабшим, відстоювати свою думку, бути самостійним та відповідальним.

Образи твору

Головний персонаж (дійова особа, про яку розповідається протягом усього твору і характер якої розкрито найповніше) – вовк Сіроманець.

Другорядні персонажі (дійові особи, які виконують у творі допоміжну роль і допомагають висвітлити характер головного персонажа) – Сашко, Галя, батьки Сашка, Чепіжний та інші мисливці, льотчики, Андрійко, Галя Грушецька, учителька.

Носії добра – Сашко, Сіроманець, льотчики, Андрійко, Галя Грушецька, батьки хлопчика.

Носії зла – Чепіжний, Побігайло, Шевчук.

Образ Сашка

Правдивий, розсудливий	Так він живий, мамо, і йому треба жити. А потім — на те він і вовк: не буде ж він їсти манну кашу, як я, і ніхто не пече йому і не варить. Але ти мені дивись: з лісу не виглядай. Завертаймо в лісосмугу. Подамось горою. Яри і вибалки для нас закриті. Це тобі не зима...
Кмітливий, спритний, винахідливий, моторний	Лізти не давали татові валянки, чіплялись за гілки, не згинались у колінах. Тоді Сашко махнув однією ногою, другою, валянки попадали біля кожуха в сніг, поліз босий. Сашко підняв драбину, приставив її до стіни і

	поліз у діру. Виліз на дах, обережно відштовхнув драбину назад у кузню, заклав дірку інтернітом, — все як і було, — спустився берестом на землю. Швидко витрус з валянок сніг, взувся, накинув кожушину і побіг, як міг, крізь білу снігову глибіню додому...
Стривожений	«Тепер пропав Сіроманець!» — подумав Сашко, і йому і стало сумно
Не розуміє людей, котрі убивають тварин, тонко відчуває несправедливість	По Сіроманця прилетіли! А це ж то нечесно — він один, а їх онде скільки! Раз він не колгоспівський, то чий же він, і що, його треба, виходить, убивати?
Шанує, довіряє, шукає підтримки в батьків	Аж з області. Може б, ти зараз сходив до них та що сказав? Він не колгоспівський, і тато за нього не відповідає. Потроху-потроху я підготую батька, щоб ти перейшов жити до нас додому. Треба порадитися з татом: як тато скаже, так і буде.
Сміливий	Чого це я стану його боятися? Піду гляну
Любить тварин, співчутливий до них, великодушний, чуйний, розмовляє з ними, як з людьми	Що, дурнесеньке, страшно?! І їсти хочеш? Ото не треба блудити,— Сашко підійшов до теляти. Так от ти який лизунчик, а ще Сіроманець, — сказав Сашко і погладив Сіроманцеві шию, почухав під горлом. Ти і не подумав тікати, бо ти у мене розумний, вовчику. Пиріжка з печінкою хочеш? Ти що, вовчику, не бачиш, ти сліпий? — Сашко провів рукою по очах Сіроманця — той не змигнув. Сашко обійняв обома руками вовка за шию. — А ти думав як? Ти думав, що тобі кінець, Сіроманчику, ну скажи, думав? Не кінець, давай сюди лапи! Прощай! — Сашко ще раз обійняв Сіроманця, той лизнув Сашкові руку, щоку...
Переляканий, побачивши вперше Сіроманця	Перед Сашком стояв вовк. Сіроманець. Сашко задерев'янів.

Уміє перебороти страх, довірливий	Сашко потроху відторопів, прийшов до тьми і сам сів навпочіпки біля Сіроманця.
Дружелюбний, вірний у дружбі	Як будеш живий, не забувай мене, я тебе ніколи не забуду.
Витривалий, наполегливий, допомагає тварині, здатний на самопожертву	Сашко задихався і заморився — більше години вони бігли з Сіроманцем лісом до глинищ. Будемо бігти, доки не впадемо,— говорив Сашко Сіроманцеві.— А як упадем, отоді вже будемо лежати.
Хазяйновитий, працьовитий, піклується для друга	Сашко вибрав підходящу для Сіроманця нору, розчистив її трохи лопатою, нарвав пирію, настелив, ліг сам. Тепло і тихо, і на голову не буде капати. Сашко позривав з Сіроманця реп'яхи, алюмінієвим гребінцем розчесав боки, шию, голову, одягнув намордник. Собі ж до коліна приклав галстук, розгладив, пов'язав.
Мрійник, фантазер	На харчі я тобі зароблю, сяду на все літо на трактор — от тобі і харчі, ще й лишиться! Вночі йому снилися айсберги: вони пропливали в синьому океані біля Сашкової хати, повз голу грушу, і Сашко сумно дивився на них із вікна. Заплющив очі: в синьому океані біля Сашкової хати повз голу грушу пропливали білі айсберги. На одному під пролітаючими птицями сидів вовк і махав на прощання Сашкові лапою.
Рішучий, самостійний, безстрашний, сміливий	Сашко прямував до кузні. Кілька разів падав, провалювався по груди, у валянки набилося снігу.
Намагається довести Чепіжному, що він помиляється на рахунок Сіроманця	Сьогодні наша районна, не бачили? Натє, прочитайте ось.
Надіється на зустріч з вовком	Втік! Втік! Тепер він прийде до мене неодмінно!
Обережний, спостережливий	Коли ж попереду чи позаду них з'являлась якась машина чи трактор — ховатися було де: соняшники, пшениці, лісосмуги. Як їхало щось далеченько, то не ховалися й зовсім: мало що, хлопчик біжить з собакою, що ж тут такого?
Розпачливий, сумує, бо	Сашко кинувся в бузок, вискочив на вулицю, в

загубив Сіроманця	один провулок, в другий провулок, покликав Сіроманця над глиняним урвищем понад морем — сів і заплакав...
Наполегливий, старанний	Сашко здавав екзамени. Вставав раненько, йшов купатися, приходив, сідав за підручники, потім одягав нові штани, білу сорочку, галстук, йшов до школи, здавав екзамен

Образ вовка Сіроманця

Портрет	Високий, широкогрудий, з великими димчастими незрячими очима.
Досвідчений звір	Все своє Сіроманче життя він водив зграю. Молоді вовки з лісів і яруг мріяли пройти у нього бойову вовчу стратегію і тактику.
Старий	Звали його Сіроманцем, і він був найстарішим вовком у світі
Втратив зір	Тепер, на старість, вовк осліп. Бурхлива темнота зацарювала в його очах. Бурхлива темнота зацарювала в його очах.
Мав гострий нюх	Один лише нюх водив його по світу, Сіроманець здув прилиплий до носа листок, встав і пішов на кінський той запах.
Сумує за родину, колишнім життям	Снився йому щоночі єдиний сон: срібні очі постріляних вовчат, постріляні вовчиці з білими зубами у землю
Міцний, сильний, прудкий	Вовк звівся на лапи. Не встиг Чепіжний ойкнути, як вибита з його рук рушниця полетіла в куці і Сіроманець задихав йому в покраплену дощем горлянку. Сіроманець збив його своїми старими грудьми назад, у воду...
Відчуває добрих людей	Сіроманець тим часом обнюхав його з ніг до голови, лизнув по куртці гудзика і ліг на листя. Вовк потягнувся до нього мордою і ще раз лизнув Сашкове коліно.
Любить лоскоти	Сіроманцеві це, видно, дуже сподобалось, ніхто його так приємно не лоскотав, і він по-вовчому сказав Сашкові: «Ще!»
Вірний, любив зустрічати людей	Сіроманець провів Сашка до узлісся, потерся об Сашкове плече і так стояв, аж доки запах його нового товариша не ослаб у глибині темного

	листопадового вітру. Сіроманець проводжав його лісом до школи, зустрічав його на узліссі. Вовк, зачувши «газони» ще за горбами, мчав їм назустріч.
Уміє пристосуватися до нових умов	За кілька днів Сіроманець вивчив їхній графік, достоту залазив в якусь воронку, коли літаки були ще далеко, і там спокійно перечікував смертоносний тайфун з вогню і сталі.
Від холоду та голоду охляв	Сіроманець зрадів, але на лапи зіпнутися не міг, безсилі лапи вже не носили його. Він ліг на спину і покотився з горба покотом.
Винахідливий, життєлюбний	Вовк лежав мертвий. Ворон подивився на сніги, на біле небо, підняв крило, друге і вискочив вовкові на спину: вовчий хвіст порішив ворона одним махом... Вперше за багато днів вовк водночас поснідав, пообідав, ще й повечеряв...
Щирий рятівник, допомагає людям	Вовк тяг Андрійка за комір. Знесилений вовк ліг на спину, лизнув того снігу з вітром. Підбігли льотчики і побачили Сіроманця. На його спині лежав Андрійко. ...Мирно живе в частині, возить дітей на санях...
Тужить за своїм рятівником Сашком	Щось бентежило його вовчу душу, кликало її на ноги. «А ти думав як, Сіроманчику, це вже нам з тобою кінець? Ну, скажи, думав?» — не покидав його голос Сашка...
Потерпає від жару в дорозі до Одеси	Сіроманець висолопив язика і поклав собі на плече.
Не втратив вовчий інстинкт	Сіроманця обступило в бузку все собаконаселення району, він відступив до ракушнякової стіни паркану, далі вже було нікуди, а воно лізло, його було багато, тоді Сіроманець перекусив намордник і став хапати їх за загривки і викидати на черепицю.
Втомився, втратив надію, думав, що нікому не потрібний	Найдовше стояв Сіроманець перед будинком Чепіжного, але й Чепіжного, на його превеликий жаль, не було на цей раз удома: косив горох. На цей раз Чепіжний укохав би Сіроманця, який прийшов помирати сам...

Образ мисливця Чепіжного

Убиває тварин, копає ями на них.	«Я перебив твою зграю і вовчενят перебив, я!». Сам дядько Василь премій за вовків получив стільки, що аж чорного мотоцикла купив. До вечора яма була викопана. Чепіжний прикрив її тоненьким пруттям, зверху притрусив сухою травою.
Жорстокий до тварин	Кінь крутився під ним, харапудився, але Василь бив його прикладом рушниці по заду, і кінь віз його далі.
Перестрашений на озері	«На, на, все, що хочеш, на!» — викидав під ніс Сіроманцеві Чепіжний із торбини хліб, бринзу, патрони викидав.
Фантазер, уміє прибрехати	А він сідає на березі, обмотується хвостом і починає, ви вірите, співати «Закувала та сива зозуля»...
Любить випити	Правда, я зранку добряче випив, та як і не вип'єш після такого потопу?
Люто ненавидить Сіроманця	Дядька Чепіжного Сіроманець не любить. Дядько Чепіжний на нього ями копає по лісосмугах
Злопам'ятний	Я своє дарувати «за так» не звик! Війна триватиме,— похмуро прокричав Чепіжний.
Дуже боїться вовка, не вірить, що Сашко міг відв'язати Сіроманця	Ну да...— засміявся Чепіжний. — Сіроманець перекусив би тебе, як сірника! Отак: тільки хрусь! — Чепіжний навіть показав, як би перекусив його Сіроманець.

Образ батька Сашка

Уміє заспокоїти, розсудливий	Та не знайдуть вони Сіроманця, синочку. Сіроманець найхитріший вовк у світі, — сказав тато. Доки вони там гомонять у конторі, Сіроманець накивав п'ятами — не то вертольотом, ракетною його не доженеш. Іди, сину, до школи, бо спізнишся.
обіймає високу посаду в селі	Як то що? — здивувався Сашко.— Татко — голова колгоспу!
Відстоює справедливість	Ви б, Василю Дмитровичу, краще подумали, що нам робити з дикими кабанами! Розплодилося їх, як не знати чого, картоплю в полях риють, а що з кукурудзою вони роблять? А лосі сосняки нівечать! А вашому Товариству очі муляє Сіроманець!

Вікторина «Упізнай героя»

- Він любив, як цвітуть будяки.
- У нього огнедишне око, бурякові кулаки й чорний мотоцикл, на якому він відвозить крадену солому.
- Він вставав раненько, ішов лісом до школи, любив природу й хотів стати лісником. Він подавав хлопчикам голос, і вся ватага рушала за ним у виселок додому.
- Він поїхав у Київ і купив собі вовкодавиху. Він жив на полігоні, оглух, вивчив графік навчань, ховався від вибухів у воронках.
- Він загубився в заметіль, його врятував Сіроманець.
- Він підібрав узимку на дорозі голодного, обесиленого вовка і привіз додому, доглядав його.
- Вона сердилась і казала, нащо дався йому отой звір та чому він робить із вовка святого.
- Він привів у ліс свого старого коня як приманку для вовка й сидів у засаді.
- Він плакав, і великі срібні його сльози котилися й падали на пісок.
- Вона дивувалася, що Сашко ходить до школи лісом, не боїться вовків, і навчала, що треба оберігати і ліс, і воду, і повітря, і звірів.
- Він був головою колгоспу, дозволив Чепіжному вирити яму-ловушку для Сіроманця.
- Він умів говорити, співати старим голосом, плакати, йому щоночі снівся один і той же сон.
- Він робить рішучі вчинки, учить дорослих, що звірі живі, їм теж треба жити, що не можна багатьом іти на одного, старого, сліпого.
- Вони видовбали ломами в мерзлій землі Сіроманцеві погріб – житло під лісосмугою.
- Він високий, широкогрудий, з малими вушками на великій голові, з великими димчастими незрячими очима.
- Він вважає, що якби Сіроманець був зрячим, то пішов би в таке місце, де люблять вовків.
- Він прийшов помирати сам.
- Він прибрав Сіроманця, розчесав його і сказав: «От тепер ми з тобою і на людей стали схожі».
- Він, видно, пиріжки з печінкою любив з дитинства, бо ковтнув пиріжки, навіть не пожувавши.
- Він прохав не забувати його й запевнював, що сам ніколи Сіроманця не забуде.

Тестове опитування

1. Що робив Сіроманець усе життя?

- А Полював
Б водив зграю
В був відлюдником
Г переховувався

2. Кого вовк вичікував у засідці?

- А Коня з вершником
Б зграю
В мисливців
Г мандрівників

3. Що трапилось після зустрічі Чепіжного з Сіроманцем?

- А Дітям заборонили ходити до лісу
Б селяни влаштували облогу вовку самотужки
В до села прилетів вертоліт із мисливцями
Г вовка хотіли заманити до села

4. Хто захищав Сіроманця?

- А Ніхто
Б дядько Побігайло
В голова колгоспу
Г хлопець Сашко

5. Кого купив Чепіжний на базарі?

- А Великого собаку
Б вовкодавиху
В рись
Г ведмедя

6. Що Чепіжний з мисливцями робили в лісі?

- А Копали яму-пастку
Б полювали на диких кабанів
В вирубували дерева
Г збирали гриби

7. Одного дня Сашко зрозумів, що Сіроманець

- А оглух
Б втратив нюх
В сліпий
Г пошкодив лапу

8. Чим Василь Дмитрович хвалився журналістам?

- А Що вполював найбільшу кількість диких кабанів
Б що впіймав Сіроманця
В що врятував село
Г що підстрелив останнього вовка

9. Де переховувався Сіроманець від переслідувачів?

- А Глибоко в лісі
Б на іншому березі лиману
В вдома у Сашка
Г на полігоні

10. Хто врятував його від неминучої голодної і холодної смерті?

- А Льотчики
Б танкісти
В селяни
Г згря

11. Як віддячив вовк рятувальникам?

- А Став сторожовим собакою

Б втік за першої ліпшої нагоди

В врятував хлопця в лісі

Г допомагав пасти худобу

12. Куди втік Сашко з Сіроманцем?

А У степи

Б до Одеси

В до Києва

Г до сусіднього села

**Систематизація знань та вмінь за темою «Рідна
Україна. Світ природи.
Творчість Максима Рильського, Григора
Тютюнника, Миколи Вінграновського» (тестові
завдання)**

І варіант

1. Повість «Сіроманець» належить перу

А М.Вінграновського

Б М.Рильського

В Г.Тютюнника

Г Т.Шевченка

2. Любив малювати на снігу герой твору

А «Сіроманець» М.Вінграновського

Б «Дивак» Г.Тютюнника

В «Доц» М.Рильського

Г «Лось» Є.Гуцала

3. У вислові «лід гнеться..., мов ковдра на снізі» використано художній засіб

А метафора

Б епітет

В порівняння

Г повтори

4. Перша збірка новел Г.Тютюнника має назву

А «Деревій»

Б «Степова казка»

В «Зав'язь»

Г «Ранок»

5. Сашкову вчительку звали

А Надія Григорівна

Б Ніна Іванівна

В Матильда Петрівна

Г Олена Степанівна

6. Твір «Сіроманець» за жанром

- А легенда
- Б казка
- В оповідання
- Г повість

7. Назвіть героїв оповідання Г.Тютюнника «Дивак».

8. Ліричний герой – це...

9. Доберіть епітети до слів «річечка», «дитина»

10. Назвіть художні засоби

- А «святі глибини», «живим поетом»
- Б «осінь – маляр кружляє», «тумани розливає», «ліс одягає у шати барвисті»

11. Хто автор цих рядків? Поясніть їх.

І я вірю, неодмінно, ще розквітне Україна,
ще повернуться до неї слава, гордість і краса,
бо горить вогонь Свободи, в кожному серці – Березиня,
бо життями заплатили, щоб вогонь той не згасав...

12. Чи можна повість Григора «Дивак» назвати повчальним твором? Доведіть свою думку.

II варіант

1. Оповідання «Дивак» написав

- А М.Вінграновський
- Б М.Рильський
- В Г.Тютюнник
- Г В.Друзяка

2. Дід Прокіп ляяв («Дивак»)

- А коней
- Б дочку
- В онука
- Г усіх

3. «Маленька донечка без імені іще» – це рядки з поезії

М.Вінграновського

- А «Перша колискова»
- Б «Сама собою річка ця тече...»
- В «Бабунин дощ»

4. Вовк Сіроманець врятував

- А Сашка
- Б Андрійка
- В Галю
- Г вовченят

5. Твір «Сіроманець» за жанром

- А легенда
- Б казка
- В оповідання
- Г повість

6. «У бору снігу мало. То там, то сям проглядає крізь порошу трава з примерзлим до землі зеленими чубчиками...» Цей пейзаж зображений у творі

- А «Дош»
- Б «Дивак»
- В «Сіроманець»

7. Назвіть героїв повісті М.Вінграновського «Сіроманець».

8. Віршована мова – це...

9. Доберіть епітети до слів «роси», «пісні».

10. Назвіть художні засоби

- А «тривога кароока», «сонна яворина»
- Б «капле сон», «тіні сплять», «ідуть в поля жита»

11. Хто автор цих рядків? Поясніть їх.

Я козак від берегів Дніпра,
де могутня велич плине в море.
Всю красу і силу я ввібрав
тих морських та степових просторів.

12. Чи можна повість М. Вінграновського «Сіроманець» назвати повчальним твором? Доведіть свою думку.

7 клас

Пригоди і романтика

Ярослав Стельмах – цікаві факти

Народився 30 листопада 1949 року в місті Києві, у родині відомого письменника Михайла Стельмаха.

Коли сам став писати, то ще довго на запитання, чи не син він того самого Стельмаха, відповідав “ні”, бо вважав, що хвалитися батьком негоже.

По смерті батьків не взяв собінічого з майна, окрім письмового столу Стельмаха-старшого. За цим самим столом він і працював.

З дитинства Ярослав захоплювався іноземними мовами, спортом та музикою. Займався професійно плаванням, потім гімнастикою, здобув навіть спортивні розряди з боксу й вільної боротьби. Віртуозно володів грою на фортепіано та любив гітару.

Зі шкільних лав почав вивчати англійську мову та займатись перекладом. У 1973 році в Київському інституті іноземних мов познайомився зі своєю майбутньою дружиною Людмилою. Вона також закінчила той самий інститут, але на дев'ять років раніше.

А вже через два роки вони одружилися. Спільних дітей у подружжя не було. Виховували сина Людмили від першого шлюбу.

У 1975 році у світ вийшла перша його книжка – це збірка оповідань під назвою «Манок». Потім були повісті «Химера лісового звіра», «Якось у чужому лісі», «Найкращий намет».

У 1978 році Ярослава Стельмаха було прийнято до Спілки письменників України.

У 1999 році його назвали кращим драматургом року.

4 серпня 2001 Ярослав Михайлович Стельмах, написавши для улюбленої внучки Зої власну книжку під назвою «Голодний, злий і дуже небезпечний», поїхав на дачу під Києвом. Але в дорозі загинув в автокатастрофі на трасі під Борисполем. У нього просто за кермом перестало працювати серце. Похований письменник на Байковому кладовищі поряд із своїм батьком.

Ярослав Стельмах. «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера»

Літературний рід: епос.

Жанр: пригодницька повість.

Головне: сюжет повісті описує пригоди Сергія і Митька, які трапилися з ними влітку після п'ятого класу.

Ідея: возвеличення справжньої дружби, духу пригод, гарного ставлення до старших; підтримка креативності, сміливості, наполегливості, працелюбства; засудження хитрості, брехні, пихатості.

Головні герої: Сергій Стеценко, Митько Омельчук, Василь, ботанічка, батьки хлопчиків.

Значення в літературі: Ярослав Стельмах збагатив українську літературу ще одним прикладом справжньої дитячої дружби та безтурботного дитинства. Він зробив внесок у розвиток дитячої літератури.

Особливості: повість складається з дев'ятох розділів, кожний із яких має свою експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію та розв'язку.

Чому я маю прочитати цей твір: щоб переконатися, що справжня дружба справді існує; щоб зрозуміти, що все таємне колись стане відомим; щоб насолодитися пригодами двох друзів.

Додатково: повість вирізняє тонке почуття гумору, постійна інтрига та таємнича загадка, яка розкривається в кінці твору. Вона розповідає про веселі, незвичайні, таємничі пригоди Сергія та Митька. Історія розпочинається з того, що учні шостого класу одержали від учительки ботаніки завдання на літо — зібрати колекцію комах, а замість цього почали полювати на страшного Митькозавра. Наприкінці твору той виявився простим хлопцем Василем, який вирішив розіграти двох друзів. За веселим пригодницьким характером оповіді і бажання оспівати справжню дружбу ця повість нагадує трилогію В. Нестайка «Тореадори з Васюківки».

Характеристика образів Сергія і Митька “Химера лісового озера”

Дмитро Омельчук і Сергій Стеценко — звичайні школярі-шестикласники. Сергія і Митька — друзів-шестикласників поєднує вік, інтереси, поведінка, риси характеру. Хлопці — справжні любителі природа, великодушні, дотепні, кмітливі, працьовиті, наполегливі. А найголовніше — вони вміють дружити, турбуватися один про одного, швидко вирішувати конфліктні ситуації. Друзі на літні канікули відправились в село до бабусі. У селі друзі одразу ж знайшли озеро серед лісу, відновили чийсь курінь і весь час проводили там. Крім них, до озера приїжджав на велосипеді ще один міський гість — чотирнадцятилітній Васько. Він розповів шестикласникам, що в озері живе якесь чудовисько. Хлопці вирішили вистежити ящера, адже чітко бачили величезні сліди на прибережному піску, вночі чули страшний рев і спостерігали, як булькає вода у глибокому місці. Намагаючись спіймати чудовисько і прославитися, Митько і Сергійко робили пастки, засідки, по черзі чатували вночі. Цілий місяць хлопчики читали книжки про геологічні періоди на Землі і про тварин, які колись населяли нашу планету. Як виявилось потім, ніякого митькозавра не існувало, а над друзями пожартував Васько. Та Митько і Сергійко не образилися, адже за цей місяць вони пережили безліч таємничих і веселих пригод, до того ж перечитали багато книжок із біології.

Риси характеру хлопців:

- а) чемність і доброта;
- б) мужність і винахідливість;
- в) повага до батьків і людей похилого віку;
- г) наполегливість і довіра;
- д) на зло відповідають добром.

Здібності героїв:

- а) любов до книги;
- б) прагнення пізнати багато цікавого;
- в) надання допомоги тому, хто її потребує;
- г) вміння орієнтуватися в природному довкіллі;
- д) мрія про славу.

Літературний диктант

1. Скільки класів закінчили головні герої твору?
2. Ім'я вчительки біології...
3. Як звати головних героїв твору?
4. Куди поїхали хлопці на канікулах?
5. Із ким першим познайомилися хлопці?
6. Куди пішли хлопці відпочивати?
7. Що шукав Митько в стогу сіна?
8. Що показав хлопцям Василь?
9. Про яке озеро говорить Василь із хлопцями?
10. Яку книжку вирішують хлопці взяти в бібліотеці?
11. Про яку істоту читає Митько із задоволенням?
12. Чим хочуть приманити хлопці невідому істоту?

Тестове опитування

I варіант

1. Який предмет викладала Ірина Семенівна?

А біологію Б ботаніку В зоологію Г анатомію

2. Яке завдання на літні канікули отримали хлопці?

А зібрати колекцію лікарських рослин

Б зібрати гербарій рідного краю

В зібрати колекцію комах

Г зібрати колекцію метеликів

3. Як називалось село, до якого мріяли поїхати хлопці?

А Митьківка Б Юрківка

В Химерівка Г Сергіївка

4. Хто проживав в омріяному селі?

- А бабуся Митька   Б бабуся Сергійка
В бабуся Василя   Г бабуся Ірини Семенівни

5. Як звали хлопців?

- А Василь і Сергій   Б Митько і Василь
В Митько і Сергій   Г Митько і Трохим

6. Хто в селі насміхався з хлопців?

- А дядько Гнат   Б дідТрохим
В бабуня   Г Василь Трош

7. Зі слів «Ми ті, хто любить сіно»?

- А корови   Б кури
В змії   Г химери

8. Щотаке "бурштин"?

- А Назва смоли дерев, що пролежала в землі мільйони років і закам'яніла.
Б Назва комахи, на яку полювали хлопці
В Назва озера, біля якого відпочивали хлопці
Г назва Химери, яка жила в озері

9. Які книжки хлопці брали в бібліотеці?

- А фантастику   В математику
Б ботаніку   Г зоологію

10. Хто виступив приманкою для Химери з озера?

- А дід Трохим   Б козеня
В курка   Г ворона

11. Хто впав до ями?

- А курка   Б дід Трохим
В химера   Г Василь Трош

12. Що зробили хлопці з Василем Трошем, коли відкрилася правда?

- А побили   Б висміяли
В подякували   Г заспокоїли

II варіант

1. Яку колекцію вчителька зобов'язала зібрати школярів улітку?

- А лікарських трав   Б комах   В листя дерев

2. Із яким запитанням звернувся Митько до вчительки?

- А «А як оформляти цю колекцію?»
Б «А можна вдвох збирати одну колекцію?»
В «А що повинна містити ця творча робота?»

3. Подорожуючи до озера, хлопці зустріли Василя Троша, який їхав їм назустріч на велосипеді і назвав їх

А «мандриками»   Б «мухоловами»   В «блукачами»

4. Який художній засіб твору містить така фраза: «...за річкою шумить верховіття»?

А алегорію   Б метафору   В епітет

5. Зоологія — це наука, на думку Митька, про

А дослідження комах

Б весь тваринний світ

В життя первісних людей

6. Що було в бурштиновому камінчику, який Вася подарував хлопцям?

А павук   Б метелик   В комаха

7. Що збудували хлопці біля озера?

А землянку   Б курінь   В будинок

8. Звідки хлопці брали інформацію про таємничу химеру лісового озера?

А із бабусиної енциклопедії

Б зі слів жителів Юрківки

В із бібліотечних книг

9. Яку приманку взяли хлопці для звіра?

А корову   Б козеня   В курку

10. Хлопці були вдячні Василеві за те, що

А він подарував їм бурштиновий камінчик

Б він розповів їм про химеру

В він влаштував їм такі чудові канікули.

11. Василь Трош у своєму зверненні до хлопців використав фразеологізм

А «пошили у дурні»

Б «спалили кораблі за собою»

В з'їли облизня

12. Куди хотіли хлопці послати фотографію чудовиська, якщо б вони побачили або спіймали його?

А до редакції районної газети

Б гуртка юних зоотехніків

В академії наук

Леся Воронина – цікаві факти

Народилася Леся Воронина (Вороніна Олена Анастасіївна) 21 березня 1955 року в Києві в письменницькій родині. Назвали дівчинку Лесею на честь великої письменниці Лесі Українки. Її дід Прохор Воронін був письменником, тато – художником-оформлювачем і реставратором, а мама – перекладачем

художніх творів. Удома в них завжди було багато книг. Отож, книжки для маленької Лесі були цілим світом. Леся рано навчилася читати, а згодом і сама почала вигадувати різні цікаві історії, адже росла досить кмітливою, веселою фантазеркою. Для публікації власних творів використовувала такі псевдоніми: Гаврило Гава, Ніна Ворон, Олена Вербна, Сестра Лесич. У юності захоплювалася східними двобоями та йогою. Весела і товариська Леся була лідером серед однолітків. Однокласники дуже любили слухати її кумедні побрехеньки. 1972 року Леся Воронина вступила на заочне відділення філологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, закінчивши його 1979 року. За роки навчання вона працювала кур'єром у Спілці письменників України, лаборантом у школі, навіть електромонтером на деревообробному комбінаті, а також екскурсоводом у Музеї народної архітектури та побуту в Пирогово (етнографічний музей просто неба на південній околиці Києва) та на інших роботах. Перші казки Леся Воронина написала для сина Євгена, щоб якимось втихомирювати досить рухливого і веселого хлопчика. Леся Воронина мандрувала автостопом Україною та на байдарках – Польщею.

Леся Воронина. «Таємне товариство боягузів»

«Таємне Товариство боягузів, або засіб від переляку № 9» – пригодницька повість сучасної української письменниці Лесі Ворониної. У ній, як і в наших улюблених казках, добро перемагає зло. Але цікаво те, що герої-переможці в ній не відважні богатирі й мужні воїни, а, як не дивно, боягузи.

Тема: людина, яка здолала свій страх, може перемогти наймогутніших ворогів. Навіть Синьоморд — хоча спочатку нашому героєві треба змінитися самому: пройти небезпечні випробування, навчитися миттєво приймати рішення, від яких залежить доля людства.

Ідея: не потрібно боятися складних ситуацій, рідні люди не залишать ніколи тебе в біді, потрібно знати своєкоріння і й любити своїх рідних. Головна думка – заклик поважати своїх батьків, бабусів і дідусів. «Таємне товариство боягузів» сюжет «Таємне товариство боягузів» скорочено. Уявіть собі, що одного чудового ранку випрокидаєтеся й помічаєте, що навколо вас відбуваються фантастичні події. Ось ви біжите знайомою вулицею і раптом провалюєтеся крізь люк у секретний штаб Таємного Товариства Боягузів. А ще дізнаєтеся, що ваша рідна бабуся винайшла часоліт, а Землю от-от мають захопити підступні космічні прибульці, які заразили більшість людей вірусом страху і порятунок людства залежить тільки від вас! Виявляється, що головне

— це вміти здолати свій страх. І тоді найпотужніша зброя перетворюється на пил, а нездоланих космічних завойовників роблять безпорадними... звичайні земні квіти. От тільки треба в слухну мить зуміти скористатися загадковим ЗАСОБОМ ВІД ПЕРЕЛЯКУ № 9.

Композиція

Експозиція: Клим розповідає про свого заклятого ворога — Кактуса.

Зав'язка: Клим потрапляє досекретної лабораторії ТТБ.

Розвитокдії: Клим випробовує на собі «ліки» від страху.

Кульмінація: Клим переміг інопланетян.

Розв'язка: Битва з Синьомордиками, збирання мух проти них. «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку №9» – це спроба пояснити, що боягузтва потрібно позбутися. Клим Джура має побороти цей свій страх, а мимохить і порятувати планету. Авторка майстерно поєднує психологізм і повчальність: прості, навіть трохи банальні як для дитячої літератури сюжети обростають психологічною глибиною. Повісті Л. Ворониної – це форма психологічної допомоги дитині, котра відчуває слабкість, котра не може захистити себе від хуліганкуватих однолітків (таких, як Сашко Смик, або Кактус). У повісті Землю атакують прибульці з чужої Галактики – підступні і хижі Синьоморди-Квакожери, яким вельми до смаку нашікомахи. Климіві в його боротьбі з космічними варварами допомагають інші члени Товариства – Жук і Заєць. Але в центрі Таємного Товариства – супербабуся Соломія. У реальному житті це маленька жіночка з добрими очима, яка пече пиріжки для онучка. Але насправді це жінка з надпотужними здібностями, яка заснувала Товариство і яка весь час працює над дивовижними винаходами.

Головні персонажі

1. **Клим Миколайович Джура** — головний герой, школяр, на початках боягузливий і невпевнений. Із часом він проявляє кмітливість, відвагу та сміливість у допомозі своїм рідним і друзям. Що до нього бабуся і батьки мають плани з порятунку Землі, але довго не виказують цього.

2. **Таємне Товариство Боягузів (ТТБ)** — організація, створена з метою порятунку планети від прибульців та вірусу страху, її засновник — Пані Соломія.

3. **Жук і Заєць** з ТТБ — товариші Кліма.

4. **Пані Соломія** (бабуся Кліма) — скромна прибиральниця в банку, насправді ж — учений-винахідник машини часу і засобу проти страху. Саме вона спланувала численні події, щоб допомогти ТТБ, Климу і його батькам завадити прибульцям у минулому, оскільки власну історію вона змінювати не може.

5. **Батьки Кліма** — археологи, котрі знають про ТТБ і важливість Кліма, але приховують це, поки не настане потрібний час.

6. **Прибульці** — подібні на синіх велетенських жаб істоти, звані синьомордами. Їхньою метою є поневолити людей, щоб вони працювали на фермах і вирощували комах, яких прибульці поїдають.

7. **Ватажок синьомордів** — лідер синьомордів на Землі, головний антагоніст твору та заклятий ворог Кліма. Перетинався з Климом на будівельному майданчику і намагався вбити його.

8. **Механічний голос** — голос комп'ютера, який зустрів Кліма з ТТБ і роз'яснив деталі боротьби ТТБ із прибульцями.

Другорядні персонажі

1. **Кактус** (Сашко Смик) — хуліган, якого боїться Клим. Згодом прибульці підкупляють його та роблять своїм прислужником.

2. **Байбачок**

3. **Банкір**

4. **Люди**

Тестове опитування

I варіант

1. **Як звали Кактуса?**

А Сашко Смик   Б Сашко Стик   В Сашко Смак

2. **На кого став схожий Кактус після літніх канікул?**

А Брюса Лі   Б Джекі Чана   В Шварценегера

3. **Що трапилося з Климом Джурою?**

А провалися у люк

Б потрапив у Задзеркалля

В пройшов крізь стіну

4. **Хто допомагав Климу в експерименті?**

А Жук і Кролик

Б Жук і Заєць

В Жук і Шершень

5. **Про кого співалося в пісеньці?**

А ховрашка   Б хом'ячка   В байбачка

6. **Ким працювала бабуся Кліма в банку ?**

А менеджером   Б прибиральницею   В кур'єром

7. **Що кинули до візочка перехожі?**

А гривню і цукерку   Б гривню і яблуко   В гривню і пиріжок

8. **Яким було завдання ТТБ?**

- А боротьба з рибною цивілізацією
- Б боротьба зі зміїною цивілізацією
- В боротьба з жаб'ячою цивілізацією

9. Якого кольору були прибульці?

- А блакитні
- Б зелені
- В сірі

10. Що винайшла бабуся Клима ?

- А ліки від СНІДу
- Б протиотруту від укусу змії
- В протиотруту від страху

11. Хто керував ТТБ ?

- А мама Клима
- Б батько Клима
- В бабуся Соля

12. Про яку таємну зброю здогадався Клима ?

- А хімічну
- Б про мух
- В атомну

II варіант

1. На кого став схожий Кактус після літніх канікул?

- А на гібрид жирафа з носорогом
- Б гібрид жирафа із зеброю
- В гібрид жирафа з орангутангом

2. Як прозвав Кактус Клима Джуру?

- А Поганським Моцартом
- Б Поганським Паганіні
- В Поганським Чайковським

3. На якому інструменті грав Клима ?

- А флейта
- Б арфа
- В скрипка

4. Як розшифровується ТТБ ?

- А Таємне Товариство Брехунів
- Б Таємне Товариство Блазнів
- В Таємне Товариство Боягузів

5. Як нові друзі звернулися до Клима ?

- А привіт, Моцарте
- Б привіт, Паганіні
- В привіт, Музиканте

6. Де повинна була пройти перша операція ?

- А біля банку
- Б біля бані
- В біля мосту

7. Що вимагала потвора від Клима ?

- А служити прибульцям
- Б показати секретну лабораторію
- В полетіти в космос

8. Як звали бабуся Клима ?

А Софія   Б Світлана   В Соломія

9. Хто такий джура ?

А козак   Б зброєносець   В конюх

10. Хто доставляв послання Климу ?

А жук   Б метелик   В коник

11. Таємна абетка роду Джур

А знакова   Б буквена   В світлова

12. Гра якого інструменту прикликала хмари комах ?

А дримби   Б кобзи   В бандури

**Систематизація знань та вмінь за темою «Пригоди і романтика. Творчість Я. Стельмаха, Л.Ворониної»
(тестові завдання)**

І варіант

1. Яка характерна особливість НЕ властива пригодницькій повісті?

А розповідається про 2-3 персонажів

Б події розгортаються з елементами таємничості й загадковості

В з героями твору трапляється щось несподіване

Г герої твору беруть участь у детективних розслідуваннях

2. Ява і Павлуша хотіли провести у Васюківці бій биків, бо

А мріяли стати тореадорами

Б хотіли, щоб їх показали по телевізору

В хотіли похизуватися перед однокласниками

Г хотіли розважити односельчан

3. Під час літніх канікул Митько та Сергій

А ловили рибу в лісовому озері

Б ловили метеликів для колекції

В купалися та загаряли

Г розгадували таємницю лісового озера

4. Митько та Сергій подякували Василеві за те, що

А влаштував їм чудові канікули

Б допомагав їм вивчати зоологію

В допоміг зібрати колекцію комах

Г порятував їх від чудовиська з лісового озера

5. Клим Джура допомагає врятувати планету від нашествия прибульців у вигляді

А золотих жуків

- Б чорних павуків
- В блакитних жаб
- Г велетенських мух

6. Хто винайшов засіб від переляку № 9?

- А Клим Джура
- Б Сашко Смик
- В Жук та Заєць
- Г бабуся Соломія

7. Установіть відповідність між героєм твору та його кличкою

1 Митько	А Кактус
2 Сашко Смик	Б Робінзон Кукурузо
3 Ява Рень	В Поганський Паганіні
4 Павлуша Завгородній	Г Мухолов
5 Клим Джура	

8. Установіть відповідність між цитатою та героєм твору, якого вона стосується

1 «...Він став схожий на гібрид жирафи з орангутангом.»	А Василь Трош
2 «А взагалі характер у ...ого-го! Сталь, а не характер. Таких на мільйон лише один буває».	Б Сашко Смик
3 «...Вам буде приємно познайомитись із майстром велосипедного спорту міжнародного класу...»	В Клим Джура
4 «...Широко розставив ноги і, пружинячи на ледь зігнутих колінах, поставив руки у блок».	Г Ява Рень
	Д Сергій Стеценко

9. Продовжіть речення та запишіть їх.

А Мрія і дійсність, смішне, комічне і романтичне знайшли втілення у творі...

Б Кульмінацією повісті «Таємне Товариство боягузів...» є подія, коли...

В Митько та Сергій – винахідливі хлопці, тому що...

10. Дайте розгорнуту відповідь на одне із запропонованих запитань

А Чому Василь Трош вважає, що він пошив у дурні Митька та Сергія?

Б Які обставини заставили Кліма Джуру подолати свій страх?

II варіант

1. Що повинні були збирати учні на літніх канікулах за повістю «Митькозавр із Юрківки, або химера лісового озера» Ярослава Стельмаха?

А гербарій

Б фото сільських тварин

В гроші на поїздку до музею

2. Хто розповів Сергію та Митьку про страшне чудовисько з озера?

А Гнат Діденко (вуличний музикант)

Б бабуся Митька

В Василь Трош (сільський хлопчина)

3. Як називали в селі бабуся Митька?

А Демидівна

Б Дмитрівна

В Степанівна

4. Чому, за словами Василя, село називалося Юрківкою?

А бо переважна більшість жителів мала ім'я Юрій

Б бо першого жителя селища звали саме Юрко

В бо тут мешкає чудовисько Юрського періоду

5. Чому Сашка називали кактусом (за повістю Л.Ворониної «Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку № 9»)?

А бо він колекціонував кактуси

Б бо він був жорстокий і «колючий» як той кактус

В бо його волосся стирчало на всі боки

6. Де ховала бабуся Клима ключі до розгадки таємниці синьомордиків?

А у горщику з квітами

Б на кухні серед круп

В серед іграшок онука

7. Установіть відповідність між цитатою та героєм твору, якого вона стосується

1 «...Він став схожий на гібрид жирафи з орангутангом.»

А Василь Трош

Б Сашко Смик

2 «А взагалі характер у ...ого-го! Сталь, а не характер. Таких на мільйон лише один буває».

В Клим Джура

Г Ява Рень

3 «...Вам буде приємно познайомитись із майстром велосипедного спорту міжнародного класу...»

Д Сергій Стеценко

4 «...Широко розставив ноги і, пружинячи на ледь зігнутих колінах, поставив руки у блок».

8. Установіть відповідність між героєм твору та його кличкою

1 Митько

А Кактус

2 Сашко Смик

Б Робінзон Кукурузо

3 Ява Рень

В Поганський Паганіні

4 Павлуша Завгородній

Г Мухолов

5 Клим Джура

9. Продовжіть речення та запишіть їх

А Митько та Сергій – винахідливі хлопці, тому що...рія і дійсність, смішне, комічне і романтичне знайшли втілення у творі...

Б Кульмінацією повісті «Таємне Товариство боягузів...» є подія, коли...

В Мрія і дійсність, смішне, комічне і романтичне знайшли втілення у творі...

10. Дайте розгорнуту відповідь на одне із запропонованих запитань

А Чому Василь Трош вважає, що він пошив у дурні Митька та Сергія?

Б Які обставини заставили Кліма Джуру подолати свій страх?

Гумор і сатира

Степан Руданський – цікаві факти

Народився Степан Руданський 6 січня 1834 року на Вінниччині в селі Хомутиці в родині священника. Мав трьох братів – Григорія, Олександра та Юхима. Батько мріяв про те, щоб Степан став священником і віддав його до духовної семінарії. Але в юного семінариса Руданського було інше дуже цікаве захоплення – він любив бувати на ярмарках, на вулицях серед простих людей. Там він із захопленням слухав їхню мову, записував різноманітні історії, прислів'я, приказки, бувальщини, пісні. У хлопця не лежала душа до попівства, він мріяв стати видатним лікарем. У 1852 році, перебуваючи в Кам'янці-Подільському 19-річний Руданський упорядковує два рукописні зшитки українських народних пісень, які він зібрав на Поділлі. Перший том містить пісні любовного характеру, а другий – це зібрання козацьких, весільних рекрутських пісень та щедрівок. Не дивлячись на протест батька Степан вступив до Петербурзької медико-хірургічної академії. У Петербурзі Руданський зблизився з гуртком українських письменників, що готував журнал «Основа». Це склало на нього неабияке враження. Він починає розмовляти та писати українською. Батько відмовлявся говорити із ним українською і навіть сказав, щоб Степан йому зовсім не писав листи, а якщо й писав – то тільки російською. Закінчивши академію, Руданський одержує звання повітового лікаря й дозвіл працювати в Криму. У 1861—1873 роках він працює міським лікарем у Ялті, а також лікарем у маєтках самого князя Воронцова. У Кам'янці-Подільському відбулося становлення Степана як поета. Крім збору й літературної обробки народних пісень, він написав 6 балад, яким сам дає оригінальну назву – «Байки хатні», «Небилиці: «Два трупи», «Вечорниці», «Упир», «Хрест на горі», «Розмай». Там він пише також ліричну поезію,

пронизану прекрасним почуттям кохання. Уперше почав друкуватись у петербурзьких журналах «Основа», «Русский мир», «Искра» та приготував до друку збірку поезій «Нива». Але друкуватися українською мовою в російських виданнях було дуже складно, а свої видавництва дуже прискіпливо ставилися до творів поета. Збірка «Нива» так і не була видана тоді в Україні. У 1861 році врешті-решт петербурзький цензурний комітет дає дозвіл на її видання. Але за браком коштів вона не була видана і в Петербурзі. Плідно працюючи лікарем у Ялті, у нього майже не залишається часу на творчість. Переважно він займається перекладами на українську. Але, зазнавши гоніння за свою любов до української мови, небажання місцевих видавництв друкувати його твори, Руданський поступово відходить від літературної справи. Останньою крапкою на шляху творчості стали доноси на службі, побоюючись звільнення, він остаточно полишає писати.

Степан Руданський. «Добре торгувалось»

Жанр: співомовка.

Тема: розповідь про чумака, який шукав дьоготь у багатих крамницях і пошив у дурні двох купців.

Ідея: уславлення мудрості, кмітливості чумака, вміння відстоювати свою власну гідність.

Основна думка. У «Добре торгувалося» автор закликає не насміхатися з інших, бути приятним та привітним.

У співомовці «Добре торгувалось» висміяно панів, які хочуть поглумитися над мужиком, щоб показати свою зверхність, але це їм не вдається, бо в народі багато розумних людей, дотепних, і вони так повертають справу, що в дурнях залишаються пани. Твір є гумористичним, адже зображує смішне в життєвих явищах і людських характерах у доброзичливому, жартівливому тоні на відміну від сатиричного. Веселими словами чумака довів свою дотепність та розум. Так автор підкреслив, що не можна насміхатися та глузувати з інших.

Сюжет: Чумака ходив серед магазинів великого міста, хотів купити дьогтю. Покупці пропонують багато краму, але мужикові нічого більше не треба. Зайшов у десяту крамницю, чемно привітався і спитався за дьоготь. Два купці вирішили поглузувати із мужика і сказали, що в крамниці продаються дурні. На що чумака відповів, що добре торгувалося, оскільки на продаж тільки вони обоє zostалися. Купці хотіли посміятися з мужика, але він виявився дотепнішим та розумнішим.

Степан Руданський. «Запорожці у короля»

Тема: зображення приїзду козаків до польського короля, їх шаноблива зустріч.

Ідея: возвеличення мужності, кмітливості козаків, вміння бути дипломатичними.

Основна думка: у подібній ситуації поважають і цінують тих (козаків), кого побоюються.

Композиція

Експозиція: приїзд запорожців до короля.

Зав'язка: здивування ляхів зовнішністю козаків, зокрема їх довгими вусами.

Кульмінація: ляхи намагалися посміятися над козаками та їх вусами, пригостивши їх сметаною.

Розв'язка: козаки попросили короля спробувати запропоновану ним сметану.

Риси характеру героїв:

Козаки — сміливі, чемні, відважні, вимогливі до себе і до інших.

Ляхи — підступні, боязливі, хитрі, діють за власними інтересами.

Тестове опитування

1. Невеликий віршований або прозовий твір з комічним сюжетом – це

А байка   Б казка   В гумореска

2. Усі свої твори С. Руданський називав

А співанками   Б співомовками   В приспівками

3. Інверсія в поетичних творах використовується для того, щоб

А створити нові цікаві образи

Б змінити порядок слів у реченні

В привернути увагу читача до найважливішого.

4. Чумак є головним героєм твору С. Руданського

А «Добре торгувалось»

Б «Гуменний»

В «Запорожці у короля»

5. У крамницях чумак хотів купити

А чоботи

Б кінську зброю

В дьоготь

6. У гуморесці «Добре торгувалось» С. Руданський висміює

А чумака   Б купців   В дурнів

7. У розмові з купцями чумака виявив

А кмітливість і дотепність

Б хитрість і улесливість

В знання і надзвичайний розум

8. Інверсію вжито у рядку

А «В найбагатшій крамниці два купці сиділо...»

Б «Реготять купці дурнії...»

В «Добрідень вам, добрі люди!»

9. До якого короля приїхали запорожці?

А польського   Б російського   В німецького

10. Ляхи запропонували козакам сметани, бо

А хотіли покепкувати над їхніми вимазаними вусами

Б знали, що козаки сметану не їдять

В не мали більше чим пригощати

11. У творі «Запорожці у короля» прославляються такі риси козаків

А сила і відвага

Б спритність та розум

В почуття гумору та вміння відстояти свою гідність

12. У своїх творах С. Руданський симпатизує

А паничам   Б королівській знаті   В простій людині

Леонід Глібов – цікаві факти

Народився Леонід Глібов 5 березня 1827 року в селі Веселий Поділ на Полтавщині. Батько його, Іван Назарович, працював управителем маєтку поміщиків Родзянків. Мати, Орина Гаврилівна, була освіченою й культурною жінкою, отож вона стала першою вчителькою сина.

У дитинстві Льолик (так усі його звали) був веселим і жвавим, мав багату уяву. Йому навіть здавалося, що тварини насправді думають і розмовляють, що серед них є добрі й злі, бідні й багаті.

Початкову освіту Леонід здобув удома. Коли йому було 7 років, мати навчила його читати, а писати навчив – пан Родзянко. Потім хлопчик навчався в Полтавській гімназії, за тим – у Ніжинському ліцеї. У 13 років, під час навчання в гімназії, так засумував за рідною домівкою, що всю тугу вилив у своєму першому вірші «Сон».

Леонід Глібов любив дітей. Він якийсь час працював учителем історії і географії. Про нього залишилися спогади як про хорошого вчителя, котрий не бив учнів, як було заведено, ставився до дітей з повагою.

Перший вірш «Сон» написаний російською мовою в 1841 році.

В 1848 році рідною мовою написані байки «Жаба і Віл», «Синиця».

З 1861 року письменник почав видавати газету «Черниговский листок».

Леонід Глібов часто друкував свої твори під назвою «Загадки і жарти Дідуса Кенира». Кажуть, що його батько купив колись собі такого співучого кенера-птаха, щоб послухати його спів сходилися сусіди. Так і прозвали батька по вуличному – Кенир. Оце батькове прізвисько стало згодом псевдонімом письменника Леоніда Глібова.

У 60-70-ті роки пише він мало. Відновила його літературна діяльність тільки наприкінці 80-х років.

В останні роки життя хвороба серця й астма підірвали здоров'я Леоніда Івановича. Після 50 років Л. Глібов почав сліпнути, але продовжував писати під лінійку з лупою. Хвороба швидко прогресувала, і на старість він майже осліп.

Основну частину свого творчого життя письменник прожив у Чернігові, де й помер 10 листопада 1893 року на 66-му році життя.

Був теплий осінній день, коли Чернігів проводжав у вічну дорогу свого улюбленого поета. Та дорогоцінні творчі скарби, витворені ним, житимуть вічно.

Леонід Іванович Глібов залишив нам у спадщину 107 байок, 40 пісень, 54 віршовані загадки, п'єсу «До мирового», 14 акровіршів, 120 ліричних і сатиричних віршів, 4 оповідання, ряд статей, ліцензій, фейлетонів, значну кількість творів російською мовою.

Теорія літератури

Байка — невеликий алегоричний твір повчального характеру. Має оповідну частину та мораль.

Алегорія — троп, у якому абстрактне поняття яскраво передається за допомогою конкретного образу (наприклад, у казках Лисиця уособлює хитрість, Вовк — жорстокість, хижацтво, Лев — владність, інколи мужність).

Мораль байки — повчальний висновок з тексту байки. Моральний урок або міститься в самому творі або може бути прямо сформульований окремо. Може знаходитись як на початку, так і в кінці твору.

Леонід Глібов. «Щука»

Тема: зображення суду (його несправедливість і залежність від панівних класів) над Щукою, яка здійснювала різноманітну шкоду в ставку його жителям і отримала вирок повернутися знову в річку.

Ідея: засудження дій судочинства, їхня легковажність, безглуздість, а через образ Лисиці – підступності, хитрості, хабарництва.

Основна думка: «Як не мудрують, а правди ніде Кінців не можна поховати ...».

Мораль: Судді зобов'язані діяти відповідно до законодавства, а не підтримувати зацікавлену особу (Лисицю). Глібов засуджує хабарництво, несправедливість, лицемірство.

Спрямування байки – сатиричне. Ця байка виражає красивою мовою, яскраву іронію, яка має надзвичайно глибокий зміст.

Герої байки

Судді — два Осли, Шкапа, два Цапи; Щука, Лисичка, автор.

Сюжет

Хижій Щуці в суді пред'явлено звинувачення. Вона настільки завинила («того заїла в смерть, другого обідрала»), що її злочин вже не можна буде прикрити – «кінців не можна поховати». І все ж Лисиця, як адвокат, щоб допомогти хижаків, запропонувала суддям «ворожу Щуку утопити». Прихильність Лисиці визначена не тільки станової солідарністю: «А чутка у гаю була така, Що ніби Щука та частенько, Як тільки зробиться теменько, Лисиці й шле то щупачка, То сотеньку карасиків живеньких Або линів гарненьких...» Судді прислухалися до пропозиції Лисиці і винесли відповідний вирок.

Композиція

Введення. За злочинну діяльність Щуку силоміць представили до суду. Опис суддів. Таємний зв'язок Щуки і Лисиці.

Основна частина. Судовий процес над Щукою. Винесено вирок, дія якого припинена.

Закінчення. Новий вирок суддів за пропозицією Лисички: «У річці ворожу Щуку утопити!» Що й було виконано. Усі образи в цій байці є алегоричними. За масками криються типові персонажі з реального життя. Письменник бачив навколо себе суспільну несправедливість і не міг з нею змиритися, тому засудив її у своєму творі. Бо кожному українцеві посправжньому болять негаразди та нечесність у своїй рідній землі. Леонід Глібов у байці «Щука» зображує сучасну йому систему судочинства, і змальовуючи узагальнені образи суддів та працівників судової системи. Автор наголошує на проблемах нерозумності деяких державних працівників.

Тестове опитування

1. У якому році Л. Глібов написав байку «Щука»?

А 1856   Б 1847   В 1858

2. Хто на Щуку подав до суду «бомагу»?

А невідомо   Б Осли   В Лисичка

3. Скільки суддів розглядало справу Щуки?

А семеро   Б п'ятеро   В трое

4. У чому звинувачувалася Щука?

А ображала мешканців ставка і не давала їм жити

Б вкусила людину за палець

В зруйнувала греблю

5. Л. Глібов говорить про суддів, що це народ

А хитрий і розумний

Б справедливий та чемний

В добрячий та плохий

6. Лисиця в суді була представлена як

А свідок   Б секретар   В стряпчий

7. У чому була суть першого вироку, який винесли судді Щуці?

А ув'язнити на один рік

Б зварити з неї юшку

В повісити на вербі

8. Лисиця називає у байці Щуку?

А негідницею

Б розбійницею

В пройдисвіткою

9. Яку пропозицію подала лисичка суддям стосовно покарання Щуки?

А спалити живцем на вогнищі

Б миттєво розстріляти

В кинути у річку

10. Хто зайвий у запропонованому ланцюжку героїв твору: Осли, Сорока, Шкапа, Цапи, Щука?

А Осли   Б Сорока   В Шкапа

11. Кого з героїв твору Л. Глібова «Не те в Кузьми на умі»?

А Щуки   Б Лисиці   В Цапа

12. Яка думка про правду висловлюється у байці?

А «Правда у вогні не горить, і у воді не тоне»

Б «Як не мудруй, а правди ніде діти...»

В «Добрі вісті не лежать на місці»

Леонід Глібов. «Жаба і Віл»

Тема: зображення жаби, яка намагалася позмагатися з волом стосовно розміру, в результаті «з натуги луснула — та й одубіла».

Ідея: засудження на прикладі жаби негативних людських вад, а саме: жадібності, заздрості, пихатості, хвалькуватості.

Основна думка: «...найлучче жити, Як милосердний бог дає».

Композиція

Вступ: Жаба вилізла на берег подивитися і трохи погрітися і, побачивши Вола, вирішила з ним позмагатися.

Основна частина: змагання Жаби з Волом; намагання подруги-сестри Жаби довести їй марність цієї справи.

Закінчення: шкода, яку заподіяла Жаба собі — самознищення.

Мораль: автор звертає увагу на застосовування тих реальних власних можливостей, які «милосердний бог дає».

Герої байки

Жаба, її подруга-сестра, Віл, автор.

Байка Л. Глібова розповідає про Жабу, яка, побачивши Вола, захотіла ти такою великою, як він. Заздрість примусила її надиматися, поки ! луснула, хоч подруга й застерігала її про небезпеку. Це алегорична картина, яка висміює людей, що прагнуть досягти того, що виходить межі їхніх можливостей. Причому йдеться не про щось необхідне, суспільно корисне, а про звичайні забаганки. Автор у кінці виводить **мораль:** треба жити так, “як милосердний Бог дає”, тобто відповідно до своїх можливостей та здібностей.

Байка побудована у формі динамічного діалогу, з емоційно забарвленою лексикою (голубонька, одубіла та ін.).

Тестове опитування

1. Для чого Жаба вилізла на берег?

- А щоб погрітися на сонечку
- Б хотіла зустрітися з подругами
- В виявила бажання поїсти комах, бо зголодніла

2. Чим була здивована Жаба, побачивши Вола?

- А страшними міцними рогами
- Б кольором шкіри
- В великим розміром тіла.

3. Жаба вирішила з Волом

А рівнятися

Б змагатися на швидкість у русі

В посваритися

4. Яку рису характеру людини Л. Глібов критикує на прикладі поведінки Жаби?

А лінь   Б заздрість   В підступність

5. Якою Л. Глібов називає Жабу?

А кмітливою   Б винахідливою   В вигадливою

6. Чому могли дивуватися подруги — сестри Жаби?

А манерою гарно співати — квакати

Б збільшенням у розмірі

В стрибками на велику відстань

7. За жанровою спрямованістю «Жаба і Віл» Л. Глібова

А акровірш   Б гумореска   В байка

8. Які риси характеру притаманні Волу

А сила, далекоглядність, мужність

Б працьовитість, покірність

В беззахисність, наївність

9. Яке з поданих нижче народних прислів'їв розкриває ідейний зміст твору «Жаба і Віл»?

А «Хто багатий, той не любить дати»

Б «Людяма на заздрість, а нам на користь»

В «У скупого завжди по обіді»

10. Яким рядком закінчується розповідна частина твору?

А «Як милосердним Бог дає»

Б «з натуги луснула — та й одубіла!»

В «От будуть жаби дивуватися!»

11. Кому в байці належать слова: «Та й що, дурна, собі зробила?»

А Волу   Б автору;   В сестрі Жаби

12. Скільки разів зверталася Жаба до своїх подруг-сестер під час змагань з Волом?

А двічі   Б тричі   В один раз

Леонід Глібов. «Муха й Бджола»

Тема: зображення зустрічі Мухи й Бджоли, в якій кожна висловила свого життя та покритикувала іншу.

Ідея: уславлення працьовитості, творчого натхнення, вміння раціонально використовувати час (Бджола); засудження ледарства, безпечності; прагнення жити за рахунок інших, задовольняючи власні потреби.

Основна думка: пошану і повагу має той у суспільстві, хто працює заради інших, приносить користь, марно не витрачає часу; ледарі — непрохані гості. Мораль байки “Муха й Бджола”: засудження нероб та ледарів.

Композиція

Байка побудована на протиставленні двох героїнь (Муха і Бджола), їх ставленні до праці, розваг, власного призначення в житті.

Експозиція: зустріч читача з Мухою, що живе безтурботно, мов панночка.

Зав’язка: розмова Мухи з Бджолою: сенс життя у розкоші, святкуваннях чи у повсякденній сумлінній праці?

Кульмінація: непорозуміння між Мухою і Бджолою.

Розв’язка: мораль байки.

Характеристика героїв

Бджола – працьовита, відповідальна, економна (уміє раціонально використовувати час).

Муха – ледача, хвалькувата, безпечна, настирлива, безтурботна.

Тестове опитування

1. Як Л. Глібов називає Муху?

А дармоїдкою   Б ледацицею   В легковажною

2. Для чого Муха «майнула у садок»?

А сховатися від пекучого сонця та перепочити в холодочку

Б зібрати мед з духмяних квітів

В подивитися на квіти та почути голосок зозулі

3. Про що думала Муха, примостившись на красолі?

А про гарне життя на волі

Б про красу і чарівність літнього саду

В про власну мудрість і працьовитість

4. Який художній Л. Глібову рядку: «Вітерець тихесенько гойдає»?

А епітет   Б порівняння   В метафору

5. Як Муха назвала Бджолу у своєму зверненні до неї?

А ненею   Б душенькою   В трудягою

6. Що запропонувала Муха Бджолі, зустрівшись із нею?

А перепочити   Б свою допомогу   В послухати пташок

7. Яка, за словами Мухи, доленька в Бджолі?

А нещасна   Б щаслива   В погана

8. Що було для Мухи складним?

А з ранку до вечора працювати

Б доглядати власних немовлят

В шукати їжу для себе

9. Бджола образила Муху, сказавши їй, що вона

А ледача і безтурботна

Б сідає на страви, через що її ганяють

В не має привабливого вигляду

10. З ким порівнюється Муха?

А королівною   Б з господинею   В з панночкою

11. У яких заходах Муха «не брала участі»?

А хрестинах   Б у весіллі   В у бенкеті

12. Події твору «Муха і Бджола» відбуваються

А улітку   Б навесні   В восени

Павло Глазовий – цікаві факти

Павло Прокопович писав по 5–7 усмішок у день.

Автор 13 книжок сатири та гумору, 8 книжок для дітей.

Пройшовши Велику Вітчизняну і повернувшись додому з трьома бойовими орденами, Павло Прокопович одразу пороздавав їх сусідським дітлахам.\

Закінчив філологічний факультет Київського пединституту імені Горького і був дуже закоханий у літературу. У нього була своя бібліотека.

Пережив голодомор, на його очах померла голодною смертю молодша сестричка.

Глазовий пережив нелюбов радянської влади. Партія боялася гострого пера Глазового і тримала його увесь час під ковпаком. Та заборонити Павла Прокоповича не могли. Його усмішки дуже любив народ. Великий гуморист жив на вулиці великого романіста Льва Толстого в Києві досить скромно. Найбільше багатство – книги.

Був не лише гарним співрозмовником, а ще й кулінаром.

В дитинстві мріяв стати учителем української мови.

Павло Глазовий. «Найважча роль»

Жанр – гумореска.

Тема: вихваляння матір'ю свого синочка за «талант», який він врешті-решт виявив «на сцені в третій дії».

Ідея: засудження хвалькуватості, бездушності, невміння на справі довести свої знання, обдарованість.

Основна думка: не маючи здібностей, хисту, ніколи не станеш справжнім професіоналом. Автор називає роль найважчою, бо малося на увазі висловлювання необдарованості хлопця.

Бесіда

- Чи бували ви в театрі?
- Чи слідкували, як актори виконують свої ролі?
- Що потрібно, щоб роль виконати якнайкраще?
- Що свідчить про «сліпу любов» матері до сина?
- Якою була наука у хлопця?
- Як у назві простежується гумористична спрямованість твору?
- Яке значення останнього рядку гуморески?

Павло Глазовий. «Заморські гості»

Жанр – гумореска.

Тема: зображення приїзду гостей з Канади на Україну та їх враження від почутої грамотної української вимови.

Ідея: возвеличення української мови, яка є свідченням нашої культури, благородності, манери поведінки, етикету та засудження тих, хто її цурається.

Основна думка: мова — духовна скарбниця кожного українця; доки живе мова, доти існує нація; думка канадців, що українці не говорять рідною мовою, не виправдалася.

Художні засоби

Метафори: «голова...нові будинки...приймає», «очі засвітились».

Риторичні запитання: «Чи потрапити ми можемо на прийом до мера?»

Бесіда

- Хто прилетів до України? З якою метою?
- Чому гості розмовляли не з представниками влади, а з міліціонером?
- Що здивувало канадців у мові міліціонера?
- Як саме міліціонер довів гостям хибність їхньої думки про вживання української мови в Україні?
- Що свідчить про обізнаність міліціонера «розбираться в людях»?
- Кого і чому звинуватив міліціонер у зневажливому ставленні до рідної мови?

- А як ви ставитесь до вивчення рідної мови?
- Чим актуальна гумореска П. Глазового «Заморські гості»?
- Що гуморист висловлює у своєму творі?

Павло Глазовий. «Еволюція»

Жанр – гумореска.

Тема: зображення допитливого хлопчика, якого цікавить питання, чому мавпи досі не стали справжніми людьми.

Ідея: засудження тих, хто ганьбить ім'я людини.

Основна думка: людина повинна завжди бути справжньою людиною, де б і в якій ситуації вона не опинилася.

Бесіда

- Яким було перше запитання хлопчика?
- Даючи відповідь, на що посилається батько?
- Про що було друге запитання?
- Чому, на вашу думку, батько «весело сміється» перш ніж відповісти синові?
- Що мав на увазі батько, сказавши що не всі люди є справжніми?
- Які випадки свідчать про те, що інколи людину не можна назвати людиною?
- Які вчинки роблять людину справжньою?
- Як ви розумієте такий вислів «У будь-якій ситуації залишайся людиною»?
- Що висловлює гуморист у своєму творі?

Тестове опитування

1. Гумореска – це...

2. П. Глазовий в українській літературі прославився як

А драматург

Б гуморист і сатирик

В прозаїк.

3. Де відбуваються події в гуморесці П. Глазового "Еволюція"

А цирку

Б зоопарку

В лісі

4. Мати свого синочка в гуморесці "Найважча роль"

А критикує

Б захищає

В вихваляє

5. Хто займався навчанням хлопця в гуморесці "Найважча роль"?

А професора

Б співаки і актори

В режисери

6. Роль у гуморесці "Найважча роль" названо найважчою, бо

А необхідно було мати неабиякий талант для її виконання

Б малося на увазі висловлювання не обдарованості хлопця

В по суті, вона була такою

7. Про кого йде мова в байці «Похвала»?

А про муху та комара

Б про павука та метелика

В про муху й павука

8. Прочитайте рядки з твору «Похвала»

За дивноталію твою

І за гарненькі ніжки...

У них автор використовує

А епітети   Б метафори   В анафори   Г персоніфікацію

9. Гості із Канади прибули до України («Заморські гості»)

А літаком   Б поїздом   В автобусом

10. Із ким відбулася розмова гостей у столиці?

А водієм   Б мером міста   В міліціонером.

11. Якою гуморескою автор хотів привернути увагу до мовного питання в Україні?

А "Найважча роль"   Б "Еволюція"   В "Кухлик"

12. Віднови зміст, обравши рядок потрібних дієслів

Батько вуса _____,

Весело _____:

-Таке, синку, й людям

Не всім _____.

А гладить, удається, сміється;

Б гладить, сміється, удається;

В удається, сміється, гладить

**Систематизація знань та вмінь за темою
«Гумористичні твори. Творчість С. Руданського,
Л.Глібова, П.Глазового» (тестові завдання)**

I варіант

1. Укажи, хто з митців творив у жанрі співомовки

- А П. Глазовий
- Б Л. Глібов
- В С. Руданський
- Г Т. Шевченко

2. Коли відбувається дія в байці Л. Глібова «Муха і Бджола»?

- А навесні
- Б улітку
- В восени
- Г узимку

3. Хто з письменників підписувався псевдонімом Дідусь Кенар?

- А Степан Руданський
- Б Павло Глазовий
- В Леонід Глібов
- Г Степан Олійник

4. Яку рису характеру людини Л. Глібов критикує на прикладі поведінки Жаби («Жаба й Віл»)

- А лінь
- Б підступність
- В заздрість
- Г жорстокість

5. Чим частували козаків у польського короля (С. Руданський. «Запорожці у короля»)

- А пивом і м'ясом
- Б медом і сметаною
- В борщем і варениками
- Г млинцями і вином

6. З якого твору П. Глазового ці рядки: «Наука доводить, Що людина, безперечно, Від мавпи походить»?

- А «Найважча роль»
- Б «Заморськігості»
- В «Еволюція»
- Г «Похвала»

7. Установіть відповідність між героями й рисами, які вони уособлюють у творі

1 Лисиця («Щука» Л. Глібова)	А прагнення працювати
2 Запорожці («Запорожці у короля» С.Руданського)	Б хитрощі, корисливість
3 Муха («Муха й Бджола» Л. Глібова)	В вихованість, культурність
4 Туристи («Заморські гості»)	Г гідність, кмітливість
	Д пихатість

8. Гумор - це...

9. Поясніть мораль байки «Муха і Бджола».

10. Напишіть твір-мініатюру на одну із поданих тем.

1. Кмітливість і дотепність як риси українського національного характеру.
2. Чого нас навчають байки Л. Глібова?
3. Таємниця сміху у творах П. Глазового.

II варіант

1. Серед поданих письменників виберіть, хто писав гумористичні твори

- А Т. Шевченко
- Б П. Глазовий
- В. Близнець
- Г І. Калинець

2. Якої байки Л. Глібова стосується таке прислів'я: «Без труда — нема плода»?

- А «Жаба і Віл»
- Б «Щука»
- В «Муха і Бджола»
- Г «Лебідь, Рак і Щука»

3. Який із цих творів алегоричний?

- А «Жаба й Віл» Л. Глібова
- Б «Запорожці у короля» С. Руданського
- В «Еволюція» Павло Глазового
- Г «Найважча роль» П. Глазового

4. У якому з цих творів викривається пихатість, зарозумілість, бажання виділитися будь-якою ціною?

- А «Запорожці у короля» С. Руданського
- Б «Похвала» П. Глазового
- В «Жаба й Віл» Л. Глібова
- Г «Найважча роль» П. Глазового

5. Що означає слово шаплик (за байкою Л. Глібова «Щука»)?

- А самець щуки
- Б посудина з ручками для носіння рідини

В адвокат, захисник обвинуваченого в суді

Г урочистий обід, що влаштовують на честь кого-небудь

6. З якого твору П. Глазового ці рядки: «Він на сцені в третій дії Викочус бочку!»?

А «Найважча роль»

Б «Заморські гості»

В «Еволюція»

Г «Похвала»

7. Установіть відповідність між теоретичними поняттями і їхніми визначеннями

1. Байка	А Гостре висміювання, критика чогось або когось.
2. Гумор	Б Доброзичливий, жартівливий сміх.
3. Мораль	В Двопланове художнє зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ.
4. Сатира	Г Невеликий ліро-епічний твір повчально-алегоричного змісту. Д Повчальний висновок наприкінці твору.

8. Алегорія - це...

9. Доведи, що твір С. Руданського «Запорожці у короля» є співомовкою.

10. Напиши твір-мініатюру на одну із поданих тем.

1. Гумор — велика сила.
2. Чого нас навчають байки Л. Глібова?
3. Таємниця сміху у творах П. Глазового.

8 клас

«Ти знаєш, що ти – людина...»

Василь Симоненко – цікаві факти

Народився Василь 8 січня 1935 року на Полтавщині в селі Біївці. Виховувався лише мамою-колгоспницею та дідусем.

До школи малому приходилося ходити пішки більше 9 км, але закінчив її з золотою медаллю. Він дуже обдарованою дитиною, мав гарну пам'ять та гострий розум.

У 1952 році вирішує пов'язати своє життя з журналістикою. Вступив до Київського університету ім. Т. Шевченка де навчався разом з Б. Олійником, Т. Коломієць та Б. Рогозою та А. Москаленком. Саме в студентські роки в нього загоряється іскра до творчості та поезії зокрема.

Працював у редакціях трьох газет: «Черкаська правда», «Молодь Черкащини» та «Робітнича газета» в якості кореспондента. Товаришував з Л. Костенко, І. Драчем та А. Горською, разом з якими відвідував Клуб творчої молоді у Києві.

Василь Симоненко горів бажанням запалити національне відродження. Разом зі своїми товаришами-шістдесятниками він займався питаннями розкриття злочину Сталіна проти українського народу. За його участю було відкрито таємні братські могили жертв сталінських репресії на Васильківському та Лук'янівському кладовищах та у Биківнянському лісі, тим самим підписуючи собі смертний вирок.

Симоненко був постійно під наглядом КДБ. У 1952 році його жорстоко побили міліціонери. З чого часу його стали мучити гострі болі в боці, після чого йому діагностували рак нирок. Майже всі друзі відвернулись від нього, побоюючись розправи збоку радянської влади.

За все коротке життя Василя Симоненка встигли побачити світ лише дві книги – «Тиша і грім» (збірка поезій) та «Цар Плаксій і Лоскотрон». Його вірші вийшли друком у Мюнхені. Решта праць вийшла вже після смерті поета за допомогою його друзів.

В. Симоненко. «Лебеді материнства»

Літературний рід: лірика

Жанр: ліричний вірш (колискова)

Вид лірики: громадянська

Провідний мотив: любов до матері й Батьківщини.

Форма оповіді: монолог

Тема: відтворення материнського співу над колискою дитини, у якому висловлюється тривога жінки за долю сина, чистоту його душі.

Ідея: уславлення материнської любові, яка буде супроводжувати її дитину протягом життя; мати, як і Батьківщина, єдина, неповторна для кожної людини.

Основна думка:

Можна все на світі вибирати, сину,

Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Художні засоби

Повтор: «Можна все на світі вибрати, сину, Вибрати не можна тільки Батьківщину».

Епітети: «білява хата», «лебеді рожеві», «тихі зорі», «золоте сузір'я», «хмільні смеркання», «сиві очі».

Метафори: «мріють криками... лебеді», «темряву тривожили... півні», «танцювали лебеді», «заглядає в шибку казка», «лебеді... лоскотали марево», «...будуть мандрувати очі материнська і білява хата», «прийдуть верби і тополі», «стануть... листям затріпочуть... душу залоскочуть».

Порівняння: «лебеді, як мрії».

Інтонації: щирість, відвертість, довірливість, таємничість (досягнуто алітерацією звуків р, л).

У вірші багато **народнопоетичних порівнянь і епітетів:**

- білява хата;
- лебеді, як мрії;
- тихі зорі;
- диво-наречені.

Музику на пісню “Лебеді материнства” поклав композитор Анатолій Пашкевич.

Головне в поезії — побажання синові вирости справжньою людиною, вірним сином України.

Мотив вірша — материнська тривога за долю її сина, перед яким відкривається дійсність, виповнена дива та любові, яку охороняють, «мавки чорноброві», та водночас постають і суворі реалії,— від них прагне вберегти дитину материнське серце. Та «приспані тривоги», «чуже поле» — неминучі, і протистояти їм може тільки людина з твердим переконанням, з органічним чуттям родової пам'яті, з великою волею бути самою собою.

Особливості назви поезії

Назва поезії романтична. В. Симоненко знайшов проникливі яскраві образи, щоб передати силу любові до Батьківщини, до рідної української землі.

Почуття патріотизму — найсвятіше почуття людини. Кожен з нас любить землю, де він народився, виріс, мову, вперше почуту з уст матері, вулицю, на якій зростав. Любить сильно, щиро. А от знайти слова, щоб виразити свою любов, — важко

Композиція

Твір побудований як колискова, в якій матір, співаючи, мріє про щасливу долю своєї дитини: щасливе життя, гарну дружину, вірних друзів.

Він умовно ділиться на **дві частини**. У першій ми відчули материнську ласку й турботу про малого сина (він ще в колисці); у другій — йдеться мова про клопоти, які буде мати вже дитина дорослою людиною (і мавки чорноброві, і диво-наречені, і брати по духу). Але за сином «завжди будуть мандрувати очі материнські і білява хата».

Образи

Мати — центральний в духовному Космосі українців починаючи з трипільської доби. В народному уявленні мати завжди ототожнювалася з Батьківщиною. Тому зрада їй вважалась непростимим гріхом, а втрата — катастрофою. Вибір іншої Батьківщини постійно осуджувався, оскільки призводив до самознищення нації.

Лебеді — завжди асоціювалися з вірністю, тому не випадково В. Симоненко звертається до них, пов'язуючи їх з материнством.

Національна символіка постає надійним оберегом українців, хоч би де вони опинилися, навіть якщо на чужину закинула їх недоля:

І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі...

Тополя (у народних легендах) — це перевтілена дівчина (про це йдеться і в поемі Т. Шевченка «Тополя»)

Верба — це дерево життя.

Тестове опитування

1. Колір лебедів у поезії

- А білий
- Б рожевий
- В сірий

2. Лебеді порівнюються з

- А хмарами
- Б чаклунством
- В мріями

3. Мати не пускала до хати гойдати колиску

- А досаду
- Б смуток
- В лихо

4. Лебеді панували в хаті на стіні

А під час темряви

Б у будь-який час

В тільки у дощову погоду

5. Коли син виросте, то він

А вирушить у дорогу

Б відремонтує батьківську хату

В змайструє млин

6. Мавки чорноброві чекатимуть від дорослого хлопця

А ніжності й любові

Б уваги і грошей

В багато позитивних емоцій

7. У житті, на думку В. Симоненка, кожна людина не може вибрати

А друга

Б дружину

В матір

8. Останній рядок поезії має такий виклад

А «Вибрати не можна тільки Батьківщину»

Б «Та не можна рідну матір вибрати»

В «Можна все на світі вибрати, сину...»

9. Поезія В. Симоненка «Лебеді материнства» покладена на музику композитором

А М. Лисенком

Б П. Майбородою

В А. Пашкевичем

10. «Лебеді материнства» за своєю будовою нагадують

А стрілецьку пісню

Б веснянку

В коломийку

11. Образ лебедів у творі асоціюється з

А мужністю

Б вірністю

В ніжністю

12. У народних легендах верба, яка згадується у вірші, означає дерево

А життя

Б добробуту

В мужності і наполегливості

Василь Симоненко. «Ти знаєш, що ти – людина...»

Рід літератури: лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: роздуми письменника про швидкоплинність життя, протягом якого кожний повинен встигнути якомога більше, зробити добрі справи.

Ідея: утвердження думки про неповторність кожної людини; заклик раціонально використовувати час, відведений на життя, поспішати жити.

Основна думка: людина — велике створення на землі, вмій з гордістю носити це ім'я, кожна людина неповторна.

Художні засоби

Повтори: «Усмішка твоя — єдина, Мука твоя — єдина, Очі твої — одні».

Риторичні запитання: «Ти знаєш, що ти — людина?», «Ти знаєш про це чи ні?»

Риторичний оклик: «Гляди ж не проспий!»

Епітети: «люди — добрі, ласкаві й злі», «усмішка, мука — єдина».

Композиція

Поезія починається з риторичних запитань, після чого В. Симоненко вмотивовано пояснює про смисл і призначення людини на землі, швидкоплинність її життя. Автор твору наголошує на тому, що людина повинна поспішати жити, робити добрі справи, залишаючи по собі слід.

Вірш складається з чотирьох куплетів, кожний з яких містить по п'ять рядків.

Проблематика:

- людина і суспільство (призначення людини на землі);
- індивідуальність кожної людини;
- швидкоплинність часу і життя.

Тестове опитування

1. Звертаючись до читача, В. Симоненко в кожній людині вбачає

А індивідуальність

Б вміння писати поезії

В прагнення матеріально збагатитися

2. У людини єдина

А думка

Б усмішка і мука

В радість

3. Люди, на думку поета, бувають

А щасливі і нещасливі

Б добрі і злі

В вимогливі і жорстокі

4. Чим багата людина на землі?

А Озерами, гаями, степами

Б горами, морями, полонинами

В лісами, полями, луками

5. Письменник у своєму зверненні наполягає на тому, щоб кожна людина

А поспішала жити і кохати

Б написала хоча б одну поезію

В була відповідальною перед суспільством

6. В. Симоненко застерігає читача, щоб той

А боровся з розкрадачами державного майна

Б не проспав своє життя

В обрав вірний життєвий шлях

7. Який рядок поезії повторюється двічі?

А «І жити спішити треба...»

Б «очі твої — одні»

В «бо ти на землі — людина»

8. У своїй поезії В. Симоненко проголошує, що кожна людина повинна мати право на

А свободу

Б відпочинок

В отримання приватного житла

9. Автор поезії змушує людину замислитися над тим, що їй необхідно

А залишити по собі добру пам'ять

Б відстоювати інтереси суспільства

В розвиватися і вдосконалюватися

10. Читач під впливом вірша намагається

А надати допомогу всім, хто її потребує

Б розпочати пошуки щастя

В переглянути своє ставлення до життя

11. «Ти знаєш, що ти — людина?» Симоненка входить до збірки

А «Тиша і грім»

Б «Земне тяжіння»

В «Поезії»

12. Автор у творі зазначає, що завтра на цій землі

А «Кохати спішити треба»

Б «Інші ходитимуть люди»

В «І жити спішити треба»

Василь Симоненко. «Гей, нові Колумби й Магеллани...»

Тема: звернення письменника до молоді, щоб вони вирушали у мандри і відкривали нове, ніким ще невідоме, цікаве, захоплююче.

Ідея: сенс життя людини — пошуки, мандри, прагнення самоствердитися; заперечення байдужості, пасивності.

Основна думка: створення руху вперед, романтичного пориву, пошуку відкриттів і самовідкриттів.

Художні засоби

Звертання: «Гей, нові Колумби й Магеллани», «Кораблі!...», «Україно!...», «Друзі!...».

Риторичні оклики: «Напнемо вітрила наших мрій!» «Кораблі! Шикуйтеся до походу!» «Мрійництво! Жаго моя! Живи!» «Відкривай духовні острови!» «Нидіє на якорі душа!» «Півень землю всю не розгребе!» «Шкварити байдужість на вогні!»

Риторичні запитання: «Хто сказав, що все уже відкрито? Нащо ж ми народжені тоді?» «Як нам помістити у корито Наші сподівання молоді?»

Метафори: «кличуть ... у мандри океани», «бухту ... облизує прибій», «сподівання помістити», «нидіє... душа», «б'ються груди», «вітер... не остудить».

Епітети: «молоді сподівання», «рідний народ», «духовні острови», «вітри тужаві».

Тавтологія: «відкрито вже відкрите».

Композиція

Поезія складається з шести куплетів по чотири рядки. Твір починається із звернення до нових Колумбів і Магелланів з пропозицією продовжити відкривати цікаве, незвідане в житті. Протягом поезії автор висловлює думку про прагнення кожної людини жити активно, на благо рідного краю, народу. Наприкінці поезії В. Симоненко засуджує байдужість і пропонує її «шкварити... на вогні».

Бесіда

1. Прочитайте першу строфу вірша. До чого закликає ліричний герой своїх сучасників? Що означає метафора «Напнемо вітрила наших мрій!»?
2. Знайдіть і назвіть у першій строфі протиставлення. Поясніть.
3. Прочитайте другу строфу вірша. Чому у цій строфі так багато питальних речень? Про що це говорить?
4. Поясніть метафору «Як нам помістити у коритоНаші сподіваная молоді»?
5. Прочитайте третю строфу вірша. Чому, на вашу думку, у цій строфі так багато окличних речень?
6. Прочитайте четверту строфу вірша. Що символізують «якорі іржаві»? Як ви розумієте метафору «Нидіє на якорі душа!..»? Що протиставлено у строфі «якорям іржавим», на яких «нидіє душа»?
7. Прочитайте п'яту строфу вірша. Поясніть, як ви її зрозуміли.
8. Прочитайте останню строфу вірша. Назвіть дієслова у перших двох рядках. Чому вони вжиті в неозначеній формі?

Марина Павленко – цікаві факти

Майбутня письменниця народилася в родині вчителів. У Марини є дві сестри. Саме завдяки батьку, який працював вчителем української мови та літератури, Марина і почала писати перші твори.

Батьки з дитинства прищеплювали Марині любов і шану до рідного слова, відчуття краси і трепетне ставлення до природи.

Професію педагога Марина Павленко обрала під впливом батьків, які все життя присвятили вихованню учнів сільських шкіл.

Знак зодіаку – Овен Навчалася, живе та працює в Умані, Черкаської області.

Марина не лише пише книги та вірші, а ще й гарно малює. Вона ілюструє деякі свої книги та навіть створила книгу розмальовок для дітей. Марина Павленко одружена. Вона виховує двох дівчаток – Ольгу та Оксану. Чоловік та доньки – перші читачі та критики творів письменниці.

Улюблена страва – чорний шоколад з горішками.

Найвідоміші твори Марини Павленко: “Як дожити до ста”, “Півтора бажання”, “Домовичок із палітрою”, “Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських”.

Марина Павленко. «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських»

Тема: пригоди семикласниці Софійки, яка намагається розплутати зловісну таємницю.

Ідея: уславлення доброти та працелюбства семикласниці, її активної життєвої позиції, засудження зла та несправедливості.

Головні герої: Софійка, її мама, тато, молодший братик Ростик, Вадим Кулаківський, колишній сусід Сашко, тітонька Сніжана та її наречений Валентин.

Проблематика «Русалонька із 7-В»

- відповідальність за власні вчинки
- перші почуття
- підлітки та сім'я
- родова пам'ять
- матеріальні статки та духовні цінності

Композиція

Співвідношення частин твору, яка відбиває складність зображуваних у ньому явищ життя; послідовність та вибудова, розміщення та взаємозв'язок частин, образів, епізодів художнього твору; побудова твору, обумовлена його змістом і жанровою формою.

Експозиція: у квартирі поверхом нижче відбуваються якісь дивні речі.

Зав'язка: під час приготування до весілля Софійка в старій прабабу синій шафі знаходить сімейну реліквію – коралі.

Кульмінація: під час знайомства з майбутнім чоловіком тітоньки Сніжани виявляється, що коралі зникли.

Розв'язка: Софійка дізнається, що коралі в неї украв Вадим Кулаківський.

Часові площини у повісті

Теперішній час	Минулий час	Майбутній час
Розповідь про Софійку, її батьків та однолітків.	Розповідь про давно минулі часи (розпочинається з 1810р.)	Зустріч із Сашком і Вадимом у кафе

Реалістичне та фантастичне у повісті – казці

Реалістичні елементи	Фантастичні елементи
1. Життя родини Софійки та інших родин. 2. Стосунки між дітьми (щира дружба,	Чарівна шафа, яка може переносити людину в інші

закоханість, заздрість та ін.) 3. Ганебні вчинки дорослих та дітей (крадіжки, обман, покинуті діти) 4. Заробітчанство батьків та бездоглядні діти.	часи, коралі, привиди.

Бесіда

1. Що об'єднує три родини ?
2. Чому автор поєднав у різних часових просторах 3 родини?
3. Який гріх став поштовхом для сімейного прокляття Кулаківських?
4. Чи справді можливе таке прокляття, чи можна пояснити такі події чимось іншим?
5. Яку роль відіграли коралі в цій історії?
6. Як, на вашу думку, впливає характер людини на майбутнє нащадків?
7. Чи позбулася Вадимова родина сімейного прокляття? Доведіть свою думку.
8. Чи відбулися зміни у душі Вадима Кулаківського? Доведіть свою думку.
9. Чому в повісті-казки частково показане майбутнє головних героїв? Доведіть свою думку.

Цитатний диктант

Хто з героїв повісті каже:

«Немає коралів – не буде й весілля»

«Чотири п'ятдесят? Фігня! Для мене гроші – не проблема, ще й трошки «лівих» учора перепало.

«О, моя тітка хоче саме таких(коралів). І що в них гарного? Коли справді надумає, то яку ціну казати?»

«Он ми якої! Так, украв. Сорі, сорі, сорі! А тягне мене! Щось наче вело за тобою...»

«Ще з часів польського короля моїм предкам – козакам, котрі розбитніші, вислужились, - жалувано! Ось і документи! Тут – усіхні! Пропадуть хіба разом зі мною!»

«Хто не хто, а це дівчатко і є моя прабабця Клава, тобі прапрапра! Сумна, бо не таланило їй. Це вона ті коралі десь узяла, ось тільки не вбирала ніколи».

«Згубила моя мати невинну душу, втратила й хлопця».

«Не могла(прийти до ворожки). Хоронила брата, застрелився ненароком – пояснила».

«Сьогодні по обіді Клава до ставка прийде шмаття полоскати. Налякай! Переляк на воді – найтяжчий. Від нього ніхто не відволодає».

«Як давно тебе не бачив! Щодня якогось букета приберігаю, а тебе немає».

«Хотів (переписати прізвище), а нащо? Тільки дочками Бог нагородив. Рано чи пізно заміж повискакують, навіть Ягід не стане».

«Мама до погребя нікого не допускає! Дуже боїться, аби на крутих східцях не розбилися. Це відколи тато на війні загинув, у неї такий переляк».

Тестове опитування

1. Де відбуваються події, описані в повісті-казці Марини Павленко?

- А Смілі
- Б Умані
- В Вишнополі

2. Що означає слово «пригода»?

- А Те, що трапилось (часто непередбачене, несподіване)
- Б Приходити на допомогу в скрутну хвилину
- В Бути потрібним друзям, родині, своїй країні

3. Визначте жанр твору.

- А Роман
- Б Повість-казка
- В Повість

4. У кого в роду Софійки з'явилися коралі?

- А Тітки Сніжани
- Б Софійки
- В Бабусі Клави

5. Яка була кличка кобили прабабці Ніни?

- А Мальва
- Б Квіточка
- В Зірочка

6. Як називалося село, де жила бабуся Софійки?

- А Половинчик
- Б Березівка
- В Краснопілка

7. Чим схожі були між собою Міщенки?

- А Були сумними та плаксивими
- Б Мали подвійну душу
- В Надзвичайно веселі

8. Яке прізвище мала тітка Сніжана?

- А Ліщина
- Б Калина
- В Ягода

9. Про кого сказано:

"Уже мало не коло самого будинку мусила ховатись у кущі. Біля рогу стояв худенький хлопчик із прив'ялим букетиком польових квітів. Знудьговано колунав носком святкового босоніжка пилюку й раз по раз діловито поглядав то на руку, де в людей буває годинник і де в нього нічого не було..."

А Софійку та Сашка

Б Вадима та Сніжану

В Ірину та Валентина

Любов Пономаренко – цікаві факти

Народилася Любов Петрівна Пономаренко 25 травня 1955 року в селі Іванківці, Чернігівська область в родині вчителів. Кожного дня по 6-7 км долала пішки, щоб навчатися в школі Закінчила Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М. В. Гоголя, факультет української мови та літератури Почала писати ще в 10 класі.

Полтавська газета «Комсомольський гарт» надрукувала збірку поезій юної літераторки Перша книжка Любові Пономаренко, що побачила світ, була книга повістей «Тільки світу». Видана у 1984 році видавництвом Спілки письменників України Її твори д з кордоном – в Німеччині, Сербії та Японії З 1999 року працює власним кореспондентом у Всеукраїнській громадсько-політичній газеті «Зоря Полтавщини».

Є Лауреатом літературних премій. Зокрема – Міжнародної премії ім. Олеся Гончара, отримана у 2000 році; Всеукраїнської премії «Благовіст», отримана у 1998 році; Обласної премії ім. П. Мирного, отримана у 2005 році; Полтавської обласної премії ім. Леоніда Бразова, отримана у 2012 році Любов Петрівна є членом з 1987 року Національної спілки письменників України

На сьогоднішній день мешкає в місті Гребінка, Полтавська область. Завідувала відділом соціальних проблем газети «Гребінчин край» Найвідоміші твори – «Квіти у темній кімнаті», «Незнайома антологія», «Синє яблуко для Ілонки» та «Приватна колекція».

Любов Пономаренко. «Гер переможений»

Тема: зображення гуманного ставлення до полонених німців, які відбудувували зруйноване місто (взаємостосунки Фрідріха з дітьми, самотніми жінками).

Ідея: засудження війни, жорстокості; уславлення гуманізму, чуйності, доброти.

Основна думка: ненависть, зневажливе ставлення до полонених німців змінюється на доброту, чуйність, співпереживання, бо простий німець — заручник фашизму.

Жанр: новела.

Композиція

Експозиція: полонені німці зводили будинки.

Зав'язка: ставлення Фрідріха до українських дітей, жінок-вдів.

Кульмінація: хвороба, а потім самогубство Фрідріха.

Розв'язка: знайдена в стіні квартири фотокартка з двома дівчатками — згадка про полоненого німця.

Проблеми добра і зла в новелі «Гер переможений»

Персонажі	Концепти (категорії)	
	«Добро»	«Зло» («жорстокість»)
1. Полонені німці	Полонені німці зводили цей квартал з любов'ю і розпачем. ...Але тільки-но звівся фундамент, як щось трапилось з кожною цеглиною: цеглини лагідно лягали в руки, не обривали м'язи і не дряпали шкіру, немовби розмовляли з полоненими про те, що цей будинок міг би бути їхнім, стояти на околиці Лейпціга	Вони не любили цей народ, не любили будинки, які мали тут поставити... Спочатку вони тільки боялися...
2. Місто	Місто давно не сердилося на німців, вдови жаліли їх і роздивлялися картки їхніх дружин та дітей, часом приносили щось із одягу — старий піджак або картуз, та ще варену картоплю, на що ті всміхалися, дякували, називаючи вдів «фрау»	
3. Фрідріх	...хотів похизуватися, які в нього чепурні діти. Фрідріх робив тільки прикраси зі шматочків цегли — сонця і квіти...	
4. Охоронець	Охоронець замість «шнеляти» простягав йому цигарку і дозволяв лежати під стіною. — Бидлота, тобі що — немає нужника? — гаркнув охоронець і тут же осікся: від шиї до коробки сіріла мотузка	...брутальна лайка зависала на вустах, коли охоронець чіплявся поглядом і байдуже погиркував: «Шнель, бидлота, шнель!»

5. Діти «фрау» міста	...ми, діти, добре пам'ятаємо, як він клав між грудочками зернини, як потім притоптував їх і, повернувшись до нас, усміхався: «гут... кіндер... гут»	А коли німців повели у барак, ми розвоювали ту землицю, розкидали каміння, зробили з паличок хрест, зв'язали його травою і поставили на грядці. І ми у відповідь цілу весну і ціле літо топтали і розкидали його (Фрідріха) грядку, його маленьку державку в нашому злиденному місті. Він до того бридко кашляв, до того був худий, гнилозу-бий і брудний, що ми не могли його не дражнити. Ми любили ціляти в нього грудками,... любили, коли він саджав нас на коліна та співав своїх дурних німецьких пісеньок
6. Дві дівчинки в білих сукенках (донечки Фрідріха)	...дівчатка дивилися на нас, мов живі, і запитували: — Ви не знаєте, де наш тато?..	
7. Героїня новели (дитина війни)	Осінь видалася теплою, в кінці листопада ми перейшли в новий дім. Якось посеред грудня я сиділа на вікні і раптом побачила квітку. Пролітав перший сніжок, а вона цвіла собі під вікном. Була велика і кошлата, не квітка, а півсоняха	Я одяглася, вискочила на подвір'я, простягла руку, щоб зірвати (квітку), і відсіпнула. Поруч з нагідкою стояв зроблений з паличок і зв'язаний нами хрест...

Літературний диктант

1. Як полонені німці ставилися до зведення будинків?
2. Як звали полоненого німця?
3. Що було знайдено у стіні будинку?
4. Як ставився німець до дітей?
5. Чим пригощали жінки полонених німців?
6. Діти своє місто, розруйноване під час війни, називали...
7. Під осінь німець захворів і йому на відмінну від інших полонених дозволялося...
8. Із цегли Фрідріх виробляв...
9. Що нагадало жінці про Фрідріха з того часу, коли минуло півстоліття?
10. Фрідріх любляв показувати фотокартку, на якій можна було побачити..
11. Про що здавалося, хотіли спитати дівчатка, які були зображені на фотокартці Фрідріха?
12. Який жанр твору «Гер переможений».

Тестове опитування

1. Як полонені німці ставилися до зведення будинків?

А із великим почуттям відповідальності

Б абияк

В з любов'ю і розпачем

2. Будинок, який зводили німці, міг би, на їх думку, стояти на околиці

А Берліна

Б Лейпцига

В Дрездені

3. Які квіти посадив Фрідріх, скопавши маленьку грядочку?

А чорнобривці

Б мальви

В нагідки

4. Чим пригощали жінки полонених німців?

А печеним гарбузом

Б вареною картоплею

В сухим хлібом

5. Як німці віддячували жінкам за їх увагу?

А сплачували гроші

Б всміхалися їм

В низько прихилялися перед ними

6. Фрідріх полюбляв показувати фотокартку, на якій можна було побачити

А русяву жінку з усмішкою на обличчі

Б двох дівчаток у білих сукеньках і білих черевичках

В його самого, молодого і красивого

7. Діти своє місто, розруйноване під час війни, називали

А жалюгідним

Б жахливим

В злиденним

8. Незважаючи на те що діти дражнили Фрідріха, він їм

А грав на сопілці

Б робив з паперу ляльок

В співав німецькою

9. Під осінь німець захворів і йому на відміну від інших полонених дозволялося

А лікуватися

Б лежати під стіною барака

В виконувати неважку роботу

10. Із цегли Фрідріх виробляв

А ляльок для дітей

Б прикраси

В посуд

11. Коли люди переселилися у новий дім, який був збудований полоненими німцями?

А Навесні

Б влітку (наприкінці серпня)

В восени (в кінці листопада)

12. Про що, здавалося, хотіли спитати дівчатка, які були зображені на фотокартці Фрідріха?

А «Для чого нас замуровано у стіну нового будинку?»

Б «Ви не бажаєте з нами познайомитися?»

В «Ви не знаєте, де наш тато?»

Олег Ольжич – цікаві факти

Син поета та письменника Олександра Олеся (Кандиби). Батько критикуватиме сина за надмірний радикалізм у житті та віршах, а Олег пізніше скаже, що батькові вірші для гімназисток і телеграфісток.

Змалку відрізнявся особливими здібностями: чудово малював, грав на піаніно та скрипці. У три роки навчився читати, у п'ять – написав невеличку п'єсу на три дії і сам її обробив.

Коли 1919-го його батько виїхав у Будапешт як аташе з питань культури УНР, сім'я жила впроголодь. Олег часто ходив в далекі села вимінювати за різні речі картоплю і борошно. І якщо все проходило вдало, то потім у сніг і холод ніс на плечах важкий мішок.

У неповні 23 роки захистив докторську дисертацію в Карловому університеті у Празі. Він першим розробив типологію форм і орнаментів, що дозволило знайти аналогії з українською розписною керамікою і створити її загальну класифікацію.

Перш ніж стати поетом, мав славу відомого археолога. Працював на кафедрі археології Українського вільного університету, в археологічному відділі Чеського національного музею в Празі, брав участь у експедиціях. А його дослідження друкувалися в спеціалізованих виданнях Англії, Німеччини, Чехії, Югославії. Розробив періодизацію трипільських пам'яток Дністровського регіону, актуальну й донині.

Марина Антонович-Рудницька, перша симпатія Ольжича, так характеризувала свого кавалера: *«Олега не можна було не примітити: високий, трохи горбився, ніби соромився свого зросту, чемний, але різкуватий. Не любляв краваток, ходив «по-словацькому»: комір сорочки поверх піджака. Олег був дуже подібний виглядом і вдачею до свого батька... Світла, кучерява чуприна, скромна, ніби засоромлена усмішка, лагідність і м'якість поведінки,*

тонке почуття гумору, що часто переходило в досить їдку, але дбайливо завуальовану іронію».

Самостійно вивчив кілька європейських мов, працював у музеях багатьох європейських країн. Читав лекції у Гарвардському університеті, отримав запрошення на роботу в Римі. Саме там познайомився з Євгеном Коновальцем. Для Ольжича ця зустріч змінила все подальше життя.

Першим друкованим твором Ольжича стала дитяча оповідь «Рудько» (1928), де описуються пригоди півня Рудька та інших мешканців подвір'я. Цього Рудька Олег намалював у п'ятирічному віці.

У листах Олександр Олесь називав сина «довгоногим Лелеченькою». Псевдонімом Лелека Олег Кандиба підписував свої перші твори.

Як член ОУН, у 1938-му брав участь у проголошенні Карпатської України, а після її розгрому вів партизанську боротьбу в Карпатах із угорськими окупантами. Потрапив у полон, деякий час перебував у концентраційному таборі, звідки дивом врятувався завдяки клопотанню угорських вчених.

У жовтні 1941-го виступив одним із організаторів Української Національної Ради в Києві, маючи на меті відновлення української державності. Посилення репресій з боку гітлерівців змусили його переїхати до Львова. Саме тут жила його кохана – Катерина Білецька, що була молодша на 13 років. Друзі називали її Калинкою. Влітку 1943-го уклали шлюб, але з метою конспірації тримали його у повній таємниці, навіть мешкали окремо. Це робилося, аби уберегти Катерину від переслідувань за політичну діяльність чоловіка.

Гестапо заарештувало Ольжича 25 травня 1944-го на квартирі у Львові. Його відправили в концтабір Заксенхаузен і жорстоко катували протягом двох тижнів. Однак він відмовився від будь-якої співпраці з німцями: «Українські землі є життєвим простором для українського народу. Тому будь-якого окупанта били і будемо бити!». Помер в ніч на 10 червня від тортур на черговому допиті, який проводили гестапівці Вольф, Вірзінг і Шульц.

Уже після його смерті, 31 липня, народився син Ольжича, названий на честь батька Олегом.

Олег Ольжич. «Господь багатий нас благословив»

Тема: роздуми про необхідність розвивати таланти, даровані Богом (роздуми про служіння своєму народові)

Головна думка: заклик правильно скористатися наділеними дарами: жити недаремно, ідучи за велінням свого серця (уславлення духовно-багатого українського народу)

Рід літератури: лірика

Вид лірики: громадянська (патріотична) лірика

Жанр: вірш

Художні засоби

Епітети: «врочисте небо», «Господь багатий», «солодких грон», «променистих вин»

Персоніфікація: столах веселих

Метафора: «лине хмара ...розверзається небо», «Господь ... благословив дарами», «вогонь самопосвяти», «твойому серцю найхмельніший келих»

Архаїзми: «вотще», «літеплим», «самопосвята».

Повтори (що надають врочистості): «і вірити, і прагнуть», «і величне, і ясне-бо».

Бесіда

- Чим обдарував нас Господь, за віршем О. Ольжича?
- До чого закликає поет?

Олена Теліга – цікаві факти

Справжнє ім'я: Олена Іванівна Шовгенева (Шовгенова).

Олена народилася 21 липня 1906 року під Москвою в заможній українській родині. Часто Шовгеніви подорожували: виїжджали на Кавказ, милувалися краєвидами Фінляндії. Змалку Олена вивчала іноземні мови: добре засвоїла французьку і німецьку, не знала лише української, бо вдома всі розмовляли російською.

Свої перші вірші, написані російською мовою, Олена показувала небагатьом. У її сім'ї вже був поет – її брат, тому до творчості дівчини ставились несерйозно.

Переїхала до Києва лише на 12 році життя, але вже весною 1922 р. мігрувала до Чехословаччини. Саме там вона усвідомила, що є українкою.

Так, на одному із зібрань в Народному Домі, де були присутні російські емігранти-монархісти, пролунали образливі випадки проти української мови. Олена одразу ж знайшла в собі мужність, щоб безкомпромісно заявити: “Ви хаами! Та собача мова – моя мова! Мова мого батька і моєї матері. І я вас вже більше не хочу знати”.

На одній із таких вечірок вона знайомиться з Михайлом Телігою, високим вродливим юнаком, який походив з Кубані й був старшиною армії УНР. Знайомство Олени й Михайла переросло в кохання й незабаром вони одружилися. Жили вони бідно, тому Олена чим тільки не займалася: вчителювала, брала участь в кабаре, була навіть моделлю.

Теліга мала дивовижну здатність зачаровувати чоловіків — навіть не тим, що спокушала, а лиш самим фактом своєї появи. Перед війною емігрантський журнал у Польщі подав шарж на неї з підписом: ”А за мною молодою ходять хлопці чередою!”. Вона сердилась — не за ”череду хлопців”, а за те, що їй намалювали кривого капелюшка, бо вона носила капелюшок прямо, як справжня варшав’янка!

Восени 1941 року вона прибула в окупований Київ, очолила Спілку письменників і журнал “Літаври”. Теліга вірила, що по війні Україна буде суверенна. Німці думали інакше, й Олену з товаришами розстріляли в Бабинім Яру. Один гестапівець згодом казав, що й між мужчин не бачив таких мужніх, як ця жінка. Їй тоді йшов 36-й рік.

Друзі її попереджали, що гестапо готує засідку; проте вона знала, на що йде, втікати не збиралася.

Це був її свідомий вибір, це був її шлях, який вона гідно пройшла до останнього подиху. Олена пішла на стовідсоткову загибель, з нею пішов і її Михайло. Під час арешту він назвався письменником, щоб бути разом з нею.

Олена Теліга. «Сучасникам»

Тема: Послання в майбутнє, звернення до нащадків.

Ідея: Авторка закликає горіти душею, діяти сміливо, виробити в собі рису суворої самодисципліни та обов’язку, не втрачати людських рис на тернистих шляхах випробувань.

Основна думка: “Не треба слів! Хай буде тільки діло”.

Жанр лірики: громадянська (патріотична).

Мотив: Автобіографічний, усеперамагаючого життєлюбства.

Образи-символи: вогонь, вода, вітер — символізують буремність, неспокій, очищення, оновлення “.

Художні засоби

Епітети: «хуртовині сніжній», «у холодній зливі», «ясних привітів»

Метафори: «Палити серце в хуртовині сніжній, Купати душу у холодній зливі». «Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив»

Риторичні оклики: «Не треба слів! Хай буде тільки діло!»

Звертання: «О, краю мій, ...»

Інверсія: «Хуртовині сніжній»

Бесіда

1. Як ви вважає те, що змусило О.Телігу звернутися до сучасників?

2. Чи можна назвати цей вірш зверненням, закликом?
3. Визначте тему поезії.
5. Проти чого виступає О.Теліга цією поезією?
6. Як О.Теліга передає у творі свою зневагу до ворогів рідного краю?
7. Якими традиційними в нашому фольклорі та художній літературі образами послуговується авторка?
8. Що вони символізують?
9. Назвіть і проаналізуйте тропи, використані поетесою у вірші.
10. Схарактеризуйте образ ліричної героїні.
11. Як у вірші розкривається особистість митця?
12. Над чим змушує замислитися О.Теліга читача поезії «Сучасникам»?

Олександр Гаврош – цікаві факти

Олександр Гаврош – не публічна людина, він сучасний популярний письменник, твори якого вже увійшли до шкільної програми. Вчився в Ужгородській середній школі №15, яка носила ім'я Леніна, і була єдина на Закарпатті.

Читав із самого малечку. Так любив книжки, що часто починав їх читати по дорозі з бібліотеки додому, і жодного разу не падав).

Над книгою «У пошуках Івана Сили» Олександр Гаврош працював довгих десять років. Твори любить писати зранку, отримує задоволення у процесі збору матеріалу, читанні, опрацюванні. Улюблена їжа – вареники з сиром, капустою чи з вишнями. Не дивиться телевізор. Захоплення – література, історія, культура.

Одружився у 24 роки. Дружина Оксана – викладач Закарпатського художнього інституту, мистецтвознавець. Мають сина Данила. Працює журналістом («Україна молода», «Дзеркало тижня», «Український тиждень»). Олександр Гаврош про свою творчість: «Важко сказати, що стало першопштовхом до початку літературної творчості. Яюсь воно само почалося. Абсолютно несподівано для мене. Раптом написалося і все. Джерелом натхнення для мене є побачене, почуте, пережите. Те, що особисто мене зачепило. Належу до літераторів, які відштовхуються від життя. Воно – найкращий автор».

У 2013-му в український прокат вийшов фільм режисера Віктора Андрієнка «Іван Сила», знятий за повістю Олександра Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу». Фільм був повністю профінансований бюджетом України.

Олександр Гаврош. «Неймовірні пригоди Івана Сили»

Тема: розповідь про Івана Фірцака – людину неймовірної сили.

Ідея: Показати на прикладі життя Івана Сили: як ставити мету та як її досягати.

Жанр: повість.

Головні герої: Іван Сила, Міха Голий, агент Фікса, карлик Піні, мадам Бухенбах, Фандіго, міс Крокі, Пацака Макурі, Мілка, Піцікато, Пандорський, доктор Брякус.

Країни, у яких відбуваються події: Чехословаччина, Англія, Німеччина, Америка, Японія.

Композиція

Експозиція: приїзд Івана до столиці з метою знайти роботу та самореалізуватися.

Зав'язка: тренування героя в доктора Брякуса, встановлення першого рекорду, родота в цирку мадам Бухенбах.

Кульмінація: виборювання Іваном титулу найсильнішої людини світу.

Розв'язка: вимушений розпад цирку Бухенбах.

Ознайомлення з історичною довідкою про Івана Фірцака

Іван Фірцак народився у червні 1899 року в українському селі Білки на Закарпатті. За неймовірну силу отримав прізвисько «Кротон». Чемпіон Чехословаччини з важкої атлетики та боротьби. Чемпіон Європи з культуризму.

Вісімнадцять років був артистом чехословацького цирку. Побував у шістдесяти чотирьох країнах, дивуючи всіх неймовірною силою. Виграв чимало поєдинків з відомими борцями світу. Після програшу українському силачеві Кротону чемпіон Британії з боксу Джон Джексон викинувся з вікна.

З рук королеви Англії Іван Фірцак отримав шолом і пояс, оздоблені золотом та діамантами. Американська преса називала його найсильнішою людиною ХХ століття. Після одного з боїв переніс важку операцію, під час якої йому замінили частину черепної кістки на золоту пластину.

Але Кротон і далі продовжував свої знамениті виступи. На початку сорокових років повернувся на Закарпаття з дружиною Руженою Зікл, повітряною гімнасткою «Герцферт-цирку». Подружжя мало восьмеро дітей.

Старший син Іван став чемпіоном України з боксу в середній вазі. У 1948 році він був засуджений за «український буржуазний націоналізм». У концтаборах відсидів вісім років. Це була одна з причин, чому за радянських часів ім'я Кротона не афішувалося.

Помер знаменитий силач у 1970 році в рідному селі Білки. У народі його прозивали Іваном Силою.

Бесіда

- Скільки років Іванові Силі на початку твору?
- Чому, на вашу думку, Іван не продовжив роботу, а вирішив прогулятися? Про що це свідчить?
- Яке враження на Івана справляла столиця?
- Як сталося так, що Іван став супротивником Велета?
- Що окрім грошей отримав Іван після поєдинку?
- Ким виявився доктор Брякус і що він запропонував Іванові?
- Чим доручив займатися агентові Фіксі капітан? Як ви вважаєте чому?
- Як Іванові вдалося врятувати Міху?
- Як проходив Чемпіонат з Республіки?
- Що відомо про супротивника Івана, дворазового чемпіона Магдебургу?
- Зачитайте, як Іван Сила поводив себе, зійшовши на поміст.

Доповніть речення

1. Повість Олександра Гавроша "Неймовірні пригоди Івана Сили" розпочинається...
2. Прототипом Івана Сили є...
3. Вік головного героя...
4. Попутником Івана Сили до столиці був...
5. Адресу, де можна було влаштуватись на роботу Іванові дав...
6. Іван Сила влаштовується на роботу...
7. Приз, який виграв Іван на атракціоні...
8. Тренером Івана Сили після бою з Велетом стає...
9. Найбільша вага, яку зумів підняти Іван Сила....
10. Магдебурга, якого переміг Іван Сила на змаганнях, був...
11. Слова, які промовив Іван Сила, перед тим, як стати чемпіоном...
12. Травма, з якою агент Фікса потрапив до лікарні після сутички з Іваном Силою...

Тестове опитування

I варіант

1. Що відповів Іван вуйку Микульці на запитання «То, що, земляче будеш робити?»

А «пїду десь на роботу найматися»

Б «буду працювати»

В «ще не визначився, чим буду займатися»

2. Чим були здивовані Іван та Мукульцьо?

А побачили рух у столиці

Б німий заговорив

В кричали вуйки

3. Іван влаштувався на роботу...

А вантажником

Б продавцем

В водієм

4. Велет, з яким збирався битися Іван, був

А сильним чоловіком

Б ровесник Івана

В середнього віку чоловік

5. Панок з борідкою запросив Івана

А в гості

Б на роботу

В на екскурсію

6. Доктор Брякус намагався розвивати у хлопця не тільки м'язи, а

А примушував читати

Б примушував працювати

В розмовляв, розповідав, пробуджував цікавість до всього

7. Яку вагу підняв зі штангою Іван Сила під час тренування?

А 120 кг

Б 160 кг

В 100 кг

8. Хто найбільше підтримував Івана на перших змаганнях?

А. Міха Голий;

Б. поліцейські;

В. Мілка.

9. Що писав Брякус про Івана Силу в щоденнику?

А «золотий гаманець»

Б «головний шанс у житті»

В « друг»

10. Скільки поліція просила за звільнення Івана?

А 100000

Б 50000

В 5000

11. З ким підписав контракт Іван Сила?

А з Магдебурою

Б з Миколайчиком

В з мадам Бухенбах

12. Фіналом твору є

А продовження блискучих виступів Івана

Б повернення Івана з Мілкою у його село

В весілля Івана й Мілки

II варіант

1. Жанр твору

А Легенда   Б Повість-казка

В Оповідання   Г Повість

2. Прототип Івана Сили

А Іван Фірцак   Б Василь Козак

В Іван Піддубний   Г Максим Залізняк

3. Край, звідки був родом здоровань

А Донеччина   Б Черкащина

В Закарпаття   Г Київщина

4. Вік головного героя

А Близько тридцяти   Б Двадцять років

В Автором не вказано   Г Дев'ятнадцять

5. Місто, куди приїхав Іван

А Київ   Б Харків

В Львів   Г Одеса

6. Попутник Сили

А Голий   Б Тітонька Явдошка

В Дядько Микульця   Г Балакучий

7. Хлібний виріб, який украв Міха Голий

А В'язка бубликів   Б Хлібина

В Рогалик   Г Булка

8. Дерево, з яким автор порівнює силу парубка

А Дуб   Б Тополя

В Клен   Г Граб

9. Приз, який Іван виграв на атракціоні

А Обід у кав'ярні   Б Двісті карбованців

В Повний капелюх грошей   Г Майбутня робота

10. Мамина страва, яку Сила часто згадував

А Вареники   Б Борщ

В Зап'янка   Г Галушки

11. Спортивний снаряд Івана Сили

А Молот   Б Ядро

В Гирі   Г Штанга

12. Вид спорту, у якому випало Іванові Силі змагатися з Джебсоном

А Греко-римська боротьба   Б Бокс

В Сумо   Г Бушидо

Андрій Малишко – цікаві факти

Народився 14 листопада в Обухові (нині місто Київської області) в сім'ї шевця. Закінчив семирічку в рідному селі, вчився в медичному технікумі, потім — на літературному факультеті Київського інституту народної освіти. У 1930 р. Андрій Малишко надрукував перші вірші в журналах «Молодий більшовик» та «Глобус».

У 1932 році закінчив інститут, учителював в Овручі.

У 1934–1935 роках служив у Червоній армії. Після демобілізації переїхав до Харкова і працював журналістом у газеті «Комсомолец України», в «Літературній газеті» та в журналі «Молодий більшовик».

Під час Другої світової війни був військовим кореспондентом у фронтових газетах «Красная Армия», «За честь Батьківщини», і в партизанській газеті «За Радянську Україну». Після війни працював відповідальним редактором журналу «Дніпро» (1944–1947).

Депутат Верховної Ради УРСР 3-го та 4-го скликань. Був членом ВКП (б) від 1943 року.

У 1960-х роках — голова правління Українського громадського відділення Агентства преси «Новини».

Помер 17 лютого 1970 року.

Андрій Малишко. «Пісня про рушник»

Тема: розповідь ліричного героя-сина про материнську любов, гімн материнству.

Ідея: уславлення материнської любові, заклик шанобливо ставитись до матерів.

Основна думка: материнський рушник для дитини — щастя, доля, любов.

Рід літератури: лірика.

Жанр: вірш.

Вид лірики: філософська.

Художні засоби

Епітети: далека дорога, солов'їні гаї, незрадлива ласкава усмішка, засмучені очі, очі хороші, тихім шелесті.

Персоніфікація: "цвіте доріжка,... луги,... гаї,... усмішка,... очі", "щебетання дібров", "оживе... дитинство, й розлука, і вірна любов".

Порівняння: "простелю, наче долю".

Звертання: «Рідна мати моя».

Рефрен: " І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала, І рушник вишиваний на щастя... ", " І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка, І засмучені очі хороші...", " І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю: І дитинство, й розлука...".

Анафора: "І ...".

Образ-символ: рушник (оберіг родини), дорога (життєва дорога), мати (любов, турбота), очі (дзеркало душі), діброви (рідна земля).

Бесіда

- Чи можна вишитий рушник із поезії А. Малишка вважати образом-символом?
- Який твір називається піснею?
- А як називаються пісні, автор яких невідомий?
- А як називаються ті пісня, у яких є автор?
- Про що розповідається в поезії?
- Які художні образи є у вірші?
- Куди проводить мати свого сина?
- Що помітно у її погляді?
- Чого бажає мати синові?
- За допомогою яких слів автор розкриває красу материнської душі?
- З образом чого в ліричного героя пов'язані найсвітліші спомини про рідну матір, про дитинство і рідний край?
- Яка ідея поезії?
- Які художні образи поезії?

Андрій Малишко. «Чому, сказати, й сам не знаю...»

Тема: поетична розповідь про стежину в рідному краю до рідної оселі.

Головна думка: «живе у серці стільки літ ота стежина в нашім краю».

Ідея: уславлення любові до рідної землі.

Проблематика: батьківщина і чужина, людина і мала батьківщина.

Жанр: пісня.

Художні засоби

Епітети: «вечоровім виднокрузі», «темнім лузі», «ревний біль», «ревний жаль».

Персоніфікація: «обрій землю обніма», «стежина ... пішла, не повертає, стеле...».

Метафора: «живе у серці ... стежина», «нема кінця їй (стежині) та й повороту теж нема», «біля серця стеле цвіт», «дощами мита-перемита, дощами знесена у даль», «між круглих соняхів із літа мій ревний біль і ревний жаль»

Повтори (рефрен, приспів): «Ота стежина в нашім краю Одним одна біля воріт».

Повтори (анафора, єдинопочаток): «Дощами ...»

Повтори (тавтологія): «одним одна», «нема кінця ... теж нема», «мита-перемита», «ревний біль і ревний жаль».

Образи-символи: серце (джерело почуттів), стежка (любов до рідного краю), край (батьківщина), ворота (життєвий вибір), вечір (плин часу), цвіт (надія, оптимізм), дощі (сльози жалю), соняхи (дитинство, батьківське благословення).

Ліричний герой – доросла людина, котра відчуває єдність з малою батьківщиною.

Образ стежки, як любові до рідного краю та єдності людини з малою батьківщиною, є внутрішнім стрижнем ліричного твору.

Композиція

Вихідний момент розвитку почуття. На схилі літ ліричний герой розмірковує про стежину до рідного дому, його наповнює трепетне почуття захоплення та незбагненності від, здавалося би на перший погляд, буденності («Чому, сказати, й сам не знаю, Живе у серці стільки літ»).

Розвиток почуття. Спогади про те, що настав час і він, як багато інших людей, по стежині пішов на широкий життєвий шлях далеко від рідного дому, на мить переповнюють щемом жалю і смутку («Ота стежина в нашім краю Одним одна біля воріт»).

Уже з другої строфи зростають окрилені почуття про стежину, адже вона частина рідного краю («Де обрій землю обніма, Нема кінця їй»).

3. Коли доводиться бути далеко, ліричному героєві допомагає любов до рідної домівки («Кудись пішла, не повертає, Хоч біля серця стеле цвіт»).

Кульмінація. Щирий жаль, бо довелося покинути рідну домівку («Дощами мита-перемита, Дощами знесена у даль»).

Авторський висновок. Стежка дитинства – це той духовний орієнтир, який допомагає ходити широкими та непростими життєвими дорогами («Між круглих соняхів із літа Мій ревний біль і ревний жаль»).

Бесіда

- Які емоції та почуття виникли у вас при прослуховуванні пісні?
- Поясніть назву пісні.
- Які слова – синоніми можна дібрати до назви, які з них, на вашу думку, будуть найбільш вдалимими?
- Якою постає у вірша батьківщина ліричного героя?
- Чим стала стежина для поета?
- Що відчуває автор, згадуючи стежину свого життя?
- А чи є у вашому серці найдорожча стежина? Як би ви про неї висловилися?
- Поясніть різницю між словами «стежина» та «шлях». Чи у кожної людини є свій життєвий шлях?
- Про який життєвий шлях мрієте ви?
- Чому «стежина» А.Малишка «кудись пішла, не поверта»?

Систематизація знань та вмінь за темою «Ми – українці. Творчість О.Ольжича, О.Теліги, О.Гавроша, А.Малишка» (тестові завдання)

І варіант

Завдання з вибором однієї правильної відповідь

1. Завершіть речення. ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ - син відомого українського письменника

- А Миколи Зерова
- Б Олександра Олеся
- В Олеся Гончара
- Г Павла Тичини

2. Прототипом Івана Сили є

- А Іван Піддубний
- Б Іван Фірцак
- В Василь Вірастюк
- Г Арнольд Шварцнегер

3. Хто сплатив у поліції заставу за Івана Силу?

- А Міха Голий
- Б доктор Брякус
- В агент Фікса
- Г мадам Бухенбах

4. Красу і силу материнської любові та вірності зображено у творі „Пісня про рушник” А. Малишка, а який композитор знайшов відповідні музичні засоби розкриття цієї глибоко людської, вічно поетичної теми?

А Ігор Шамо

Б Платон Майборода

В Мирослав Скорик

Г Микола Лисенко

5. Правильними є всі твердження, ОКРІМ

А Олег Ольжич загинув у концтаборі

Б Справжнє прізвище Олега Ольжича - Кандиба

В Олена Теліга - авторка п'єс та романів

Г Поети довго жили поза межами України

6. Сповнена життєвого оптимізму, пролітає "між людьми похмурими" лірична героїня твору

А "Захочеш-і будеш" О.Ольжича

Б "Господь багатий нас благословив" О. Ольжича

В "Сучасникам" О.Теліги

Г "Радість" О.Теліги

Завдання на встановлення логічної відповідності

7. Установіть відповідність між героєм твору О.Гавроша «Неймовірні прогоди Івана Сили» та його характеристикою.

1 Фікса

А найсильніша людина Німеччини

2 Мілена

Б кохана Івана

3 Брякус

В ведучий у цирку

4 Пандорський

Г агент таємної поліції

Г тренер Івана

8. Установіть відповідність між назвою твору та цитатою

1 «Господь багатий нас А Хай мій клич зірветься у високість
благословив» О.Ольжича І, мов прапор в сонці, затріпоче

2 «Захочеш – і будеш» О.Ольжича Б Любов і творчість; туга і порив
Одвага і вогонь самопосягати

3 «Радість» О.Теліги В До міського руху ми не звикли,

4 «Пломінний день» О.Теліги А хлопчина рветься, як метелиця

Г Зрослась небезпека з відважним життям
Як з тілом смертельника крила

9. Установіть відповідність між назвою твору та його темою

1 «Господь багатий нас А Послання в майбутнє, звернення до
благословив» О.Ольжича нащадків

- 2 «Захочеш – і будеш» О.Ольжича Б роздуми про необхідність розвивати
 3 «Сучасникам» О.Теліги таланти, даровані Богом (роздуми
 4 «Пісня про рушник» про служіння своєму народові)
 А.Малишка В розповідь ліричного героя-сина про
 материнську любов, гімн материнству
 Г роздум про можливості кожної
 особистості

Дайте короткі відповіді на запитання

- 10.** Кому з персонажів належить репліка: "Цінують життя, дорогенькі мої! Воно-прекрасне!" (за твором О. Гавроша "Неймовірні пригоди Івана Сили,..")...
- 11.** Що є найціннішим Божим дарунком для людини за віршем Олега Ольжича «Господь багатий нас благословив»?
- 12.** У якому персоніфікованому образі постає радість в однойменному вірші Олени Теліги?
- 13. Напишіть твір-роздум (10 речень) за однією з тем:**
 «Віра у себе – шлях до успіху» (за поезією Олега Ольжича «Захочеш – і будеш...»)
 «Потрібно цінувати кожну мить життя» (за поезіями Олени Теліги).

II варіант

Завдання з вибором однієї правильної відповідь

1. Які псевдоніми ще мав Олег Кандиба?

- А О.Лелека
 Б Син Олеся
 В К.Кардаш
 Г Кандибенко

2. Провідний мотив вірша Олега Ольжича "Захочеш - і будеш" -

- А утвердження сильної і сміливої особистості
 Б ушлявлення українських воїнів
 В прищеплення любові до Батьківщини
 Г віра в майбутнє своєї Вітчизни

3. Радість в однойменному вірші Олени Теліги "Радість" порівняно з

- А авто
 Б хлопчиною
 В мотоциклом
 Г рухом

4. Псевдонім Ольжич означає

- А син давньоруського князя Олега
 Б взяв псевдонім , бо дуже подобалося ім'я

В він по батькові Олегович
Г на честь найкращого друга

5. У якій країні на Івана Силу було вчинено замах?

- А Іспанія
- Б Франція
- В Німеччина
- Г Америка

6. Яке ще сценічне ім'я мав ІВАН СИЛА?

- А Кінг конг
- Б Велет
- В Біер-Міер (Ведмідь)
- Г Кротон

Завдання на встановлення логічної відповідності

7. Установіть відповідність між героєм твору О. Гавроша «Неймовірні прогоди Івана Сили» та його характеристикою

1 Велет	А Середнього віку кремезний смаглявий чоловік у смугастому трико з маленькими вусиками й борідкою.
2 Вуйко Микульцьо	Цей герой роками заробляв на життя вуличними боями
3 Агент Фікса	Б з легкістю взявся до праці, беручи на свої плечі вдвічі більше, ніж решта вантажників
4 Іван Сила	В Невеличкий дядько, у потертій сірій крисані, з обвислими вусами, гачкуватим носом та теплими карими очима
	Г пецькуватий чоловік із круглою котячою головою, швидким поглядом і рухливими шурячими вусами

8. Установіть відповідність між назвою твору та цитатою.

1. «Господь багатий нас благословив» О.Ольжича	А Хай несуть мене бурхливі води Від пориву до самого чину
2.«Захочеш – і будеш» О.Ольжича	Б Іди ж сміливо і бери один,
3. «Пісня про рушник» А.Малишка	Твоєму серцю найхмельніший келих
4. «Пломінний день» О.Теліги	В Хай на ньому цвіте росяниста доріжка, І зелені луги, й солов'їні гаї Г І несли солодкий тягар таємниць І горду петарду наказу

9. Установіть відповідність між назвою твору та його ідеєю.

1. «Господь багатий нас благословив» О.Ольжича	А заклик до сучасників присвятити життя Батьківщині
2.«Захочеш – і будеш»	Б заклик правильно скористатися наділеними дарами: жити не даремно, ідучи за велінням свого серця

- О.Ольжича В уславлення материнської любові, заклик шанобливо ставитись до матерів
3. «Сучасникам» Г заклик раціонально використовувати власні сили
- О.Теліги
4. «Пісня про рушник»
- А.Малишка

Дайте короткі відповіді на запитання

- 10.** Що, на думку А. Малишка, є найвищими цінностями?
- 11.** До чого закликає О.Ольжич у поезії «Господь багатий нас благословив»?
- 12.** Визначте тему та ідею поезії «Сучасникам» О.Теліги.
- 13. Напишіть твір-роздум (10 речень) за однією з тем:**
Мотиви життєрадісності й шляхетності в поезіях О.Ольжича й О.Теліги.
Найвищі духовні цінності в поетичних творах А.Малишка.

9 клас

З української прози. Український гумор

Володимир Дрозд – цікаві факти

Поет народився в с. Петрушині на Чернігівщині в родині хліборобів. «Дитинство моє було сумне»,— згадує ранні свої роки (була в ньому війна і рано померла мама). Юність — це праця газетяра і багато книжок. Заочно закінчив Київський держаний університет ім. Т. Г. Шевченка. Потому працював редактором у видавництві, був і головним редактором — очолював журнал «Київ». Як прозаїк В. Дрозд заявив про себе на початку 60-х років збіркою оповідань «Люблю сині зорі» (1962). Це був двадцятирічний юнак, автор першої книжки новел і оповідань. Друга збірка друком не вийшла — вона не сподобалася офіційним рецензентам. «Грізний окрик» мало й оповідання «Білий кінь Шептало», вперше надруковане в 1965 р., 1967 р. з'явилося його продовження — «Кінь Шептало на молочарні». Нині ці твори перекладені десятками мов світу...І вони найконденсованіше, в оригінальній алегоричній формі представляють стан людини не лише в тогочасному радянському суспільстві, а й порушують важливу проблему особистості в будь-якому суспільстві, проблему її внутрішнього роздвоєння. В чималому творчому доробку прозаїка вирізняються химерна повість «Ірій», романи «Катастрофа»,

«Самотній вовк» («Вовкулака»), «Спектакль», «Балада про Сластьона», «Листя землі», «Повість-шоу», «Музей живого письменника, або Моя дорога в ринок» іронічно-журливо відтворює непросту атмосферу усього свого (і своїх сучасників) попереднього творчого життя. в) Дрозд був членом спілки письменників.

Майбутній письменник — син колгоспника з глухого поліського села відразу після школи став журналістом у районній газеті, закінчив університет, доріс до відомого столичного митця слова.

Герої В. Дрозда — уродженці затурканого й безправного колгоспного світу, мріючи вирватись із нього, вступити у світ феодальний, зважали передовсім на його речові знаки, як віхи сходження вгору,— маслини, галіфе, портфель, шапку, чоботи, машину, імпортований одяг.

Безпосередньо приймали і «моральні закони» світу номенклатури: учились уміло брехати, знали, як і про що треба писати, щоб бути опублікованими, тощо. Для цього мусили зрікатися себе вчорашнього, справжнього, що й породжувало трагедію роздвоєння душі, а відтак — отруєння її лицемірством, брехнею, вдаваними пристрастями. В. Дрозд ставить у своїй прозі проблему екології душі, часто занедбаній до такої межі, коли вона вже не здатна самоочиститися.

Герої письменника самостійно грають як актори, світ для них — сцена в театрі — низ і верх, чи плантація буряків поблизу рідного села, і життя їхнє — спектакль, де і смерть — лише перевдягнення за кулісами життєвого театру. Власне такою і є концепція життя в прозі В. Дрозда — безконечний спектакль, містерія життя людства, згідно із релігійними уявленнями: невинність, гріхопадіння, праця в поті чола, борсання серед дрібниць, плутанина ідей, бажань і — страшний суд і каяття, і спокута.

За словами Володимира Григоровича, його «завжди цікавило, що сказати, а не як сказати», «стиль, форма — похідне, а головне для нього в літературному творі «не література тура, а душа». Власне, людська душа, стан душі сучасної людини, саме трагедія деформації, роздвоєння душі радянського українця, найчастіше, як сам автор, інтелігента в першому поколінні, хворобливого розщеплення її в умовах хворого суспільства, а також її екологія, порятунок душі і є основним предметом дослідження, головним героєм прози В. Дрозда.

Володимир Григорович — Лауреат премії імені А. Головка, Державної премії України імені Т. Г. Шевченка, міжнародної премії Фундації Антоновичів (США).

В. Дрозд. «Білий кінь Шептало»

Літературний рід: епос.

Жанр: оповідання.

Тема: розповідь про буденне життя коня Шептала, який одного разу вирвався на волю. Образ білого коня алегоричний — це індивідуум, що відрізняється від оточення, виділяється з натовпу.

Ідея: дуже важливо для кожного зберігати власну індивідуальність у сучасному жорстокому світі, залишатися людиною в будь-яких ситуаціях.

Проблематика — людина в суспільстві, її знеособлення; життєвий вибір; свобода і неволя; особистість і натовп; збереження індивідуальності; дійсність і мрія.

Сюжет

Експозиція: розповідь про коня.

Зав'язка: Шептало незадоволенні! рішенням Степана відправити його з хлопцем за зеленим харчем для свиней; розвиток дії: коні на водопої; роздуми та спогади Шептала.

Кульмінація: кінь тікає й насолоджується свободою.

Розв'язка: повернення додому.

Персонажі — кінь Шептало, конюх Степан, хлопчик-підпасок.

Тестове опитування

1. Епіграфом до твору В. Дрозд обрав слова

А Е. Ремарка

Б Р. Рільке

В О. Пушкіна

Г П. Загребельного

2. Якої шкоди завдав підпасок коню?

А поранив ногу

Б вибив око

В поранив шкіру на спині

Г обпік худобу

3. Робота, яку недолюблював виконувати білий кінь

А перевозити гній

Б орати поле

В їздити до міста

Г катати малий дітей у святкові дні

4. Якого кольору був Шептало, коли повернувся додому після вільної прогулянки?

А Сірого

Б білого

В вороного

Г чорного.

5. За Шепталову сваволю Степан називав його

А ледачим зіллям

Б старою клячею

В лиходієм

Г хитрим стрибунцем

6. Мати білого коня працювала у

А селян, обробляючи землю

Б цирку, розважаючи публіку

В фермера

Г лісника

7. Вирвавшись на волю, кінь Шептало побіг

А до лісу

Б понад берегом річки, по мілінів

В вздовж проїжджої частини дороги

Г додому

8. Стукіт копит коня порівнювався із

А гуркотом на небі

Б рухом поїзда по залізничній колії

В звуком дятла, який перебував на стовбурі дерева

Г музичним тактом

9. Предки Шептала

А були спортивними конями

Б виступали в цирку

В возили конів

Г брали участь у військових подіях.

10. На думку Шептала, головне, що дано білим коням, так це

А спритність

Б кмітливість

В розум

Г вміння поводити себе з людиною

11. Як білий кінь охарактеризував сам себе? Він був

А брикливим і жорстоким

Б байдужим до всього

В принциповим і водночас відповідальним

Г покірним і роботящим.

12. Про що розповідала мати Шепталу, коли той був малим?

А важке коняче життя

Б дідів і прадідів

В майбутню його красу, силу і велич

Г необхідність якісного харчування.

Юрій Винничук – цікаві факти

Юрій Павлович Винничук - український лінгвіст, журналіст, письменник, редактор.

Народився 18 березня 1952 року в Івано-Франківську. Його батько був лікарем Івано-Франківської обласної лікарні, мати - інженером-економістом. Освіту отримав у Прикарпатському університеті імені В. Стефаника, філологічний факультет. У 1974 році переїхав до Львова, працював вантажником, художником-оформлювачем. У 1987-1991 роках працював режисером Львівського естрадного театру "Не журись!", писав сценарії та пісенні тексти. У 1991-1994 роках був редактором відділу містики та сенсацій газети "Post-Поступ", у 1998-1999 працював редактором відділу газети "Поступ". З 1997 року є членом Асоціації українських письменників.

Твори Юрія Винничука перекладалися в Англії, Аргентині, Білорусі, Німеччині, Польщі, Канаді, Сербії, США, Франції, Хорватії, Чехії. За його казками знято 2 мультфільми. Юрій Винничук сам є автором перекладів з кельтської, англійської та числених слов'янських мов. Переможець конкурсу Бі-Бі-Сі за кращу українську книгу (2005) за роман "Весняні ігри в осінніх садах". Нагороджений у різних номінаціях:

- За щотижневу сторінку Юзя Обсерватора в газеті «Post-Поступ» отримав титул «Галицький лицар» (1999).
- У 2005 році став першим лауреатом премії «Книга року Бі-Бі-Сі» за роман «Весняні ігри в осінніх садах».
- У 2012 отримав відзнаку «Золотий письменник України».
- У грудні 2012 року роман Винничука «Танго смерті» був відзначений премією Книга року Бі-Бі-Сі.

Ю. Винничук. «Місце для дракона»

Літературний рід: епос.

Жанр: повість-казка.

Тема: алегорична розповідь про середньовічне князівство Люботин на Галичині, де співіснують добрий дракон Грицько — поет та християнин, мудрий Пустельник, підступний князь, легковажна князівна та хоробрі лицарі.

Ідея: провівши паралелі із сучасним світом, у якому й досі живуть «драконячі закони», дійти до висновку: суспільство, у якому гинуть поети й панують покидьки, є нездоровим і потребує кардинальних змін.

Проблематика: добро і зло; дружба і зрада; життя і смерть; доцільність самопожертви; прекрасне і потворне.

Композиція: 7 розділів, поділені на підрозділи.

Сюжет

Експозиція: оповідь про князівство Люботин, знайомство з головними персонажами.

Зав'язка: хоче одружити доньку з лицарем, який переможе дракона.

Розвиток дії: знайомство князя з драконом Грицьком; підступний план та його реалізація; смерть Пустельника; Григорій іде на самопожертву заради друга та майбутнього батьківщини.

Кульмінація: битва лицарів із драконом.

Розв'язка: загибель Григорія, одруження князівни, смерть князя.

Персонажі — дракон Грицько, Пустельник, князь, князівна Настасія, лицар Лаврін, воевода, джура.

Бесіда

– Знайдіть у тексті опис дракона. Яке ставлення автора до нього?

– Як пояснив дракон свою згоду вийти на бій? Знайдіть відповідний уривок в тексті.

Літературний диктант

1. Де відбуваються події, описані в повісті-казці?
2. Коли відбуваються події?
3. З ким із персонажів твору ми знайомимось найперше?
4. Які сни бачив князь Люботинський лише в полудень?
5. З якою проблемою зіткнувся князь?
6. На березі якої річки бачили дракона?
7. Як звати головного героя твору?
8. Скільки було років драконові?» ?
9. Хто дав йому таке ім'я?»?
- 10 Чому пустельник дивувався з дракона?
11. Про яку послугу попросив дракон Пустельника?
12. Який талант мав Грицько?
13. Чи мав дракон товаришів?
14. Чому князь подружився з драконом?

15. Як Настасія називала дракона?
16. Хто такий пан Лаврін?
17. Як лицарі вирішили виманити дракона?
18. Хто вбив дракона?

Тестове опитування

1. Де відбуваються події, описані у творі «Місце для дракона»?

- А Люботинське князівство
- Б Галицьке князівство
- В Чернігівське князівство
- Г Київське князівство

2. Головного героя твору звати

- А Карпо
- Б Антось
- В Грицько
- Г Лаврін

3. З ким із персонажів твору ми знайомимось найперше?

- А Пустельником
- Б паном Лавріном
- В князем Люботинським
- Г драконом Грицьком

4. Яким було основне заняття батька-князя?

- А керувати
- Б навчати
- В воювати
- Г захищати

5. Хто повідомив князя про появу дракона?

- А воєвода
- Б Настасія
- В син-князь
- Г піддані

6. Які сни бачив князь Люботинський лише в полудень?

- А лицарські турніри
- Б згадував свої молоді роки
- В переможні походи, руїни здобутих фортець
- Г час, що провів із найкращими друзями

7. З якою проблемою зіткнувся князь?

- А на князівство напали вороги
- Б потрібно дочку видати заміж
- В зрада найкращих друзів

Г стихійне лихо

8. На березі якої річки бачили дракона?

А Ворскли

Б Дніпра

В Інгулу

Г Бистриці

9. Учителем дракона Грицька був

А сам князь

Б пустельник

В князівна Настасія

Г таємний радник князя Антось

10. Князеві потрібен був дракон, щоб

А знайти собі зятя

Б прославитися в битві з ним

В настрахати ворогів

Г залучити туристів

11. Дракон Грицько нагадував князеві при першій зустрічі

А квіточку

Б сонечко

В бджілку

Г метелика

12. Чому пустельник дивувався з дракона?

А дракон занадто захоплювався полюванням

Б бо дракон володів східними єдиноборствами

В дракон Грицько дуже любив смажену рибу

Г бо той харчувався рослинами, мав добре серце

13. Про яку послугу попросив дракон Пустельника?

А добудувати палац

Б допомогти викрасти князівну

В влаштувати турнір

Г навчити його грамоти

14. Який талант мав Грицько?

А талант до малювання

Б талант до написання віршів

В чудово стріляв із лука

Г був неперевершеним кулінаром

15. Пан Лаврін – це

А лицар, якого цікавили лише подвиги

Б власник шинку «Під веселим раком»

В людина, що мріяла про князівський престол

Г воєвода князя

16. Як лицарі вирішили виманити дракона?

А принесли йому смачну печеню

Б залили печеру водою

В відмовились будь-що робити

Г розвели багаття перед печерою

17. Чи мав дракон товаришів?

А так

Б ні

18. Дракон не влаштував князя, тому що був

А одноголовим і маленьким

Б надто страшним і сильним

В добрим, освіченим

Г іншої віри

19. За жанром твір «місце для дракона»

А оповідання

Б казка

В повість-казка

Г новела

20. Чому помер князь?

А князя з'їв дракон

Б князя вбили піддані

В князя отруїли

Г з почуття провини

21. Дракона Грицька знищив

А батько-князь

Б син-князь

В Настасія

Г джура Лавріна

22. Що було в душі Лавріна, на думку дракона

А зло

Б ненависть

В милосердя

Г зневіра

23. Над чим працював Пустельник?

А садив ліс

Б над літописом

В вивчав рослинний світ

Г складав пісні про князя

24. На думку пустельника, людянішими є закони

- А видані батьком-князем
- Б видані сином-князем
- В звірячі
- Г Божі

Валентин Чемерис – цікаві факти

Валентин Лукич Чемерис народився 8 липня 1936 року в с. Заїченці на Полтавщині.

Сорок років (з 1953 року) жив і працював у Дніпропетровську, де й розпочався його творчий шлях. 1971 року закінчив Вищі літературні курси при Літературному інституті ім. О. М. Горького. Працював у радгоспі, на ряді підприємств Придніпров'я, в редакціях обласних газет, видавництві “Промінь”. У 1989 — 1993 роках був головою Дніпропетровської організації Спілки письменників України. Працював в адміністрації Президента України. Нині живе в Києві, працює в редакції газети “Літературна Україна”.

Прозаїк. Видається з 1962 року, в тому числі й іноземними мовами. Автор 28 книг, серед яких історичні романи: з життя Давнього Риму “Скандал в імператорському сімействі” та Скіфії — “Ольвія” (видання 1983, 1985, 1990 та 1993 років), “Смерть Атея” (1990 рік, літературна премія імені Д. І. Яворницького); фантастичні — “Білий король детективу”, “Приречені на щастя” та інші.

Валентин Чемерис також автор низки гумористичних творів (збірок “Хто на току, а хто на боку”, “Урок виховання”, “Коли спокушає диявол”, “Сватання по телефону”, “Гуморески”, “Вуса №3”, “Операція “Земфіра””; роману “Родина Гордія Залізняка”; лірико-гумористичної повісті “В понеділок після вибуху”). За збірку “Еліксир для чоловіків” у 1990 році йому присуджено республіканську премію в галузі сатири та гумору імені Остапа Вишні.

У 1993 році вийшов роман В. Чемериса “Фортеця на Борисфені”, в якому розповідається про боротьбу за незалежність України. Цій же темі, тільки на іншому матеріалі, присвячено роман-есе “Президент”.

У 1995 році вийшов історичний роман “Епірська відьма, або Олімпіада — цариця Македонська”.

Повість “Я любила Шевченка” датується 1996 роком.

В. Чемерис. «Вітька + Галя, або Повість про перше кохання»

Літературний рід: епос.

Жанр: гумористична повість.

Тема: пригоди школярів із села Великі Чаплі; гумористична розповідь про справжню дружбу й перше кохання.

Ідея: поетизація першого почуття, утвердження високих моральних цінностей, таких як відповідальність, уміння дружити, працьовитість, взаємопідтримка, саморозвиток, наполегливість, уміння відповідати за свої вчинки.

Проблематика: кохання; батьки і діти; культура спілкування; дружба; уміння бачити прекрасне в буденності; необхідність навчання та розвитку творчих здібностей.

Композиція

2 частини (I — «Дуель», II — «Голуба куниця»), 26 розділів.

Сюжет

Експозиція: розповідь про те, як Вітька Горобець закохався в Галю Козачок.

Зав'язка: хлопець розповідає найкращому другові Федькові про свої почуття до дівчини.

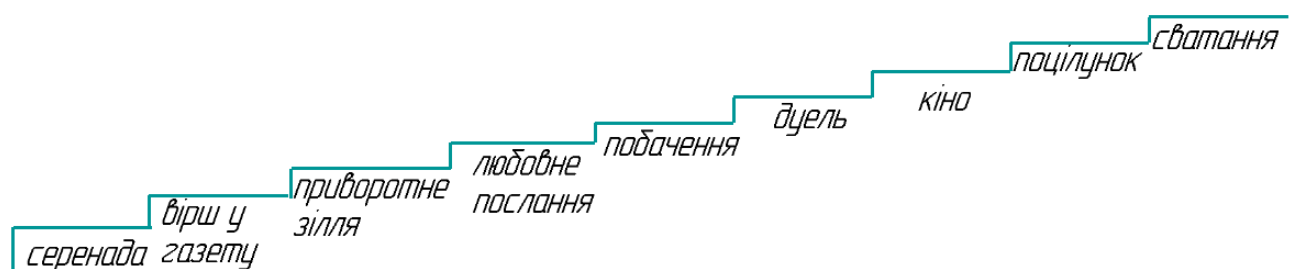
Розвиток дії: події, пов'язані з підкоренням серця Галі (серенада, складання віршів до районної газети, спроба дістати приворотне зілля, допомога по господарству, дуель з Петром Білим, похід до кіно).

Кульмінація: спроба Вітьки за допомогою Котигорошка посватати Галю.

Розв'язка: відмова Соломії Кіндратівни віддати дочку заміж, пропозиція почекати 10 років.

Персонажі — Вітька Горобець, Галя Козачок, Федько Котигорошко, Петро Білий, Юрко Гречаний, міліціонер Грицько Причепка, Соломія Кіндратівна — матір Галі, дід Свирид, баба Векла, тітка Пріська, баба Хівря, дід Левонтій.

Вчинки Вітька до серця коханої

Смішне й сумне в повісті

Смішне: наслідування Федьком книжних романів; комічні ситуації із серенадою, листом до редакції, приворотним зіллям та ін.

Сумне: стан побутового обслуговування на селі; бідність селян; обмежені можливості культурного розвитку, дозвілля; виготовлення небезпечних іграшок та їхнє використання; обмундирування міліціонерів .

Цитатна характеристика головних героїв твору

Вітька Горобець

- Вітька — високий, худий, з рідким білявим чубчиком — не міг і хвилини спокійно всидіти на місці. Запальний і рвучкий...
- Він вродився балакучий, як сорока, може годинами безугавно тріскотіти.
- Перше хвилювання потроху зникає. До хлопця знову повертається здатність мислити, говорити.
- Вітька все кружляє й кружляє між вербами. На ньому нові (сині в смужечку) штани й жовті рипучі черевики. Рукава білої сорочки по-парубочому закачані по лікті. На голові — бокс (таки домучив клятий Левонтій!), білявий чубчик непокірно стовбурчиться.
- Хлопцеві так хочеться утнути щось героїчне, щось таке лицарське. Безперечно, на очах у дівчини. Щоб побачила, який він сміливий та відважний.
- Ой, який же ти замурзаний! — сплеснула руками. — І вуха у сажі, герою ти мій сміливий, орлику відважний! Ти, мов той лев, накинувся на вогонь.

Федько Котигорошко

- Маленький товстий і флегматичний Федько мусив бігати за ним підтюпцем. Цей дванадцятилітній опецьок (якого за смаглявість по-вуличному називали Жучком), здавалося, не ходив, а котився на своїх коротеньких ногах. По-третє, старша Федькова сестра працювала бібліотекаркою в сільському клубі, і Федько змалку мав доступ до тих книжок, яких дітям суворі педагоги не рекомендували давати. Федько вибирав книги на свій смак і ковтав їх десятками. Міг терпляче лежати на одному боці цілий день і ще терплячіше читати семисотсторінковий роман, від обсягу якого у Вітьки йшов мороз по спині. І хоч часто Федько не розумів прочитаного, але це не відбивало в нього охоти до читання.

Особливо багато читав Котигорошко про кохання і вважав себе в цій ділі знавцем-теоретиком.

- Федько знову був Федьком: флегматичним, спокійним, добродушним і вайлуватим.
- Що в мене на думці, те в тебе на язиці. Чистісінький тобі Вольф Мессінг!
- Що він язикатий — знала, але щоб так складно небилиці плести... А щоки горять... Ах, які капосні щоки, так і горять, горять... Ну й утнув же Федько!

Галя Козачок

- Раптом Вітька оторопіло застиг на місці: з бічної вулички, широко усміхаючись, прямо на них ішла Галя Козачок. Ні, вона не йшла, а наче аж пливла, ледь торкаючись землі стрункими ногами в білих черевичках та гордо несучи маленьку голівку з товстою косою.
- Яка ж вона гарна!.. Куди він раніше дивився, куди?.. О сліпець!.. О великий сліпець!.. І добре, що хоч вчасно прозрів!
- Ніби сонце вкотилося до сарая. На порозі з'явилася Галя Козачок.
- Вона підходила до нього, струнка й висока, в білому-білому платті, зашаріла від швидкої ходи, а очі сяяли ніяково й радо.
- Щоправда, Галя — дівчина не з лякливих. Сам Причепа колись потиснув їй руку і подякував за відвагу. Він тоді їхав велосипедом мимо колгоспної ферми, звідти вискочив бугай Кордебалет.

Петро Білий

- Городом йшла Галя, його Галя із сином чаплівського фінагента Петром Білим! Вона весело сміялася до нього, і Петро теж сміявся. Отой завжди прилизаний, напахчений одеколоном мамин синок, Петро Білий. Отой Петро Білий, ябеда і боягуз, хвастун і брехун, якого Вітька терпіти не міг.
- Боягуз він нікчемний, а не Петро! Хвастун заячий! Та зроду-віку не повірю, щоб Галя його покохала!

«Так» - «Ні»

1. Події відбуваються в селі Великі Чаплі.
2. Головному герою Вітькові Горобцю 16 років.
3. Котигорошко вважав себе знавцем-теоретиком у написанні віршів.
4. Товариші зняли з опудала сомбреро, щоб співати Галі серенаду.
5. Серенада не розтопила Галиного серця, бо хлопці погано співали.
6. Зілля баби Векли не допомогло приворожити Галю, тому що Вітька відмовився його пити.
7. Вітька Горобець ішов на перше побачення до Галі Козачок як на страту.

8. Вітька з Федьком розчарувалися в Галі, бо дізналися, що вона пішла на побачення з іншим.
9. Щоб помститися Петрові, хлопці відлупцювали його.
10. Вітька зрозумів, що теж подобається Галі, коли вона прибігла рятувати його з-підарешту.
11. Коли Федько прийшов сватати Галю, її мама погодилася віддати дівчину.
12. На згадку про кохання Вітьки й Галі Федько залишив надпис на дереві: «Вітька + Галя».

«Незакінчене речення»

1. Найпершим порадиником у любовних справах для Вітька був ... .
2. Федько Котигорошок мав прізвище ... .
3. Редакція газети порекомендувала Вітькові написати вірші про ... .
4. Григорій Причепа мав прізвище ... .
5. У кобурі міліціонера лежали ... .
6. Дзвінок будильника завадив глядачам насолодитися ... .
7. Збирати сливові кісточки – це дивацтво ... .
8. Біла хлібина, з якою Федько йшов свататися, коштувала ... .
9. Завжди прилизаним і напахченим одеколоном був ... .
10. Голубою куницею Федько назвав Галю під час ... .
11. Надпис «Вітька + Галя» Федько зробив на ... .
12. Універсальним засобом лікування для Вітькової матері був ... .

Бесіда

- Хто такий циркульник?
- Які засоби комічного вживає автор для опису «побутової революції» у селі Великі Чаплі?
- Як проходила й чим закінчилася стрижка Вітьки Горобця в діда Левонтія?
- Як Федько добував для друга гроші, щоб той повів дівчину в кіно?
- Як міліціонер Грицько Причепа загладив провину свого коня?
- Про що мріяв Вітька, очікуючи Галю на побачення? Як його мрія ледь не здійснилася й чим трохи зіпсувала побачення?
- Чому Галя запитала Вітьку, скільки буде двічі по два?
- Для чого Вітька запалив при Галі цигарку й до чого це призвело?
- Що зіпсувало ефект від кінокартини, яку дивилися Вітька з Галею та їхні односельці?
- Розкажіть по пригоді Федька з подарунком для Галі, сливами та комірником Сидором Гускою

- Яких висновків дійшов Федько, спостерігаючи за розвитком стосунків Вітьки з Галею, і чим це підкріпив теоретично та практично?

- Розкажіть про обряд сватання, який провів Федько, та що з того вийшло.

- Як Федько вирішив залишити слід в історії від Вітьчиного кохання до Галі?

- Що підкреслює автор, обираючи героям прізвиська Козачок, Горобець, Котигорошко?

- Як ви думаєте, які почуття в Галі Козачок до Вітьки?

- Чи щасливий Вітько із Галею? Свою відповідь умотивуйте. Як ви оцінюєте його кроки до здобуття прихильності коханої?

Тестове опитування

1. Яка подія мала відбутися 25 липня 1964 року?

А Вітька Горобець співатиме серенаду для Галі Козачок

Б Вітька піде на перше побачення

В Вітька стрілятиметься на дуелі з Петром Білим

Г Вітька зізнається в коханні Галі Козачок

2. Скільки років головному герою Вітькові Горобцю?

А 13   Б 14   В 15   Г 16

3. Як називається село, де відбуваються події?

А Великі Орли   В Великі Чаплі

Б Великі Журавлі   Г Великі Лебеді

4. У чому Котигорошко вважав себе знавцем-теоретиком?

А у коханні   В у психології

Б у музиці   Г у написанні віршів

5. Яке прізвисько було у Вітька?

А Павучок   В Хрущик

Б Жучок   Г Метелик

6. Що вміла робити Галя краще за всіх хлопців?

А стріляти з рогатки   В плавати

Б лазити по деревах   Г свистіти

7. Де товариші взяли сомбреро, щоб співати Галі серенаду?

А у школі   В зняли з опудала

Б у баби Векли   Г у сестри Котигорошка

8. Галя так і не почула Вітькової серенади, бо...

А хлопці помилилися подвір'ям

Б Вітько забув слова пісні

В Вітько передумав в останню хвилину

Г Вітько злякався собаки на подвір'ї

9. Під час канікул Галя працювала...

А прибиральницею   В офіціанткою

Б бібліотекарем   Г листоношею

10. Чим Галя хотіла спокусити Федька?

А поцілунком   В халвою

Б цукерками   Г яблуками

11. Із яким настроєм ішов Вітька Горобець на перше побачення до Галі Козачок?

А з радістю   Б як на страту

В дуже щасливим   Г зі страхом запізнитися

12. Що довелось робити Вітькові на першому побаченні?

А носити воду   В полоти кукурудзу

Б рубати дрова   Г косити траву

13. Чому Вітька з Федьком розчарувалися в Галі?

А вона пішла на побачення з Петром

Б вона була брехливою

В вона не помічала хлопців

Г вона не дотримала обіцянки

14. Під час дуелі Вітько втратив...

А палець   В товариша

Б зуб   Г зброю

15. На вибух самопала примчав...

А батько Вітька   В міліціонер Причепа

Б батько Петра   Г голова колгоспу

16. Вітька зрозумів, що теж подобається Галі, коли...

А вона запросила його на побачення

Б вона попросила принести відро води

В вона розпитувала Федька про нього

Г вона прибігла рятувати його з-під арешту

17. Вітька запросив Галю...

А у кафе   В на пікнік

Б у кіно   Г на дискотеку

18. Що трапилось, коли Вітько викинув сигарету?

А примчав міліціонер Причепа

Б Галя поцілувала Вітька

В загорівся очеретяний тин

Г Вітька покусав собака

19. Улюблений вислів міліціонера Причепи...

А Руки вгору   В Стояти на місці

Б На даному етапі   Г Трясця його матері

20. Вітько взяв на побачення...

А квіти   В плиточку шоколаду «Оленка»

Б цукерки   Г будильник

21.Федько зірвав побачення Вітька і Галі, бо несподівано з'явився, щоб оборонити їх від...

А лева   В собак

Б вовка   Г Петра Білого

22.Щоб укріпити кохання, Федько запропонував Вітькові...

А зробити Галі подарунок   В познайомитись ближче з її батьками

Б здійснити подвиг   Г допомогати Галі по господарству

23.Як відреагувала Галина мама, коли Федько прийшов сватати дівчину?

А посміялася з хлопця

Б подала йому гарбуза

В попросила приходити через десять років

Г прогнала його мітлою

24.Що Федько залишив для історії на згадку про кохання Вітьки й Галі?

А зробив фотографію

Б написав повість

В видряпав на дереві напис: «Вітька + Галя»

Г посадив дерево

Систематизація знань та вмінь за темою «З української прози: В.Дрозд, Ю. Винничук. Український гумор і сатира: О.В. Чемерис» (тестові завдання)

І варіант

1. Ідеєю оповідання «Білий кінь Шептало» В.Дрозда є

А захоплення прагненням особистості позбутися туги, жалю

Б засудження легковажності, надмірної гордості

В заклик до активної життєвої діяльності

Г нівелювання самобутньої особистості під впливом натовпу

2. В оповіданні «Білий кінь Шептало» В.Дрозд порушує проблеми

А людини в суспільстві, її знеособлення, питання дійсності і мрії

Б знищення природних багатств, рідкісних рослин

В збереження навколишнього середовища

Г міжособистісних стосунків у робочому колективі

3. У творі Ю.Винничука «Місце для дракона» пустельник дивувався з дракона, бо

- А дракон занадто захоплювався полюванням
- Б дракон володів східними єдиноборствами
- В дракон Грицько дуже любив смажену рибу
- Г харчувався рослинами, мав добре серце

4. Ю.Чемерис визначив жанр твору «Місце для дракона» як

- А повість-фентезі
- Б повість-притча
- В повість-переспів
- Г повість-казка

5. Вітька з повісті В.Чемериса назвав Галю «зміюкою лукавою», бо вона

- А підкупила Федька, секунданта Вітьки, халвою
- Б відверто посміялася з хлопця
- В розповіла всім дівчатам. Що Вітька в неї закохався
- Г запросила на побачення ще й Петра

6. У повісті В.Чемериса «Вітька + Галя, або Повість про перше кохання» Галя називала Вітьку

- А сонцем
- Б Жучком
- В орлом
- Г вороном

7. Установіть відповідність між героєм повісті Ю. Винничука «Місце для дракона» й цитатою з твору

1. «Бій з драконом – святе діло. Тут народ валом повалить. Проти цього лицарі не встоять».
2. «Та кожен колишній вояк уже так з вухами в господарство заліз, що тою мізерією його не спокусиш».
3. «А хочете, аби я це зробив?.. Пізно! Я вже вріс у цю землю й мушу вмерти на ній і за неї!»
4. «... Кому вдалося хоч промінчик світла уздріти, смерть йому в тисячу разів страшніша».

- А пустельник
- Б Настасія
- В Грицько
- Г воєвода
- Д князь

8. Установіть відповідність між назвою частини повісті В.Чемериса «Вітька + Галя, або Повість про перше кохання» та подією

1 «Ой співали цвіркуни, А робота з прислів'ям про кохання заливалися...»	Б пожежа у дворі тітки Пріські
2 «Казбек»	В спроба Вітьки засватати Галю Козачок
3 «Турецький охотник»	Г дзвінок будильника під час кіносеансу
4 «І везе ж ото людям!»	Д перший поцілунок біля ставка

9. Поясніть алегоричність образів дракона Грицька, пустельника та князя з твору Ю.Винничука «Місце для дракона».

10. Визначте, як В. Чемерис передає гумористичність ситуацій, у які потрапляє герой повісті «Галя + Вітька, або Повість про перше кохання».

11. Дайте розгорнуту відповідь на питання «Чи варто підлаштовуватися під світ (за твором В.Дрозда «Білий кінь Шептало»)?»

II варіант

1. Головна проблема оповідання «Білий кінь Шептало» В.Дрозда

А підступність і зрада

Б формування особистості, роздвоєність душі

В людина та природа

Г мораль та бездуховність

2. За оповіданням В.Дрозда «Білий кінь Шептало»

А Шептало дуже любив свій табун

Б кінь Шептало не повернувся на конюшню

В образи твору мають алегоричну основу

Г конюх Степан не любив коней, тому часто їх бив

3. Дракон Грицько, герой повісті Ю.Винничука «Місце для дракона», мав талант

А писав вірші

Б гарно малював

В чудово стріляв із лука

Г був неперевершеним кулінарном

4. Дракон Грицько з повісті-казки Ю.Винничука «Місце для дракона» нагадував князівні при першій зустрічі

А квіточку

Б сонечко

В метелика

Г бджілку

5. Сватання до Галі Козачок у сюжеті повісті В.Чемериса є

А експозицією

Б зав'язкою

В розв'язкою

Г кульмінаційним моментом

6. У повісті В.Чемериса «Вітька + Галя, або Повість про перше кохання» соромиться згадувати про своє вміння свистіти

А Федько Котигорошко

Б Петро Білий

В Галя Козачок

Г Вітька Горобець

7. Установіть відповідність між героєм повісті Ю.Винничука «Місце для дракона» й цитатою з твору

1. «Карай мене, Господи, я весь перед Тобою, непослушне Твоє сотворіння, що зневажило Твою волю. Карай, нехай буду покараним, і хай діється воля Твоя».

2. «Де взяти ще стільки драконів, аби кожен з нас мав кого розіп'ясти? Де взяти стільки іуд, аби малина кого перекласти провину?»

3. «Якби я міг, то з великою насолодою розчерепив би вам оцим келепом голову. Ви мені ненависні! Ви і весь ваш задріпаний Люботин! Я проклинаю вас!»

4. «Я zostався сам... І нема в мене ані ворога, ані друга. І нікому нема до мене діла. Усе розповзлося по норах... А зараз мені холодно... »

А пустельник

Б Грицько

В Настасія

Г Лаврін

Д князь

8. Установіть відповідність між назвою частини повісті В.Чемериса «Вітька + Галя, або Повість про перше кохання»

1. «Турецький охотник» А спроба Вітьки засватати Галю Козачок

2. «І везе ж ото людям!» Б пожежа у дворі тітки Пріськи

3. «Казбек» В робота з прислів'ями про кохання

4. «Ой співали цвіркуни, Г дзвінок будильника під час кіносеансу
заливалися...» Д перший поцілунок біля ставка

9. Укажіть причини, через які кінь Шептало втік від Степана (за повістю В.Дрозда «Білий кінь Шептало».

10. Чого навчає повість В.Чемериса «Вітька + Галя, або Повість про перше кохання»?

11. Дайте розгорнуту відповідь на питання «У чому актуальність твору Ю.Винничука «Місце для дракона»?».

10 клас

Тарас Шевченко. «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє»

Рід літератури: ліро-епос.

Вид лірики: патріотична (громадянська).

Жанр: поема-послання.

Тема: зображення морального обов'язку свідомого громадянина перед власним народом; показ змодельованого образу національної еліти, визначення її політичних та морально-етичних орієнтирів.

Ідея: засудження аморальності й паразитизму російського самодержавства, заклик до самоусвідомлення народу, пробудження його національної гідності, пристрасне заперечення національного і соціального гноблення народів.

Композиція

Композиційно послання оформлене суцільним ліричним монологом, художній прийом діалогізації надає драматизму та емоційної напруженості деяким рядкам твору. Поет зіставляє сучасне з минулим, заглядаючи і в майбутнє. Хоча твір поданий суцільним текстом, за змістом поеми композиційно вирізняються п'ять частин, у кожній з яких ліричний сюжет збагачується новою темою.

Епіграф розкриває головну ідею твору: «Коли хто говорить: люблю Бога, а брата свого ненавидить — брехня це». Шевченко таким епіграфом натякає на панів, які експлуатують кріпаків і водночас стверджують, що люблять народ. Цим самим поет порушує проблему лицемірства, фальшивого патріотизму, що ведуть згодом до зради, втрати своєї національної свідомості.

Вступ — розгортаються обидва мотиви: критика української еліти; заклик до соціального примирення, активного громадського життя заради відродження нації. Ця частина за образністю нагадує псалми.

Узагальнення попередніх мотивів і підсумок — проповідницький монолог.

Завершення — концентрація смислу твору, заклик до інтелігенції повести народ праведним шляхом.

Поема не має сюжету. Поет звертається до своїх земляків, закликаючи їх до боротьби та духовного відродження. Шевченко іронічно ставиться до багатьох тогочасних реалій України, наприклад до відсутності етнічної самовизначеності українців, що попри це намагаються дотримуватись прогресивних суспільно-політичних поглядів.

Проблематика

Осуд національної байдужості й нагадування: «нема на світі України, немає другого Дніпра»;

викриття лакейського схиляння перед чужоземним і заклик: «І чужому навчається, й свого не цурайтесь»;

засудження конформізму (пристосуванства) значної частини української еліти: «Славних прадідів великих правнуки погані»;

осуд комплексу меншовартості («Чого ви чванитеся, ви! сини сердешної України...»);

критичний перегляд національної історії з метою уникнути помилок державотворення у майбутньому («Прочитайте знову тую славу...»).

Особливість назви твору

Мертві — українські поміщики-кріпосники;

живі — інтелігенція, про яку поет найбільше говорить у творі;

ненароджені — простий народ, поневолений, неготовий до участі в боротьбі.

У заголовку цього твору автор звертається не тільки до своїх сучасників, а й до «ненароджених земляків», тобто до наступних поколінь українців — отже, й до нас. Він вчить, що наш порятунок — у єдності всіх сил нації.

Літературний диктант

1. Яке суспільно-економічне явище характеризує поет словами «Людей запрягають в тяжкі ярма»?
2. Що треба шукати «в своїй хаті» українській інтелігенції?
3. «Полюбіте щирим серцем Велику руїну!» - закликає поет. Що Т.Г.Шевченко називає великою руїною?

4. Назвіть характеристику поеми, основою для якої є слова «Настане суд, заговорять І Дніпро, і гори! І потече сторіками Кров у синє море Дітей ваших...»
5. «Добре, брате, Що ж ти такеє?» «Нехай скаже .... Ми не знаєм». Яке слово пропущено в цитаті?
6. Яких чеських поетів згадує Т. Шевченко у посланні?
7. «Що ті римляне убогі! Чортзна-що — не Брути! У нас Брути! і Коклеси! Славні, незабуті!» - наводить поет репліки українських інтелігентів. Чого стосуються ці репліки?
8. Про яке братство йдеться в цитаті з поеми «... братство Віру заступило. Що Синопом, Трапезондом Галушки варило».
9. Як називається думка, утілена в рядках твору «Обніміте ж, брати мої, Найменшого брата...».
10. «Подивіться лишень добре, Прочитайте знову Тую славу. Та читайте Од слова до слова, Не минайте ані титли, Ніже тії коми, Все розберіть...» Що називає поет словом «слава»?
11. Який художній засіб використовує поет у рядках «Нехай мати усміхнеться, Заплакана мати».
12. Назвіть адресата та адресанта в поемі-посланні.

Тарас Шевченко. «Катерина»

Рід літератури: ліро-епос.

Жанр: ліро-епічна соціально-побутова поема з елементами романтичної поезики.

Тема: зображення трагедії жінки-покритки і дитини-безбатченка в умовах тогочасного суспільства.

Ідея: висловлення глибокого співчуття до жінки-покритки; засудження жорстокості, підступності, бездушності, розбещеності панів.

Герої: Катерина, її батьки, син Івась, москаль.

Композиція

Композиційно поема складається з 5-ти розділів та епілогу.

Сюжетні колізії так чи інакше пов'язані з героїнею поеми — Катериною.

Експозиція: пролог-звернення поета до дівчат із застереженням не кохатися із москалями; кохання і розлучення Катерини з офіцером.

Зав'язка: Катерина залишає рідну домівку за наказом батьків.

Кульмінація: зустріч героїні з москалем; її самогубство.

Розв'язка: епілог — життєва доля Івася-байстриги, його випадкова зустріч з «батьком».

Новим для української поезії елементом композиційної техніки є в Т.Шевченка ліричні відступи, діалогічні вставки, у яких поет раз у раз звертається безпосередньо до свого уявного читача. Таких ліричних відступів у поемі кілька: «Кохайтесь, чорнобриві, та не з москалями»; «Катерино, серце моє», «Отаке-то на сім світі роблять людям люди», «Бач, на що здалися карі оченята», «Отаке-то лихо, бачите, дівчата», «Сирота-собака має свою долю». Ліричні відступи затримують розвиток сюжету, зосереджують увагу на найбільш напружених трагічних моментах, змушують читача глибше, безпосередніше переживати трагедію героїв. Важливими у композиції є також описи (пейзажі).

Проблематика

- моральних законів тогочасного суспільства, їхнього недотримання;
- честі, відповідальності за свої вчинки;
- любові та страждання;
- батьків і дітей;
- краху ілюзій.

Поему «Катерина» Т. Шевченко присвятив В. Жуковському на пам'ять 22 квітня 1838 року, дня викупу поета з кріпацтва.

Тестове опитування

1. Поема присвячена В. Жуковському на пам'ять про

- А день його народження
- Б день їхньої першої зустрічі
- В день викупу Шевченка з кріпацтва
- Г скасування кріпосного права

2. Куди пішов москаль від Катрусі

- А у Польщу
- Б у Московщину
- В у Туреччину
- Г у Молдову

3. Катерина не журилася, коли її покинув москаль, бо

- А була впевнена, що виростить дитину сама
- Б вірила, що він повернеться
- В надіялася на допомогу батьків

4. Як село сприйняло народження Катерининого сина?

- А привітало
- Б зраділо щастю Катрі

В осудило батьків за виховання доньки

5.Хто з батьків говорить, коли виганяють доньку з дому?

А мати

Б батько

6.Чому батьки виганяють єдину доньку?

А вони не зможуть прогодувати її дитину

Б так наказав пан-кріпосник

В знають, що в Московщині їй буде краще

Г щоб з них не сміялись люди

7.Катря у чумаків «бере шага, аж труситься», бо

А дуже голодна

Б їй соромно просити

В дуже змерзла

Г боїться невідомих людей

8.Як сприйняли москалі те, що Катерина шукає серед них свого милого?

А порадили почекати інших

Б перепитували, як його прізвище

В насміялися над обдуреною одним з них, прогнали геть від себе

9.Де востаннє ночувала Катря?

А під тинном у снігу

Б у найбільшій хаті у селі

В у хаті лісника

Г у стогу сіна

10.Як склалася доля Катриного сина?

А його підібрав батько і добре виховав

Б він залишився у лісника за годованця

В знайшов своє село і рідню

Г став поводитирем у старця-кобзаря

11.Як ставиться Шевченко до Катерини?

А осуджує

Б співчуває

В спостерігає байдуже за її долею, щоб розповісти нам

12.Кого засуджує в поемі автор?

А дівчат, які не слухаються старших

Б москалів, які обдурюють дівчат

В людей за їх жорстокість до таких, як Катря

Г батьків, які недостатньо виховують своїх дітей

Тарас Шевченко. «Наймичка»

Літературний рід: ліро-епос

Жанр: соціально-побутова поема

Напрямок: реалізм (період «Трьох літ»)

Тема Зображення важкої долі жінки-кріпачки, трагедії жінки-матері в умовах експлуататорського суспільства

Ідея Засудження умов тогочасного суспільства, у яких жінка відчувала себе соціально-незахищеною; схвалення материнської любові як найвищої святості; піднесення благородства й високої моралі жінки-матері.

Суть життєвої драми матері

Психологічне роздвоєння – головна суть життєвої драми матері: вона не має душевної рівноваги (світ душі невсипущої наймички вдень при людях, як світ ясен: вона «грається, співає». А ввечері, вночі, коли ніхто не бачить, «свою долю проклинає, тяжко, важко плаче»).

Провідні мотиви твору Самотності, страждання, душевної туги, схилення перед силою духу жінки, перед величчю найвищої з усієї любові – материнської.

Особливості трактування поеми Простота, ясність, гармонійність, неабиякий ліризм, відтворення внутрішнього світу героїв, їхніх переживань.

Психологізм твору Розкриття глибини трагізму життя Ганни, духовної величі її натури.

Композиція

Пролог та 8 частин. Поема нагадує побудову драматичного твору. У ній чітко виділяються сцени, картини, епізоди.

Сюжет

Експозиція: знайомство із старими заможними хуторянами — дідом та бабою. У них своє горе — невтішна самотня старість.

Зав'язка: Трохимові та Насті поталанило — вони знайшли підкинуту біля свого перелазу дитину і всиновили її.

Розвиток дії: Ганна – наймичка, яка поневіряється весь вік в чужій хаті. Героїня все перемагає, щоб бути коло свого сина.

Кульмінація: перед смертю Ганна відкриває сину Маркові сокровенну таємницю свого життя.

Розв'язка: смерть наймички.

Часові виміри твору За часовими вимірами дія у творі довготривала. Відповідно до вимог поемного жанру Т. Шевченко концентрує час, зосередивши увагу на найважливіших епізодах життя своїх героїв.

Соціально-моральний конфлікт твору Жінка-матір, її трагічна доля та незахищеність від людського марнославлення.

Еволюція образу жінки-матері

Наймичка – це ніби старша сестра Катерини, яка свій гріх спокутує не під льодом, а в тихій, святій самопожертві. Апофеоз материнської любові, один із найгарніших малюнків української жінки, твір, написаний у євангельському настрої, без злості, злоби, без усякого людського гріха. Архівір...» (Б. Лепкий).

«...Наймичка – натура безмірно глибша, чуттє у неї ... сильне, високе, любов до дитина така могутня, що перемагає все інше, заслонює перед нею весь світ, заставляє забути про себе саму, віддати все своє життя не для хвилиної покути, а для довгої, жертви на користь своєї дитини» (І. Франко).

Образ Ганни

Ганна – жертва, мати, що тужить за своєю дитиною; жінка з багатого роду стає наймичкою, нянькою власного сина; працююча, скромна, уважна, розумна, жінка-страдниця.

«Змалювання такої постаті з такою вірністю і правдою, з такою чарівною простотою і натуральністю... належить до найбільших тріумфів правдивої штуки (мистецтва) і мусить уважатися за найкращий показ великої геніальності Шевченка» (І. Франко).

Літературний диктант

До кого зверталася Ганна, жаліючись на свою нещасливу долю?

1. Яку пісню співала Ганна у неділю вранці-рано, блукаючи в тумані?
2. Чи була рідня у героїні?
3. Через що сумували Трохим і Настя?
4. Де дід і баба знайшли дитину?
5. Чому Трохим поїхав до Городища?
6. Чому Ганна прийшла на хутір?
7. Чим займався Марко, ставши дорослим?
8. Чому Ганни не було на весіллі Марка?
9. Кому молилась Ганна, коли Марко тривалий час не повертався додому?
10. Який подарунок віз Марко наймичці?
11. Як Марко сприйняв звістку, що Ганна його мати?

Тарас Шевченко. «У нашім раї на землі...»

Історія написання: написаний вірш у період перебування поета в засланні.

Літературний рід: лірика.

Вид лірики: громадянська лірика.

Жанр: ліричний вірш.

Тема: Зображення трагічної жіночої долі в умовах кріпосного суспільства.

Ідея Засудження умов тогочасного експлуататорського суспільства, у якому жінка була незахищеною; піднесення ролі материнства як найвищої святості.

Тональність вірша змінюється від урочистої й теплої на початку (у нашім раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим...) – **до сумної в середині** (потроху діти виростають, і вирости, і розійшлись на заробітки, в москалі. І ти осталася, небого...) **й трагічної в кінці** (Бо не дійде до зросту дитина, піде собі сліпця водить, а тебе покине калікою на розпутті...)

Образ-символ: Божа Матір – символ святості, любові, добра, правди, всепрощення.

Символіка долі української жінки в поезії: жінка-матір, що народила кріпака, жінка-покритка, жінка-вдова, багатостраждальний образ України-матері.

Художні засоби

Метонімія: «і їй здається, все село весь день дивилося на його».

Синекдоха: печаль охопить душу.

Метафора: літа минають.

Епітети: образом святим.

Оксиморон: у нашім раї на землі.

Риторичні звертання: Великомученице! Небого...

Риторичний оклик: Боже мій!

Бесіда

- За що ми повинні бути вдячними своїм матерям?
- У чому поет вбачає святість образу матері?
- Чим пояснити те, що кожна дитина для матері є її гордістю?

- Яка доля очікує Йванів, коли вони подорослішають?
- Чому старість самотньої жінки — це її безпорадність і важке життя?
- Що мав на увазі поет, зазначаючи про матір: «А ти, великомучениця»?
- Яким чином ця поезія Т. Шевченка ідейно пов'язана з іншими його творами?
- Чому батьки виганяли своїх дочок з позашлюбною дитиною з дому? Чи було це морально виправданим?
- Чим пояснити зневажливе ставлення людей до жінки-покритки?
- Яку долю буде мати така дитина?
- У чому поет вбачає трагедію жінки-покритки?
- Над чим змушує поміркувати Тарас Григорович читача своєю поезією?
- Яким же вбачає автор райське життя на землі?

Тарас Шевченко. «Доля»

Історія написання

Дорогою із заслання Т. Шевченко зупинився у Нижньому Новгороді, саме тут поета застала звістка про те, що йому заборонено бувати в обох столицях. У Нижньому Новгороді він написав автобіографічний цикл-триптих «Доля», «Муза», «Слава».

Літературний рід: лірика.

Вид лірики: філософська лірика.

Жанр: вірш медитативного характеру, написаний у формі звернення поета до власної долі.

Тема: Самоусвідомлення поетом своєї творчості.

Ідея: Возвеличення долі, яка супроводжувала поета впродовж усього його життя.

Ліричний герой

Ліричний герой не скаржиться на долю, а усвідомлює сувору, але благонадійну школу життя:

*Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.*

Це духовно чиста людина, вільна, емоційна, наділена життєвим досвідом, небайдужа до свого майбутнього, не боїться смерті, бо її совість «як чистий кришталь» (Г. Сковорода).

«Психологізм» твору

Психологічне піднесення над лихом іскорботами недавніх літ, можливість вивести з усього пережитого зважений етичний висновок (у зверненні до долі):

*Ти не лукавила зо мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала...*

Проблеми твору

Роздуми поета над проблемами життя і смерті, побаченим, прожитим, над змістом свого існування.

Бесіда

- Що ви розумієте під словом «доля»? Від яких чинників вона залежить?
- Як склалася доля самого поета, коли він осиротів?
- Чому, на думку поета, доля не лукавила з ним?
- Яких труднощів зазнав Тарас Григорович, залишившись сиротою?
- Чому навчання для хлопця було нестерпною мукою?
- Про яку славу мріяв поет? Що він заповідав нащадкам?

Тарас Шевченко. «Росли укупочці, зросли...»

Жанр: ліричний вірш.

Вид лірики — інтимна лірика

Тема: звернення поета до Бога, щоб Всевишній сприяв щасливому подружньому життю кожному, хто прагне одружитися.

Ідея: возвеличення гармонії, взаєморозуміння, дружньої підтримки, що є обов'язковою передумовою для подальшого подолання труднощів тим, хто побрався.

Основна думка: «Не плач, не вопль, не скрежет зуба — / Любов безвічну, сугубу / На той світ тихий принести».

Сюжет

Ідилічна картина любові, сімейного щастя. Відчувається, що така ж мрія володіє і серцем поета: мати пару, жити в мирі та злагоді, пройти з чистим серцем разом “тяжку дорогу” й не розгубити свого кохання.

Художні засоби

Повтори: «росли-зросли», «розійшлись ... зійшлись», «на той світ тихий».

Риторичні оклики: «Неначе й справді розійшлись!», «Подай же й нам, всещедрий боже!»

Епітети: «в тяжкій дорозі», «світ тихий», «любов безвічна».

Метафора: «на той світ тихий перейти».

Звертання: «Подай же й нам, всещедрий боже!»

Бесіда

- Про які періоди в житті людини розповідає поет?
- Яким чином дружні стосунки між молодятами стають серйозними?
- Від чого залежить щасливе подружнє життя?
- Чому не кожна пара «доживала укупі до самої домовини»? Що є перешкодою для цього?
- З яким проханням звертається поет до Бога?
- Як повинні поводити себе члени родини, коли сім'я опиняється у скрутному становищі.
- Про які життєві страждання зазначає поет у творі?
- Чим пояснити те, що поет прагне зберегти любов між людьми і у потойбічному світі?
- Чому вважають: благополуччя в родині — міцність держави.

Тарас Шевченко. «Злоначинающих спина...»

Рід: лірика.

Вид лірики: інтимна (особиста).

Жанр: ліричний вірш (у формі молитви: літургійного жанру, який передбачає прославлення Бога, звернення до Його милості з проханням про допомогу, прихильність, захист).

Провідний мотив поезії: велика сила моральних цінностей, що врятовують світ від зла та знищення.

Ідея: заклик до об'єднання людей їх на засадах любові, злагоди.

Бесіда

- Що таке молитва? До кого вона має бути адресована?
- Чи згодні ви з тим, що молитва і поезія мають багато спільного? Поясніть свою думку.
- Що, на вашу думку, спонукало Т. Шевченка виразити свої молитовні прохання в поетичній формі?
- Чому поет закликає не карати „злоначинающих”?
- Що просить автор для добротворців та „чистих серцем”?
- До яких ідеалів прагне автор?

- Чи можна назвати прохання поета егоїстичними? Чому ви так вважаєте?

Літературний диктант за творами

1. Яка Книга стала джерелом вірша «Злоначинающих...»?
2. Кого називає поет в одному з творів «другом, братом, сестрою»?
3. Що, за головною думкою твору «Росли укупочці...», слід узяти з собою до Бога?
4. Жанр ліричної поезії, в якому автор розмірковує над проблемами смислу існування людини, філософії буття, називається ...
5. Назвіть вірш Т.Г.Шевченка, у якому висловлена ностальгія за ідилією родинного життя.
6. Потреба єднання й взаєморозуміння на ґрунті загальнолюдських цінностей – провідний мотив твору Т. Шевченка ...
7. Як звали дівчину, у яку Тарас Шевченко закохався ще в дитинстві ?
8. Назвіть твір, уривок з якого наведено:
Так одружитися і йти,
Не сварячись в тяжкій дорозі,
На той світ тихий перейти... Назвіть художній засіб , що поет уживає в рядках «подай же й нам, всещедрий Боже!» «В нас нема зерна неправди за собою...» - стверджує поет у вірші ...
9. Назвіть художній засіб, наявний у рядках вірша
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли...
10. У який період Шевченкового життя були створені вірші «Доля», «Росли укупочці...», «Злоначинающих...»

Діагностична робота Систематизація знань та вмінь за темою «Творчість Т. Шевченка» (тестові завдання)

І варіант

1. З'ясуйте джерело рядків

Колись будем

І по-своєму глаголать,

Як німець покаже

Та до того й історію

Нашу нам розкаже..

А «Катерина»

Б «І мертвим, і живим...»

В «Доля»

Г «У нашій раї на землі...»

2. Співвідноситься з жанром молитви твір Шевченка

А «Кавказ»

Б «Наймичка»

В «Гайдамаки»

Г «Злоначинающих спина...»

3. У якому творі Шевченка звучить пісня «Ой у полі могила...»?

А «Катерина»

Б «Тарасова ніч»

В «Сон»

Г «Наймичка»

4. Про яку героїню йдеться у рядках

Ледве встала, поклонилась,

Вийшла мовчки з хати;

Осталися сиротами

Старий батько й мати.

А Катерину

Б Оксану

В Ганну

Г сестру поета

5. Хто кому говорить наведені слова

«Прости мене! Я каралася

Весь вік в чужій хаті...

Прости мене, мій синочку!

Я... я твоя мати».

А Катерина Івасю

Б Оксана Яремі

В Доля поету

Г Ганна Марку

6. Установіть, яке ім'я пропущене в цитаті з твору поета:

І тебе загнали, мій друже єдиний,

Мій ... добрий! Не за Україну,

А за її ката довелось пролить

Кров добру, не чорну.

А Марку

Б Василю

В Якове

Г Іване

7. Назвіть, кому Шевченко присвятив твір «Катерина».

8. Визначте жанр твору «І мертвим, і живим...»
9. Назвіть твір, який був гострою сатирою на самодержавство в імперії.
10. У якій поемі наявний образ Росії як «тюрми народів»?
11. Кого та в якому творі Т. Шевченко порівнює з «опеньком засушеним»?
12. Який твір починається словами «І смеркає, і світає, День божий минає, І знову люд потомлений, І все спочиває»?
13. Напишіть невелике есе «Які рядки Шевченка могли б стати моїм життєвим гаслом і чому?»

II варіант

1. З'ясуйте джерело рядків

Потроху діти виростають,

І вирости, і розійшлись

На заробітки, в москалі.

І ти осталася, небого.

А «Гайдамаки»

Б «Катерина»

В «У нашій раї на землі...»

Г «Наймичка»

2. *Тихо, весело, жили, тихий світ, любов* – опорні слова твору Т.Шевченка

А «Кавказ»

Б «І мертвим, і живим...»

В «Жили укупочці..»

Г «Доля»

3. «Не вмирає душа наша, Не вмирає воля. І неситий не виоре На дні моря поле!» - стверджує поет у творі, де є образ

А Прометея

Б Марії

В Каїна

Г Івана – москаля

4. З'ясуйте, яке ім'я пропущене в цитаті

Аж три пари на radoцax

Кумів назбирали,

Та ввечері й охрестили,

І ... назвали.

А Івасем

Б Марком

Г Гонтою

Д Петрусем

5. Завершіть строфу

Ходімо ж, доленько моя!

Між друже вбогий, нелукавий!

Ходімо дальше, дальше слава...

А А слава – доля це моя.

Б А слава – радість то моя.

В А слава – мрія це моя.

Г А слава – заповідь моя.

6. Який твір має у складі, за словами І.Франка, «сцену генерального мордобиття»?

А «Кавказ»

Б «Сон»

В «Доля»

Г «І мертвим, і живим...»

7. Який твір Шевченка складається з вступу й трьох частин (Україна, Сибір, Петербург) ?

8. До кого звернений твір, що закінчується словами «Обніміться ж, брати мої, молю вас, благаю!»

9. З образом якого птаха пов'язаний твір, у якому є слова «Це той перший, що розпинав Нашу Україну, А вторая доконала Вдову сиротину»?

10. Назвіть твір, ідея якого - уславлення сили та жертвності жінки-матері.

11. Визначте, як називається наведений позасюжетний елемент з твору «Катерина» :

А поки — спочину

Та тим часом розпитаю

Шлях на Московщину.

Далекий шлях, пани-брати,

Знаю його, знаю!

12. Який твір починається словами «За горами – гори...»?

13. Напишіть невелике есе «Які рядки Шевченка могли б стати моїм життєвим гаслом і чому?»

Пантелеймон Куліш – цікаві факти

Народився 7 серпня 1819 року в містечку Воронежі Чернігівської губернії. Навчався в Новгород-Сіверській гімназії. а першим його літературним твором була оповідка «Циган», яку він витворив із почутої від матері народної казки.

З кінця 1830-х років Куліш — слухач лекцій у Київському університеті. Дістав посаду викладача в Луцькому дворянському училищі. Згодом працює в

Києві, у Рівному, а коли журнал «Современник» починає друкувати в 1845 році перші розділи його славетного роману «Чорна рада», запрошують його до столиці на посаду старшого вчителя гімназії і лектора російської мови для іноземних слухачів університету.

Через два роки Петербурзька Академія наук посилає Куліша у відрядження в Західну Європу, куди він вирушає із своєю вісімнадцятирічною дружиною Олександрою Михайлівною Білозерською, з якою побрався 22 січня 1847 року.

У Варшаві Куліша як члена Кирило-Мефодіївського товариства заарештовують і повертають до Петербурга. Його ув'язнили на два місяці в арештантське відділення шпиталю, а звідти відправили на заслання в Тулу. Після довгих клопотань здобув посаду у канцелярії губернатора, а згодом почав редагувати неофіційну частину «Гульских губернских ведомостей».

У 1850-х повертається до Петербурга, де продовжує творити, хоча друкуватися деякий час він не мав права.

Працюючи у Варшаві в 1864 — 1868 роках, з 1871 року у Відні, а з 1873 — у Петербурзі на посаді редактора «Журнала Министерства путей сообщения», він готує тритомне дослідження «История воссоединения Руси».

В останні роки життя оселяється на хуторі Мотронівка поблизу Борзни Чернігівської губернії. Куліш багато перекладає, особливо Шекспіра, Гете, Байрона, готує до видання в Женеві третю збірку поезій «Дзвін». У змаганні знесилоного тіла з творчим духом і пішов Пантелеймон Куліш з життя 1897 року на своєму хуторі Мотронівка.

П. Куліш. «Чорна рада»

Підзаголовок: «Хроніка 1663 року».

Рід: епос.

Жанр: історичний роман (перший український історичний роман), роман-хроніка.

Літературний напрям: романтизм з елементами реалізму.

Тема: розповідь про Чорну раду в Ніжині (вибори гетьмана на Лівобережжі) 1663 р.

Ідея: заклик до єднання, утвердження думки, що панівним класом повинна бути свідома українська інтелігенція.

Історична епоха: Руїна.

Проблематика

- доля України
- взаємини між панами і бідними

- стосунки України і Росії
- козацька честь, вірність обов'язку
- любов і ненависть
- батьки і діти
- цінність людського життя

Композиція (18 розділів)

Дві сюжетні лінії – історична (вибори гетьмана), любовна – історія кохання Петра та Лесі.

Експозиція: зображення історичної епохи, знайомство з героями.

Зав'язка: прагнення Шрама підтримати Сомка.

Кульмінація: «чорна рада», Брюховецький – гетьман, Сомко - полонений.

Розв'язка: смерть Сомка, старого Шрама, одруження Лесі і Петра.

Тестове опитування

1. Чому ця рада в історії названа чорною?

- А Учасники ради одягли киреї чорного кольору.ё
- Б У раді взяли участь "чорні" люди - прості запорожці.
- В Рада стала "чорною" для кандидата в гетьмани, що її програв.
- Г Рада відбувалася під чорними хоругвами – прапорами.

2. Укажіть , хто з героїв НЕ Є історичною особою

- А Іван Шрам
- Б Яким Сомко
- В Іван Брюховецький
- Г Павло Тетеря

3. Тур хотів урятувати Сомка за допомогою таких предметів

- А грошей та гетьманської грамоти
- Б наказу від царя та грошей
- В персня та рясни
- Г шаблі та мушкета

4. Укажіть ще двох учасників любовного трикутника: Леся Череванівна та

- А Сомко, Брюховецький
- Б Петро, Черногора
- В Тур, Петро
- Г Сомко, Василь Невольник

5. Назвіть історичне джерело твору

- А Галицький літопис
- Б Літопис Самовидця
- В Літопис Руський
- Г Повість минулих літ

6. Укажіть рядок, де правильно названо ідею твору

А заклик до боротьби з поляками

Б заклик до боротьби з московським царем

В заклик до єднання українців різних політичних поглядів

Г заклик до змін у порядках хуторської України

7. Божий чоловік та Петро Шраменко побачилися

А в Києві

Б в Ніжині

В на хуторі Гвинтівки

Г на хуторі Хмарище

8. В рядку: ...був високий, огрядний собі пан, кругловидий, русявий; голова в кучерях, як у золото-му вінку; очі ясні, веселі, як зорі... описано героя твору

А Якіма Сомка

Б Івана Шрама

В Івана Брюховецького

Г Петра Шраменка

9. Княгиня Настя - це

А жінка Череваня

Б мати Кирила Тура

В сестра Петра Шраменка

Г жінка Гвинтівки

10. Хто, на Вашу думку, зображений на малюнку?

А Пантелеймон Куліш

Б Яким Сомко

В Іван Брюховецький

Г Кирило Тур

Д Черевань

11. На малюнку – ілюстрації до роману – зображено зустріч

А Сомка та Брюховецького

Б Сомка та Івана Шрама

В Івана Шрама та Череваня

Г Кирила Тура й Череваня

12. Вирок Кирилові Туру - побиття нагаями на позорному стовпі - винесли

А козацька старшина

Б запорізькі ветерани

В Яким Сомко

Г Іван Брюховецький

Марко Вовчок – цікаві факти

Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська) була змішаної крові. Мати Марко Вовчок походила з княжого роду Радзивілів, а бабуся матері була полько-литовкою. Батько мав білоруське коріння. Родина жила в Росії (Орловська губернія), а Марко Вовчок з чоловіком-українцем жила в Україні.

Повсякденною мовою в родині Вілінських була французька.

Од вітчима матері довелося піти, а двох дітей віддати родичам. Марія була «бідною родичкою» в сім'ї тітки.

Заміж за засланою в Орел у кирило-мефодіївській справі Опанаса Марковича Марія вийшла в 17 років.

Ненависне прізвисько «Марко Вовчок». Перша версія виникнення псевдоніму М. Вілінської – письменниця вигадала псевдо сама, за прізвиськом першого чоловіка (Маркович). Друга версія – «Марко Вовчок» народився з вуст П. Куліша, який поєднав прізвище чоловіка Марії з її «вовчкуватістю» у спілкуванні. Сама ж Марко Вовчок це «прізвисько» ненавиділа.

Вона була єдиною в українській літературі жінкою-письменницею наприкінці 50-х років XIX століття.

Дві мови і роль у двох культурах. Росіянка за походженням Марко Вовчок дебютувала як українська авторка. Була відомою й у французькій літературі.

У звабливої Марко були романи і з П. Кулішем, і з І. Тургенєвим, і з М.Добролюбовим, і з О. Пассеком, і з Д. Писарєвим. Проте урешті-решт її останнім чоловіком і другим законним був дрібний чиновник М. Лобач-Жученко.

Марко Вовчок випускала журнал, який повинен був допомагати інтелігентним жінкам, у якому піднімалася питання емансипації. У 1871 році вийшло 12 чисел видання, а в 1872 – 5. «Мене дуже тепер хвилює думка, скільки б могли зробити жінки, священицькі доньки й дружини, і що вони нічого не роблять», – писала Марія Вілінська.

Повість письменниці «Маруся» отримала нагороду Французької Академії і була перекладена на багато мов. Зокрема, французькою повість вийшла в газеті «Ле Тєпс».

Марко Вовчок вільно володіла французькою, англійською, ну і, звичайно ж, українською та російською мовами.

Майже 40 років була постійним співробітником журналу «Magasin d'Education et de Recreation», у якому друкувався Жюль Верн.

Марко Вовчок. «Інститутка»

Літературний рід: епос.

Жанр: соціальна повість.

Напрямок: реалізм.

Присвята Тарасу Шевченку.

Тема: зображення важкого становища кріпаків та наростання стихійного протесту проти несправедливості та неволі.

Ідея: непереборне прагнення людини до волі, мрія кріпаків вирватися з-під влади поміщиків.

Головні герої: кріпаки - Устина, Катря, Прокіп, Назар, бабуся ; пани - стара поміщиця, панночка, полковий лікар.

Проблематика твору

становище селян – кріпаків

стихійного протесту проти панів

моральність кріпаків та неморальність панів

свобода особистості як найвища цінність

Сюжет

Експозиція: знайомство з Устиною. Історія життя Устини у старій пані.

Зав'язка: поява панночки, Устина стає особистою покоївкою панночки.

Розвиток дії: знущання панночки з селян-кріпаків, одруження інститутки, переїзд на хутір. Одруження з Прокопом.

Кульмінація: гострий конфлікт панночки з Устиною.

Розв'язка: Прокопа віддають у рекрути, Устина звільняється і переходить до міста, щоб бути побіля чоловіка.

Літературний диктант

I варіант

1. Укажіть справжнє прізвище Марка Вовчка.
2. Від чийого імені ведеться оповідь у повісті Марка Вовчка «Інститутка»?
3. Чий це портрет (за повістю Марка Вовчка «Інститутка»): «Славна була та жіночка... білявенька собі, трохи кирпатенька, очиці голубоцвітові, ясененькі, а сама кругленька і свіжа, як яблучко»?
4. Чий це портрет (за повістю Марка Вовчка «Інститутка»): «Що за хороша з лица була! І в кого вона така вдалася! Здається, і не змалювати такої кралі!..»?

11 клас

Леся Українка – цікаві факти

Справжнє ім'я – Лариса Петрівна Косач.

Народилася 25 лютого 1871 в місті Новограді-Волинському. Вчилася у приватних учителів. У 6 років почала вчитися вишивати. 6 січня 1880р. дуже застудилася, початок тяжкої хвороби.

Улітку 1883 року діагностували туберкульоз кісток, у жовтні цього ж року видалили кістки, уражені туберкульозом. У грудні Леся повертається з Києва до Колодяжного, стан здоров'я поліпшується, з допомогою матері Леся вивчає французьку і німецьку мови.

Починаючи з 1884 року Леся активно пише вірші («Конвалія», «Сафо», «Літо краснее минуло» і ін.) і публікує їх у часописі «Зоря». Саме цього року з'явився псевдонім «Леся Українка».

Про рівень її освіти може свідчити факт, що у 19-літньому віці написала для своїх сестер підручник «Стародавня історія східних народів». Побувавши 1891 в Галичині, а пізніше й на Буковині, Українка познайомилася з багатьма визначними діячами Західної України.

Історію кохання Лесі Українки часто розпочинають із Сергія Мержинського. Вимушені потребою лікування подорожі до Німеччини, Італії, Єгипту, кількарізові перебування на Кавказі, Одещині, в Криму збагатили її враження та сприяли розширенню кругозору письменниці. На початку березня 1907 року Леся Українка переїжджає з Колодяжного до Києва. 7 серпня 1907 р. Леся Українка та Климент Квітка офіційно оформили шлюб у церкві.

Останні роки життя Л. Косач-Квітки пройшли в подорожах на лікування до Єгипту й на Кавказ. Померла 19 липня 1913 року в Сурамі у віці 42 років.

Леся Українка. «Contra spem spero»

Імпульсом до створення вірша стало загострення в авторки хвороби, проте подолання особистої недуги переросло в утвердження героїчної особистості, яка готова всі зусилля віддати боротьбі проти кривди в найширшому соціальному та національно-визвольному аспектах. Леся Українка утверджувала незламність духу людини й оптимістичним мотивом, і всіма художніми засобами, й експресивним художнім звучанням, коли категоричне «Ні!» на початку твору змінилося ще рішучішим «Так!» в останній його строфі.

Переклад: «Без надії сподіваюся».

Літературний рід: лірика.

Вид лірики: медитативна лірика

Жанр: вірш

Художній напрям, стиль: модернізм, неоромантизм

Провідний мотив: заперечення тужливих настроїв, протиприродних молодості, оптимізм людини за будь-яких життєвих ситуацій.

Тема: роздуми про негаразди у житті та сподівання на краще.

Головна ідея: є підняття духу та надії на те, що після чорної життєвої смуги буде біла. Вона запевняє, що якщо вірити у добро, коли навіть немає віри, світ змінюється на краще і всі негаразди легше пережити, коли знайти останню краплю надії.

Ліричним героєм є сам автор.

Головним – людина, яка хоче жити щасливо і намагається закрити очі на усі нещастя, які звалилися їй на плечі. У творі ліричного героя можна утотожити з Лесею Українкою.

Художні засоби

Епітети: «хмари осінні, весна золота, молодії літа, думи сумні, вбогім сумнім перелозі, барвисті квітки, сльози гіркі, кора льодовая, кора міцна, весела весна, гора крута крем'яная, камінь важкий, вага страшна, пісня весела, довга нічка, зірка провідна».

Метафори: «владарка темних ночей».

Звертання: «гетьте, думи, ви хмари осінні! ; геть, думи сумні!»

Також, не можна не зазначити про присутність міфологеми у творі. Вірш привертає увагу своєю простотою думки та високо піднятим настроєм.

Уся поезія побудована на **антитезах**, причому художні протиставлення звучать як крилаті, **афористичні вислови**, їх виразність досягається за допомогою метафоричної образності, яка посилює емоційність звучання твору.

Леся Українка. «Слово, чому ти не твердая криця....»

Жанр: громадянська лірика.

Тема: звернення до слова, як до могутньої зброї в руках людини.

Ідея: уславлення міцної зброї, тобто слова, яке в умілих руках перетворюється на меч.

Ліричний герой звертається до слова, як до єдиного, що може її захистити, чим вона може добитися справедливості.

Лірична героїня прагне удосконалити його й передати «месникам дужим».

Художні засоби

Епітети: твердая (криця); гострий, безжалісний (меч); вражі (голови); щира, гартована (мова); (зброя) іскриста; невідомих (братів); месники (дужі); хворі (руки).

Метафори: слово «зброя іскриста», «єдина зброя», «меч на катів», «щира, гартована мова».

Присутні звернення до слова.

Твір побудований на **персоніфікації**: до свого слова авторка звертається як до живої істоти, порівнюючи його з гострим мечем та іскристою зброєю. Система вдало дібраних епітетів допомагає створити образ, який став символом не лише поезії Лесиної поезії.

Поетеса вважає, що її слово може бути «мечем на катів» не лише в її руках. І коли не залишиться сил у неї, нові месники підіймуть зброю і кинуться одважно до бою: *«Зброя моя, послужи воякам краще, ніж служши ти хворим рукам!»*

Леся Українка розуміє, що боротьба буде нелегкою, будуть поразки і страшні жертви, але це не лякає її.

Леся Українка. «Мріє, не зрадь»

Вірш Лесі Українки пройнятий оптимізмом. У ньому прославляється подвиг борців за волю. Поетеса стверджувала, що народ – це творець всіх цінностей і багатств, стверджувала безсмертя народу та велич його творчої праці.

Жанр: філософська лірика.

Тема: зображення сильної волі та віри, самозречення заради високої мети.

Ідея: заклик до боротьби за навколишнім та своїм внутрішнім світом заради досягнення цілей, заради здійснення мрій.

Художні засоби: епітети, метафори, риторичні звертання та оклики, анафора, інверсія, гіпербола.

Леся Українка. «Стояла я і слухала весну»

Вірш Лесі Українки сповнений свіжості й тепла прекрасної пори року. Всю красу цієї поезії можна пізнати лише при детальному її аналізі. Які художні засоби використала авторка? Яка провідна думка? Який тип римування? Кожна із цих деталей свідчить про неабияку майстерність письменниці. Всього у двох

строфах Леся Українка вмістила багату палітру відчуттів, які бентежать душу навесні.

Поезія свідчить про те, що лірична героїня вміє не просто слухати весну, а ніби спілкується з нею як із персоніфікованим образом.

Жанр: пейзажна лірика

Ідея: віра в перемогу світла над темрявою, життя – над смертю.

Тема: любов до навколишнього світу.

Художні засоби

- уособлення
- метафора
- синтаксичні засоби
- інверсія.

Дієслівний ряд *стояла, слухала, говорила, співала, шепотіла* передає мінливість світлих почуттів героїні.

Особливо Леся Українка любила весну як пору відродження, оновлення, надії. Тому лірична героїня її поезії *стояла і “слухала весну”,* яка їй *“багато говорила”,* *співала пісні* про любов, молодість, радощі й мрії.

Прекрасна пейзажно-інтимна поезія покладена на музику. Ця поезія сповнена виразними інтонаціями через недосяжність щастя, втому від життєвих змагань. Вміння ліричної героїні “слухати весну” дало їй змогу почути дзвінку й голосну пісню, закличну мову і таємний шепіт.

Голоси весни оспівують любов, юну красу, радощі – все те, про що колись мріялось.

Леся Українка. «Лісова пісня»

Драма-феєрія – один із жанрових різновидів драми, для якого властивий фантастично-казковий сюжет. Дія феєрії вирізняється використанням сценічних ефектів і трюків задля досягнення максимально переконливого, життєподібного враження чуда.

Леся Українка створила **проблемно-філософську драматичну поему**.

Драматична поема – невеликий за обсягом віршований твір, у якому поєднуються жанрові форми драми та ліро-епічної поеми. Основу драматичної поеми становить внутрішній динамічний сюжет – власне, конфлікт світоглядних і моральних принципів при відсутності панорамного тла зовнішніх подій, перевазі ліричних чинників над епічними та драматичними.

Місце дії: волинські ліси (Полісся).

Літературний рід: драма.

Жанр: драма-феєрія.

Тема: зображення світу людини і світу природи в їх гармонійних та суперечливих взаєминах.

Ідея: утвердження думки, що мрію убити неможливо, адже людина завжди буде прагнути до неї та до досконалості. "Ніяка туга краси перемогти не повинна".

Конфлікт: боротьба між світлою і високою мрією (мистецтво, кохання - Мавка) та буденним життям людини (мати, Лукаш, Килина).

Головні герої: лісова царівна Мавка, Лукаш, дядько Лев, мати Лукаша, Килина, Лісовик, Перелесник, Русалка; Той, що греблі рве; Водяник, Русалка Польова, Потерчата, Куць, Злидні, Доля.

Дія розпочинається напровесні.

Проблематика

- Людина і природа
- Батьки і діти
- Кохання і зрада
- Висока мрія і буденне життя

Композиція

Пролог і 3 дії, які співвідносяться з трьома порами року. Перша дія - весна, друга дія - літо, третя дія - осінь.

Сюжет

Перша дія: дядько Лев і його небіж Лукаш будують хату на лісовій галявині. Лукаш грає на сопілці і будить Мавку від зимового сну. Лукаш хоче наточити березового соку, але Мавка його зупиняє, бо береза - сестра Мавки. Мавка й Лукаш закохуються, вперше цілуються. Лукаш розповідає, що восени його оженять, Мавка засмучується.

Друга дія: уже пізніє літо. Мати постійно дорікає Лукашу, що робота стоїть, а він все грає. Мати Лукаша називає Мавку відьмою і каже, що не можна дівчині впадати за хлопцем. За Мавку вступається дядько Лев.

Мати наказує Мавці жати, але тут з'являється Русалка Польова і просить Мавку не губити її. Мавка ріже собі руку. На полі з'являється мати і Килина. Приходить Лукаш, він допомагає молодиці жати, а потім проводить її додому. Мавка сидить біля озера і плаче, вона просить Лісовика зробити її такою як вона була колись.

Лісовик одягає її в багрянцю та срібний серпанок, над Мавкою у вирі шаленого танцю кружляє Перелесник. Раптом з'являється Марище і вмовляє

лісову царівну піти з ним. Приходить Лукаш, бачить Мавку і не впізнає її. Повернувшись додому, Лукаш посилає старостів до Килини. Мавка просить Марище забрати її з собою.

Третя дія: осінь. Мавка розмовляє з Лісовиком про те, як вона опинилася тут, а не у "Того, що в скалі сидить".

Виявляється, що це Лісовик звільнив її, коли перетворив Лукаша на вовкулаку, а коли Мавка прокинулася, то звільнила Лукаша. Мати докоряє Килині, що та погана господиня. Килина вибігає з дому, бачить Мавку і запитує, що вона тут робить. Мавка відповідає: "Стою та дивлюся, які ви щасливі." Килина каже: "А щоб ти стояла у чуді та в диві." Мавка перетворюється на вербу. Перед хатою з'являється Лукаш, Килина йому дорікає, а на запитання, куди подівся дуб Дядька Лева, відповідає, що продала його. До Лукаша підходить хлопчик з сопілкою, зробленою із верби-Мавки, і просить заграти. Лукаш починає грати і чує голос Мавки.

Килина просить Лукаша зрубати вербу, але він не зміг цього зробити, тоді Килина сама замахнулася сокирою. З'являється Перелесник, обіймає вербу вогнем. Вогонь перекидається на хату. Мати і Килина виносять майно, а разом з ним і Злиднів. Килина просить Лукаша повернутися у село, але той відмовляється.

З-за берези виходить біла постать схожа на Мавку. Лукаш починає грати на сопілці, а Мавка спалахує давньою красою. Заметіль вщухає, і Лукаш бачить, що він один.

Особливості драми

Написана за 12 днів у Грузії.

Використання розлогих ремарок.

Органічне переплетіння двох світів - природи і людського життя.

Тема мистецтва розкривається через взаємини Мавки і Лукаша. В алегоричному образі Лукаша показано, як реальне буденне життя затьмарює мрію, як важко бажане зробити дійсним, як людину засмоктує буденщина.

Образ Лукаша перегукується з образом Грицька Бобренка із твору Ліни Костенко "Маруся Чурай".

Літературний диктант

1. Хто мав найбільший вплив на формування світогляду Лесі Українки?
2. Укажіть назву першої поезії Лесі Українки
3. Який підручник написала Леся Українка для своєї молодшої сестри у 1890 р.?
4. Укажіть справжнє прізвище Лесі Українки?
5. Вислів «*Contrasperesero*» у перекладі на українську мову означає...

6. Провідний мотив вірша «І все – таки до тебе думка лине...» - ... В автобіографічному вірші «Все, все покинуть, до тебе полинуть...» Леся Українка звертається до ...
7. Драма-феєрія «Лісова пісня» і вірш «Хвиля» зразок стильової течії...
8. Композиційною особливістю драми-феєрії «Лісова пісня» є те, що кожна з трьох дій суголосна з ...
9. «Своїм життям до себе дорівнятись» не зміг ...
10. Гармонію людини і природи символізує в «Лісовій пісні» образ ...
11. Крім віршів, Леся Українка писала ...

Тестове опитування

1. Поезія «Contra spem spero!» Лесі Українки входить до збірки

- А «Над берегами вічної ріки»
- Б «На крилах пісень»
- В «Сонячні кларнети»
- Г «З вершин і низин»
- Д «Сад божественних пісень»

2. Твір «Contra spem spero!» побудований на

- А гіперболах
- Б метафорах
- В персоніфікація
- Г антитезах
- Д оксиморонах

3. У поезії «Contra spem spero!» звучить

- А захоплення красою рідної мови
- Б заклик до повалення самодержавства
- В туга за рідним краєм
- Г життєствердний настрій
- Д скорбота за втраченим

4. У драмі-феєрії «Лісова пісня» оспівано красу

- А Волині
- Б Буковини
- В Поділля
- Г Галичини
- Д Слобожанщини

5. У драмі-феєрії «Лісова пісня» порушено всі проблеми, ОКРІМ

- А війни і миру
- Б людини і природи
- В людини і мистецтва

Г кохання і зради

Д добра і зла

6. Композиційно твір «Лісова пісня» складається з

А прологу і чотирьох дій

Б трьох дій та епілогу

В п'яти дій

Г прологу, двох дій та епілогу

Д прологу і трьох дій

7. Міфологічним персонажем твору «Лісова пісня» НЕ є

А Лісовик

Б Куць

В Водяник

Г Чугайстир

Д Перелесник

8. Події в драмі-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки розгортаються в такій послідовності

А Мавка пробуджується від зимового сну – Мавка повертає людську подобу Лукашеві – Перелесник обіймає вогнем вербу – до лісу приходить Килина

Б Мавка пробуджується від зимового сну — до лісу приходить Килина — Мавка повертає людську подобу Лукашеві — Перелесник обіймає вогнем вербу

В Мавка повертає людську подобу Лукашеві — Перелесник обіймає вогнем вербу — до лісу приходить Килина — Мавка пробуджується від зимового сну

Г Перелесник обіймає вогнем вербу — Мавка повертає людську подобу Лукашеві — Мавка пробуджується від зимового сну — до лісу приходить Килина

Д до лісу приходить Килина — Мавка повертає людську подобу Лукашеві — Перелесник обіймає вогнем вербу — Мавка пробуджується від зимового сну

9. Яка подія драми-феєрії «Лісова пісня» відбувається напровесні?

А «Той, що в скелі сидить» забирає Мавку

Б Мавка перетворюється на вербу

В Лукаш пробуджує Мавку грою на сопілці

Г Лукаш одружується з Килиною

Д Польова Русалка просити Мавку не жати жита

10. Уривок «на їй сорочка з десятки, скупо пошита і латана на плечах, вузька спідничина з набиванки і полинялий фартух з димки, волосся гладко зачесане у дві коси і заложене навколо голови» є портретною характеристикою

А Русалки Польової

Б водяної Русалки

- В Мавки
- Г Лукашевої матері
- Д Килини

11. Прочитайте уривок.

Туман на озері білими хвилями прибиває до чорних хащів; очерет перешіптується з осокою, сховавшись у млі. З гущавини вибігає Мавка, біжить прудко, мов утікаючи; волосся їй розвіялось, одежа розмаялась. Який художній засіб у ньому не використано?

- А порівняння
- Б персоніфікацію
- В пестливі слова
- Г метафору
- Д метонімію

12. Укажіть, кому з персонажів «Лісової пісні» належать подані репліки.

1 Лукаш	А Пісні! То ще наука невелика!
2 Мавка	Б Ой ті люди
3 Килина	з-під стріх солом'яних! Я їх не зношу!
4 Русалка	Я не терплю солом'яного духу!
	В Сестрице, мушу я! Твоя краса
	на той рік ще буйніше запишає,
	а в мене щастя як тепер зов'яне,
	то вже не встане!
	Г Не гідна ти дочкою лісу зватись,
	бо в тебе дух не вільний лісовий,
	а хатній рабський!
	Д А що ж ми мали тут — голод їсти?
	Прийшли купці, купили та й уже.
	Велике щастя — дуб!

**Систематизація знань та вмінь за темою
«Творчість Лесі Українки» (тестові завдання)**

I варіант

1. Провідним мотивом вірша «Contra spem spero!» є

- А сумніви щодо можливості одужання хворої молодої людини
- Б заперечення права молодої людини на справжнє щастя
- В любов до рідного краю, його історії, традицій, культури
- Г місце митця в суспільному житті

Д заперечення тужливих настроїв, протиприродних молодості

2. Назва вірша «Contra spem spero!» Лесі Українки в перекладі з латини означає

А без надії сподіваюсь   Б мовчати — кричати

В надія помирає останньою   Г боротися до кінця   Д думки проти течії

3. За дядька Лева й Лукаша заступається через наміри Русалки їх залоскотати

А Перелесник   Б Лісовик   В Водяник   Г Мавка   Д «Той, що греблі рве»

4. Прочитайте уривок із ремарки драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки.

...молодий, дуже білявий, синьоокий, з буйними і разом плавкими рухами; одяга на йому міниться барвами, від каламутно-жовтої до ясно-блакитної, і поблискує гострими золотистими іскрами.

У цих рядках описується

А Лукаш   Б Водяник   В Лісовик   Г Перелесник   Д «Той, що греблі рве»

5. Композиційну особливість драми-феєрії «Лісова пісня» вказано в рядку

А розгортання подій упродовж трьох років, кожен з яких різний за настроєм

Б поділ на три дії, кожна з яких починається пейзажем відповідної пори року

В порушення хронологічної послідовності в розгортанні подій

Г перехід із світу людей у світ природи через сні дійових осіб

Д пісенний початок кожної дії сумний, а кінець — оптимістичний

6. Події в драмі-феєрії «Лісова пісня» розгортаються в такій послідовності

А Лукаш одружується — Мавка не дає Лукашу наточити соку з берези — Мавка

перетворюється на вербу — Лісовик перетворює Лукаша на вовкулаку

Б Лісовик перетворює Лукаша на вовкулаку — Мавка не дає Лукашу наточити соку з берези — Лукаш одружується — Мавка перетворюється на вербу

В Мавка перетворюється на вербу — Мавка не дає Лукашу наточити соку з берези

— Лукаш одружується — Лісовик перетворює Лукаша на вовкулаку

Г Мавка не дає Лукашу наточити соку з берези — Лукаш одружується — Лісовик

перетворює Лукаша на вовкулаку — Мавка перетворюється на вербу

Д Мавка не дає Лукашу наточити соку з берези — Лісовик перетворює Лукаша на

вовкулаку — Мавка перетворюється на вербу — Лукаш одружується

7. У драмі-феєрії «Лісова пісня» порушені всі названі проблеми, КРІМ

А краси людських взаємин   Б сутності щастя

В історичної правди

Г людини й мистецтва

Д великого кохання

8. Драма-фесрія «Лісова пісня» — зразок

А сентименталізму   Б бароко   В класицизмі
Г реалізму   Д неоромантизму

9. Установіть відповідність

Дійова особа

Репліка

1 Лукаш	А Ой лишенько! Іще не починала!
2 Мавка	Ой мій упадоньку! Що ж ти робила?
3 мати Лукаша	Нездаренько! Нехтолице! Ледащо!
4 дядько Лев	Б Що лісове, то не погане, сестро, — Усякі скарби з лісу йдуть... В І та вже відьма ? Ба, то вже судилось відьомською свекрухою вам бути. Та хто ж вам винен ? Ви ж її хотіли. Г Та відчепися, відки маю знати? Я з кодлом лісовим не накладаю так, як твій рід! Зрубай її, як хочеш, хіба я бороню? Ось на й сокиру. Д Заграй, заграй, дай голос мому серцю! Воно ж одно лишилося від мене.

10. Установіть відповідність

Дійова особа

Вчинок

1 дядько Лев	А ріже свого пальця, щоб урятувати красу Русалки
2 Перелесник	Польової
3 Лісовик	Б перетворює Лукаша на вовкулаку
4 «Той, що в скалі сидить»	В забирає Мавку під землю Г рятує Мавку, огортаючи вогнем вербу, на яку вона перетворилася Д захищає дуб від охочих його зрубати

11. Установіть відповідність

Художній засіб

Приклад

1 риторичне запитання	А О, сліз таких вже вилито чимало, —
2 риторичне звертання	Країна ціла може в них втопитись...
3 анафора	Б Гетьте, думи, ви, хмари осінні!
4 гіпербола	Тож тепера весна золота! В Я на вбогім сумнім перелозі Буду сіять барвисті квітки, Буду сіять квітки на морозі, Буду лить на них сльози гіркі. Г Сі очі бачили скрізь лихо і насилля, А тяжчого від твого не видали...

Д Чи то так у жалю, в голосінні
Проминуть молодії літа?

12. Установіть відповідність

<i>Образ</i>	<i>Символічне значення</i>
1 Лукаш	А воля, молодість, чин
2 Перелесник	Б старість, поміркованість
3 Водяник	В людина як така
4 дядько Лев	Г єдність людини і природи
	Д бездушність, порожнеча

II варіант

1. Своїм учителем Леся Українка вважала

А Олену Пчілку
Б Тарас Шевченка
В тітку Олену, якій присвятила вірш “Надія”
Г М. Драгоманова

2. Родина Косачів у 1879 р. перебралася до

А Луцька Б Колодяжного В Ковеля Г Києва

3. Підручником для національної школи став посібник, створений для сестри

А “З історії народів світу”
Б “Стародавня історія східних народів”
В “Історія стародавніх народів”
Г “Давня історія”

4. Збірками Лесі Українки є всі, ОКРІМ

А “Думи і мрії” Б “Зоря поезії” В “На крилах пісень” Г “Відгуки”

5. Леся Українка померла

А 1 серпня в Кутаїсі
Б 21 серпня в Сурамі
В 1 серпня в Сурамі
Г 21 серпня в Кутаїсі

6. Неоромантизму не властиве

А звернення до фольклору, біблійної та давньої історії
Б увага до внутрішнього світу людини
В дотримання традицій класичної літератури
Г зображення героїзму, активної боротьби сильної особистості

7. Наскрізний мотив вірша “Contra spem spero”

А переживання ліричної героїні з приводу хвороби
Б прагнення молодої, активної людини жити повноцінним життям
В протиборство добра і зла
Г чисте, щире почуття може змінювати світ на краще

8. У рядках “Я буду крізь сльози сміятись, серед лиха співати пісні” використано

А оксиморон Б протиставлення В антитезу Г метафору

9. Роздуми про значення художнього слова поетеса втілила у вірші

А “Contra spem spero”
Б “Слово, чому ти не твердая криця”

В “Пісні про волю”

Г “Мріє, не зрадь”

10. Яку вічну проблему покладено в основу драми Лесі Українки “Лісова пісня”

А митець і влада

Б людина і суспільство

В митець і суспільство

Г людина і природа

11 “Лісова пісня” була написана

А в Сурамі

Б на Волині

В в Кутаїсі

Г у Ялті

12. Лісовик застерігає Мавку, щоб вона минала людські стежки, тому що

А у людей панує неправда

Б лісові закони забороняють спілкуватися з людьми

В люди не терплять лісових мешканців

Г там не ходить воля, там жура носить тягар

13. За стилем “Лісова пісня” – твір

А романтичний

Б неоромантичний

В неокласичний

Г експресіоністичний

14. Хто перетворює Лукаша на вовкулаку

А Мавка

Б Лісовик

В Перелесник

Г той, що в скелі сидить

15. Запалює вербу, з якою згорає все господарство

А Лукаш

Б Лісовик

В Перелесник

Г Килина

16. “Лукава, як цидра, хижа наче рись”

А Мавка

Б Русалка

В мати Лукаша

Г Килина

17. “Своїм життям до себе дорівнятись” не може

А русалка

Б Лукаш

В Перелесник

Г Килина

18. Коли Лукаш прирік Мавку на смерть

А у неї народжується почуття ненависті

Б вона прагне помститися і радіє, що його осіли злидні

В вона співчуває його біді й прагне допомогти

Г вона намагається забути коханого

19. Килина і мати не стають щасливими, бо

А до них вселилися злидні

Б згоріло господарство

В їх знищує власний егоїзм

Г вони не вжилися з лісовими істотами

20. Останній монолог Мавки має

А патріотичне спрямування

Б філософське спрямування

В фольклорно-етнографічні мотиви

Г громадянське звучання

21. Останній монолог Мавки символізує

А вічне забуття

Б заклик до активної боротьби

В утвердження невмирущості духовного, вічності краси

Г зв’язок людини й природи

22. Українській історії присвячений твір

7 червня 1938 р. розстріляний за вироком УНКВС із групою селян.

10 листопада 1957 р. рішенням президії Кіровоградського обласного суду було реабілітовано.

Символізм — одна зі стильових течій модернізму, що виникла у Франції в 70-х рр. XIX ст., а в українській літературі поширилася на початку XX ст. Основною рисою **символізму** є те, що конкретний художній образ перетворюється на багатозначний **символ**. ..

Місце символізму в історії української літератури не можна ще й на сьогодні вважати достатньо визначеним, а сам символізм — вивченим і об'єктивно оціненим. Внаслідок історичних, суспільно-політичних, художніх причин український символізм не зміг розвинути до своєї кульмінації і, лише набравши сил для розквіту, був зруйнований тенденцією до уніфікації, а пізніше — зведення всього до поетики так званого соціалістичного реалізму. Однак відкритий новий спосіб організації художньої реальності, а також нові засоби виразності і в українській літературі спричинили появу поетичних шедеврів, вершинних досягнень, що належать до світового письменства. Умовно цю художню течію у нас поділяють на пресимволізм — це творчість тих, хто був передтечею українського символізму (М. Вороний, О. Олесь, Г. Чупринка, М. Філянський та ін.), та власне символізм, поезія тих, у кого цей естетичний феномен набув довершенного втілення (В. Кобилянський, П. Тичина, Д. Загул, Я. Савченко).

М. Вороний. «Блакитна панна»

„Блакитна панна” відкриває цикл „Гротески”, який складається із десяти поезій. Вороний витворює гімн весняній природі, молодості, натхненню.

Літературний рід: лірика.

Жанр: вірш.

Вид лірики: пейзажна (весняні настрої).

Провідний мотив: возвеличення краси природи та єдність її з мистецтвом.

Ідея: Возвеличення краси й природи, життя як джерела творчої енергії.

Тема: Гармонія природи й мистецтва.

Блакитна панна – це образ-символ Весни „у серпанках і блаватах”, якій уся земля виспіває: „Осанна!” і тривожить душу ліричного героя.

Словник

Гротеск - тип художньої образності, що відкрито й свідомо створює особливий - неприродний, химерний, дивний світ.

Блават - волошка; шовкова тканина блакитного кольору.

Арабеска - вид орнаменту з геометричних фігур, стилізованого листя, квітів, що поширився в Європі під впливом арабського мистецтва.

Каменя – виріб із каменю або черепашки, що має художнє рельєфне зображення.

Фреска - картина, написана водяними фарбами по свіжій вогкій штукатурці.

Новаторство Миколи Вороного виявилось в розширенні музичних можливостей українського вірша. «Я писав не так од образу, як од звуку» - зазначав він. Джерелом його поезії є мелос, мелодія. Звук для символістів - понад усе. Специфічним є розміщення рядків у строфах „Блакитної панни”: вони ніби сходинок, по яких скрапує навесні талий сніг під грою сонячного проміння. Таке розміщення рядків поезії будить особливий темпоритм.

Вірш «Інфанта» Вороного – чудовий зразок інтимної лірики, яка поєднується із рясними описами пейзажів. Микола Вороний у цьому вірші показав себе як вправний творець поезій і слів. Багатство художніх засобів робить вірш емоційним і мелодійним. А які образи!

У ньому М. Вороний розмірковує над враженням, яке справила на нього старовинна картина під такою ж назвою. Твір починається романтичною пейзажною картиною, у якій багато авторських неологізмів, створених його поетичною уявою («*проміннострунними*», «*мрійнотканому*», «*вогнелунними*»).

Із чуттям «*побожної хвали*» ліричний герой оспівує жіночу красу, що, виринувши із глибини століть, залишилася вічною й нетлінною. А світ продовжує жити, у ньому є завжди «**два мечі**» — **добро та зло**», і це слід сприймати як належне. Червоний колір полотна нагадав поетові червоні заграви революції.

Художні засоби

Епітети: «весна запашна, прозорихшатах, вродою святою, неземною чистотою, променистою росою».

Метафори: «сміючись на пелюстках, на квітках».

Порівняння: «а вона, як мрія сна чарівна».

Анафора: «має крилами весна запашна».

Окличні речення: «ось вона – блакитна панна!; їй виспівує: «осанна!»

Поряд зі звичними, традиційними у фольклорі та в літературі **засобами виразності** (*весна запашна, чарівна, у прозорих шатах, у серпанках*) автор використовує **біблійну урочисту лексику** («Осанна!»), **метафори** («в душі моїй, в сяйві мрій в'ються хмелем арабески»), **мистецькі терміни** (*арабески, фрески, гротески*). І це надає твору неповторне інтелектуально-мистецьке естетичне забарвлення.

Образи-символи — Революція, червона заграва, меч — повернення до реалій часу, передчуття біди.

Вірш виразно виявляє вплив на Вороного тенденцій французького символізму. Уже перший рядок наголошує на **формі сну** – переконує читача в авторському намірі уникнути конкретики значення, вималювати абстрактно-умовний характер, створити узагальнено ідеалізований образ вічної краси. Велична голуба барва – символ безмежності простору – домінує в кольоровій гамі вірша і увиразнює силует інфанти, здатної своєю появою викликати в серці ліричного героя чуття побожної хвали.

Сповнена цікавих неологізмів (*промінострунними, мрійнотканному, вогнелунними, яснозоряно*), наповнена новими лексичними значеннями (*дзвінкою чорною сільветою*), порівняннями (*вуалею стелився*), метафоричними епітетами (*попелястий жаль*), які разом витворюють блискучий вірець модерністської поезії.

Під текстом Вороной залишивнапис: “Накидано 1907 р. Викінчено 1922 р.” Ця авторська заувага пояснює особливість останнього катрена, у структурі якого відчувається певний дисонанс: два перші рядки – образ героя, сповнений бодлерівської символіки, два наступних – образ Революції, що впливає над ліричним героєм у червоній заграві.

Літературний диктант

1. Поетичний діалог із І. Франком Микола Вороной продовжив посланням...
2. Характерною прикметою поезій М. Вороного є...
3. Що в перекладі означає «інфанта»?
4. Яка ідея звучить у посланні М. Вороного «Іванові Франку»?
5. Укажіть вид лірики М. Вороного «Блакитна панна»...
6. Яку стильову течію започаткував М. Вороной?
7. Микола Вороной виступав у літературі під псевдонімами ...
8. Продовжіть речення: Нелегально перебуваючи в Харкові, М. Вороной вступив до таємної політичної організації, що виборювала незалежність України...
9. Блакитна панна – це символ...
10. М. Вороной працює в трупах ...

11. Назвіть першу збірку М. Вороного
12. У 1938 році М. Вороному винесли вирок...

Тестове опитування

І варіант

1. Микола Вороний був позбавлений права

- А жити у Києві
Б працювати учителем
В вчитися в університеті
Г виїжджати за кордон

2. Микола Кіндратович Вороний мав псевдоніми

- А Арлекін, Віщий Олег, Номо, Sirius, Кіндратович, Микольчик.
Б Мартин Боруля, Терешко Сурма, Прокоп Шкурат.
В В. Стефаник, М. Павлик, О. Маковей.
Г М. Шашкевич, В. Стефаник, Н. Кобринська.

3. Микола Кіндратович Вороний народився

- А 9 лютого 1876 р.
Б 6 грудня 1871 р.
В 2 серпня 1869 р.
Г 7 вересня 1854 р.

4. Одним із засновників Української Центральної ради був

- А Т. Осьмачка
Б М. Куліш
В Т. Шевченко
Г М. Вороний

5. М. Вороний викладав у

- А гімназії №1 м. Донецьк
Б Харківському музично-драматичному інституті
В Київському музично-драматичному інституті
Г Львівському драматичному інституті

6. Із 1897 р. М. Вороний — актор трупи

- А М. Кропивницького, П. Саксаганського, О. Васильєва
Б М. Старицького, Г. Тютюнника, О. Довженко
В І. Франка, Г. Тютюнника, О. Довженко
Г Л. Українки, М. Рильський, В. Сосюри

7. В 1910 році М. Вороний оселився в Києві, працював у театрі

- А М. Рильського
Б О. Довженко
В Г. Тютюнника
Г М. Садовського

8. Викладав М. Вороний в українській драматичній школі при Музичному інституті імені

А М. Садовського

Б М. Лисенка

В Г. Тютюнника

Г Л. Українки

9. Репресований М. Вороний був у

А 1934 р.

Б 1932 р.

В 1929 р.

Г 1942 р.

10. У вірші-присвяті «Іванові Франкові» М. Вороний зобразив

А велич письменника

Б велич України

В велич українського народу

Г велич української культури

11. Друкуватися М. Вороний почав у

А 1893 р.

Б 1892 р.

В 1891 р.

Г 1890 р.

12. Перший вірш М. Вороного мав назву

А «Зоря»

Б «Не журись, дівчино»

В «Рада»

Г «Українська муза»

II варіант

1. У 1899 році М. Вороний написав свій найвідоміший твір — поему

А «З-над хмар і долин»

Б «Рада»

В «Євшан-зілля»

Г «Українська муза»

2. Перша збірка М. Вороного ... вийшла 1911 р. у Києві

А «Ліричні поезії»

Б «В сяйві мрій»

В «Мандрівні елегії»

Г «Євшан-зілля»

3. М. Вороному належить ряд мистецтвознавчих і театрознавчих розвідок, а саме

А «Пензлем і пером», «Театральне мистецтво й український театр», «Театр і драма»

Б «Ікар», «Сонячні хвилини», «Осокорі»

В «Театральне мистецтво й український театр», «Рада», «Українська муза»

Г «Краю мій рідний», «Горами, горами», «Привид»

4. М. Вороний був прихильником театральної системи

А Саксаганського

Б Станіславського

В Кропивницького

Г І. Франка

5. У вірші-присвяті «Іванові Франкові» Вороний намагається

А розкрити життя українського люду

Б розкрити життя поневолених

В розкрити дитячу долю

Г розібратись, чи має поезія бути зброєю в руках митця, чи мистецтво має відтворювати тільки прекрасне

6. Пейзажну поезію М. Вороного складають вірші

А «Блакитна панна», «На скелі», «До моря»

Б «Ікар», «Сонячні хвилини», «Осокорі»

В «Пензлем і пером», «Театральне мистецтво й український театр», «Театр і драма»

Г «Краю мій рідний», «Горами, горами», «Привид»

7. Протест проти національного і соціального гноблення звучить у багатьох поезіях М. Вороного, зокрема у вірші

А «Серце музики»

Б «Рада»

В «Євшан-зілля»

Г «Інфанта»

8. ...- вірш М. Вороного присвячений пам'яті великого композитора М. Лисенка

А «Серце музики»

Б «Блакитна Панна»

В «Євшан-зілля»

Г «Інфанта»

9. Вірш М. Вороного «Інфанта» про

А красу рідного краю

Б велич України

В любов

Г співчуття

10. Головною героїнею вірша М. Вороного «Блакитна Панна» є

- А жінка
- Б Україна
- В природа
- Г осінь

11. М. Вороний був арештований за

- А партійну діяльність
- Б революційну діяльність
- В пропаганду української мови
- Г незаконні видання

12. ... рішенням президії Кіровоградського обласного суду Миколу Вороного було реабілітовано

- А 2 лютого 1954 р.
- Б 10 листопада 1957 р.
- В 4 липня 1956 р.
- Г 4 травня 1949 р.

Олександр Олесь – цікаві факти

Народився Олександр Олесь (справжнє прізвище — Кандиба) 4 грудня 1878 року в м. Білопілля Слобожанщини, Сумської області в чумацько-селянській сім'ї.

Закінчив початкову школу й двокласне училище, а у віці 15 років вступив до хліборобської школи в містечку Деркачі неподалік Харкова.

Брав участь у випуску рукописних журналів «Комета» та «Первоцвіт», у яких з'являються його перші вірші.

Став вільним слухачем агрономічного відділення Київського політехнічного інституту, незабаром через матеріальні нестатки змушений був залишити його.

У 1903 р. вступив до Харківського ветеринарного інституту. Опісля працює на Дарницькій скотобійні.

Визначальним фактом у житті стала поїздка на відкриття пам'ятника І.П.Котляревському в Полтаві.

Творчість виразно поділяється на два періоди — в Україні (1907–1918) та в еміграції (1919–1944).

Подорож Гуцульщиною у 1912 р. збагатила поета незабутніми враженнями.

У 1913 р. побував в Італії.

Після більшовицького жовтневого перевороту опиняється за кордоном (1919). За кордоном оселяється і періодично живе в Будапешті, Відні, Берліні, Празі, видає ряд збірок, основна тема яких — туга за Україною.

На твори, писані Павлом Тичиною Ольжича.на замовлення партії, Олександр Олесь відгукнувся віршем-докором «І ти продався їм, Тичино...».

22 липня 1944 року Олександр Олесь помер у Празі, невдовзі після того, як одержав повідомлення про загибель сина Олега.

Ол-р Олесь. «Чари ночі»

Вірш "Чари ночі" зі збірки письменника Олександра Олеся (Олександра Кандиби) "З журбою радість обнялась".

"Чари ночі" – це найвідоміший вірш Олександра Олеся, який став пісенним романсом. Ця поезія – один з найкращих взірців інтимної лірики, який став народною піснею. Це справжня ода красі та любові, якими потрібно насолоджуватися тут і зараз, а не чекати кращих часів.

Літературний рід: інтимна лірика.

Жанр: романс (він став популярною народною піснею).

Вид лірики: інтимна (любовна).

Провідний мотив: захоплення красою життя й красою кохання.

Тема: скороминущість людського життя, тимчасовість життя людини на землі; момент кохання.

Ідея: утвердження кохання як найважливішого в житті людини, як сенсу життя; заклик насолоджуватися життям перед обличчям тлінності; гімн природі й красі.

Лірична оповідь у творі ведеться трьома особами: автора, ліричного героя, тебе.

У вірші наявне обрамлення. Поезія побудована на паралелізмах.

Образи: людей: ліричний герой — закоханий; Фауст — людина, яка хоче повернути минуле; примарна кохана; міфологічних істот: боги; природи: солов'ї, весна, шумляче море, земля, лист, квітка, струмок, зорі у воді, хмари, туман, верби п'яні; предметів і явищ: поцілунок, мить життя, струни золоті, бенкет весни, дзвін чарок, бажання, холодні груди. Символічні образи: солов'ї (символ весни, кохання); іскра (символ душевної енергії, завзяття); бенкет весни (символ буяння природи й життя); Фауст (символ неповоротності минулого, минущості, марності намагань).

Композиція

Вірш складається з 12 куплетів-чотиривіршів, при цьому починається й закінчується однаковим катреном (прийом обрамлення): (І) сміються-плачуть

солов'ї, закликаючи кохати — (II) заклик не дивитися в майбутнє, а радіти цій весні — (III) заклик залишити свій сум, думки і горе й улити душу в шумляче море — (IV) заклик ловити мить життя і в мріях закохатися — (V — VI) картини розлитості кохання в природі — (VII) заклик горіти, бо життя — мить, а смерть — вічність — (VIII) заклик рухатися, на лагодити струни золоті під час бенкету весни — (IX) заклик сміливо йти на свято квіток, кохання, снів і млості — (X) попередження про тлінність усього — (XI) передбачення про майбутнє бажання повернути дні минулі, як цього прагнув Фауст, чого не вдасться зробити, бо над «нас — боги скупі, глухі й нечулі» — (XII) повтор першого катрену.

Художні засоби

«Сміються, плачуть солов'ї» — антоніми. Також використовуються метафори, анафора, епітети. Ліричність поезії «Чари ночі» посилюється влучними метафорами («тут ллються пахощі густі, там гнугься верби п'яні», «сміються, плачуть солов'ї і б'ють піснями а груди», «...уся земля тремтить в палких обіймах ночі»); персоніфікованим образом весни, яка завжди була символом молодості, краси, оновлення («весна іде назустріч нам», «весна бенкет справляє»).

«Чари ночі» — філософська поезія, у якій поет закликає цінувати кожную мить короткочасного життя. Треба подивитися на природу, чари весни, на солов'їв — і кохати, мріяти, віддавати свою любов, тепло душі іншим, поки є час і можливість.

Вірш став прекрасним романсом, гімном життю й любові.

Вірш належить до збірки «З журбою радість обнялась». Автор закликає читача улити «струміль власної душі» у «шумляче море» краси весняної природи, до дна випити чашу щастя від молодості й кохання, тим паче, що щастя — надто швидкоплинне. Отже, краса життя, краса кохання — над усе.

Продовжуючи народнопісенну традицію, О. Олесь будує вірш на наскрізному паралелізмі «людина — природа»: Сміються, плачуть солов'ї і б'ють піснями в груди: «Цілуй, цілуй, цілуй її — Знов молодість не буде! Численні персоніфікації (наприклад, у п'ятій строфі) підкреслюють злитість природи й людини в прагненні жити, кохати й бути щасливими. Проступає у вірші і традиційний для поета контраст («Гори! — життя єдина мить, Для смерті ж — вічність ціла»). Він особливо підсилює, загострює спалах радості, кохання (В.Пахаренко).

Завдяки глибокій поетичності, мелодійності поезія «Чари ночі» стала улюбленою піснею українців. Вона виконувалася в народі і в той час, коли

поезія О. Олеся була недоступною. Важливим штрихом її музичної інтерпретації на сьогодні є своєрідне виконання Ніною Матвієнко.

Ол-р Олесь. «О слово рідне! Орле скутий!»

Вірш — пристрасний гімн рідному слову. Поет прославляє народ, який зберіг рідну мову в страшну годину, «коли він сам стоять не міг».

Слово в поезії О. Олеся може бути мечем і сонцем. Слово — це душа народу і її, душу, можна зберегти, тільки зберігши мову.

Рід літератури: патріотична лірика.

Жанр: ліричний вірш.

За жанром це – **медитація**, історико-філософське осмислення ролі рідного слова, загалом митця в історичній долі народу.

Тема: любов до рідної мови і заклик до її збереження.

Ідея: рідне слово має стати духовною зброєю народу.

Художній напрям, стиль: модернізм: символізм.

Художні особливості

Три частини композиції виконують роль тези, антитези і синтезу. Поезія вибудована як монолог-звертання ліричного героя до рідного слова. Анафора «О слово рідне!» увиразнює не тільки композиційну єдність, а й змістову наповненість, підкреслює щирість ліричної оповіді, схвильованість героя, зумовлює ораторські інтонації, патріотичні почуття. У серці автора виникає біль через зневажливе ставлення до рідної мови й історичне безпам'ятство співвітчизників.

Наскрізна антитеза розгортає сюжет вірша. Поет використовує яскраві метафори й епітети. Українське слово уподібнюється «скутому орлу», тобто поневоленому народові, слово якого звучало завжди як «співочий грім батьків моїх», а тепер «дітьми безпам'ятно забутий». Поет вдається до ремінісценцій послання «І мертвим, і живим...» Т. Шевченка, закликаючи дієво любити свободу людини і народу. Для поета рідне слово, незважаючи на переслідування і заборони, — носій волелюбного духу народу, його безсмертя.

Образи: людей: ліричний герой — людина-патріот, яка любить рідну мову й займає активну громадянську позицію; діти — українці, які відцуралися рідного слова; чужинці; природи: орел, дерева, зорі, Дніпро, сонце, дощі; предметів і явищ: слово; шум, музика, спів, рев, меч.

Символічні образи: скутий орел (символ великої сили й свободи, яка неприродно скута); сонце (символ нового життя); судні дощі (символ покари за гріх безпам'ятства); меч (символ сили слова).

Композиція

Ліричний герой звертається до слова, називаючи його скутим орлом — говорить, що слово чужинцям кинутого на сміх безпам'ятними дітьми — показує красу слова — звертається до слова бути його мечем, сонцем, дощем судним для краю рідного.

Образ меча в Олеся пергукується з емблемою апостола Павла, в якого він символізує меч духовний: ” Меч духовний є слово Боже”. Автор переосмислює цей образ, вєднуючи в ньому духоне і творче начала, слово-меч стає атрибутом свободи і справедливості. У річищі символізму поет вдається до міфологічних образів космічного простору – сонця, синього неба, музики зір, а також біблійних образів (судні дні), що очищають рідний край від зла і стнуть запорукою відродження нації, якщо вона поставить слово-меч собі на службу, оберігатиме рідне слово – символ безсмертя народу.

Ол-р Олесь. «По Дорозі в казку»

Проблема вождя і народу супроводжує людство вже не одну тисячу років. Саме їй присвячена драма “По дорозі в Казку”. В ній Олександр Олесь зображає, як сміливці досягають мети. Для цього часто доводиться йти на подвиги, а нерідко — й на смерть.

Образ Казки як символ у цьому творі — багатогранний. Це і держава, і мрія, і земля обітована — тобто все те, що манить і тривожить людські уми, спонукає до руху вперед.

Драматичний етюд «По Дорозі в казку» є одним із взірців української **символістської драми**, оскільки проблемно-тематичні площини автор вирішив максимально абстрактно. Персонажі не мають імен (*Хлопчик, Дівчина, Перший з натовпу*), наскрізною є символіка (Казка — казкова омріяна країна, світле майбутнє, добро, благо, червоні маки — дороговказ до цієї мети, дорога — очищення).

Історія написання

1914-го року виходить збірка Олександра Олеся «Драматичні етюди». Особливо яскраве враження справляє етюд «По дорозі в Казку», створений письменником ще в 1908 року. Про популярність його свідчить той факт, що

твір видавався у 1910, 1914, 1921, 1934 роках. Драма Олександра Олеся «По дорозі в Казку» присвячена завжди актуальній проблемі вождя і народу. Поступ, мета завжди досягаються сміливістю одиниць, їхнім подвижництвом, а нерідко й смертю. Образ Казки як символ ц у цьому творі багатогранний. Це і держава, і мрія, і земля обітована – тобто все те, що манить і тривожить людські уми, спонукає до руху вперед.

Художній напрям: модернізм

Течія: символізм з ознаками романтизму.

Ознаки символізму

- переконаність героїв у необхідності обрати поведиря,
- віра в невідворотність долі,
- впевненість у марності надій на розгадування таємниць життя.

Ознаки романтизму

- уславлення сильної особистості, спроможної повести за собою натовп, та її героїзму,
- використання алегоричних образів, наприклад, вінок із червоних маків.

Рід літератури: епос.

Жанр: етюд.

Тема: взаємини героя (індивідуальності) й натовпу (колективу), розбіжність між мрією й дійсністю, ідеалом і реальністю.

Ідея: засудження матеріальних цінностей, возвеличення духовності, мрії.

Образи

Людей: Хлопець. Дівчина. Юрба (старі, молоді, жінки, діти).

Символічні образи

Мак – це символ жертовної крові, яку проливає той, хто прагне покращити життя людей.

Терен (терновий вінок) – символ справжнього вождя, який готовий на жертву заради інших.

Людина подібна до горили – символ духовної збідності й обмеженості.

Хлопчик у вбілому вбранні, який прийшов із Казки – символ нового покоління, якому належить творити майбутнє.

Квітка папороті (хлопчик мав намір зірвати) – символ щастя і безсмертя народного волелюбного духу.

Дорога в Казку – символ духовних поривань людини до кращого життя.

Час і місце подій: не вказані (*ці проблеми можуть бути в будь-якій країні в будь-який час*)

Сюжетний ланцюжок

I картина

1. Люди з юрби нарікають, що в лісі де вони живуть холодно, голодно, що тут не можна жити.
2. Молодий хлопець пропонує шукати дорогу з лісу, з нього сміються. Дівчина приходить його пожаліти, він ображається. Дівчина говорить, що любить шевця. Хлопець говорить, що той — не орел, а любити треба лише орлів, героїв.
3. Хлопець нарікає на байдужість людей, рабську покору, задоволення малим. І йде шукати дорогу з лісу, до сонця.
4. Народ вирішує іти за хлопцем, який указав їм мету життя.

II картина

5. Юрба визнала свого лідера, учителя, повірила йому, побачила його силу й сміливість (він навіть поглядом приборкував хижих звірів).
6. Люди йдуть за вождем, долаючи труднощі, гинучи. Він закликає не боятися перешкод, які ще зустрінуться на шляху

III картина

7. Вождь знесилений, утомлений. На мить йому здається, що він заблукав, загубив дорогу. Юрба зневірюється, сміється зі свого поводиря, кидає в нього каміння, залишає його і йде назад до своєї домівки в лісі.
8. До забитого камінням, ледь живого вождя спускається хлопчик із Казки. Йому здається, що це привид. Але той відхиляє гілки й показує вождеві сонячне проміння й золоту браму Казки. Він кличе людей, але ті його не чують, бо знайшли собі нового вождя – людину подібну до горили.

Проблематика

- взаємини лідера і маси, натовпу і героя;
- матеріальне і духовне;
- суперечність між аморальністю і духовністю;
- мрія та реальність;
- шляхи досягнення мети.

В етюді «По дорозі в Казку» відчутний **вияв філософії двох світів — матеріального й духовного**. І хоча духовний світ є вищим, ціннішим, перемагає матеріальний, звідси й песимістичний фінал твору, адже до Казки не потрапив ніхто.

Автор залишає відкритим питання, чи вдасться комусь із тих, хто пішов назад у темряву, бодай одним оком побачити цю Казку.

Літературний диктант

1. Назвіть дійсне прізвище Ол-ра Олеся?
2. Ким доводився Олег Ольжич Ол-ру Олесю?
3. Ол-р Олесє як лірик розвивався в річищі якої стильової течії?
4. Назвіть два етапи творчості поета...
5. До якого виду лірики відноситься поезія Ол-ра Олеся «Чари ночі»?
6. Назвіть першу поетичну збірку поета ...
7. Олександра Олеся називають...
8. Назвіть вид лірики «О слово рідне! Орле скутий»...
9. Назвіть жанр твору «По дорозі в Казку» ...
10. Назвіть проблеми твору «По дорозі в Казку» ...
11. Чому в героїв «По дорозі в Казку» немає власних імен? ...

Тестове опитування

1. Олександр Олесє народився на

- А Миколаївщині
- Б Полтавщині
- В Сумщині
- Г Дніпропетровщині

2. Хто з українських митців зазначив, що Олександр Олесє талановитий лірик, з яким змагатися не варто

- А Іван Франко
- Б Микола Вороний
- В Володимир Винниченко
- Г Леся Українка

3. Майбутній поет мріяв після школи вивчати:

- А філологію
- Б медицину
- В ботаніку
- Г військову справу

4. Перша збірка Олександра Олеся «З журбою радість обнялась» побачила світ у

- А 1906
- Б 1907
- В 1908
- Г 1909 роках

5. Морською тематикою Олександр Олесє захоплюється після подорожі до

- А Криму
- Б Болгарії

В Італії

Г Франції

6. У 1919 році поет емігрує за кордон до

А Праги

Б Брюсселя

В Відня

Г Берна

7. Домінантними у творчості Олександра Олеся були ознаки такої стильової течії, як

А реалізму

Б імпресіонізму

В символізму

Г футуризму

8. У збірці «Перезва» лунають мотиви

А голодомору

Б еміграції

В ностальгії за батьківщиною

Г нещасливого кохання

9. Прийом обрамлення використано в такому творі Олександра Олеся, як

А «З журбою радість обнялась»

Б «О слово рідне! Орле скутий!»

В «Чари ночі»

Г «По дорозі в казку»

10. Рядкам поезії « З журбою радість обнялась» відповідають усі варіанти з названими художніми засобами, крім:

З журбою радість обнялась...

В сльозах, як в жемчугах, мій сміх,

І з дивним ранком ніч злилась

І як мені розняти їх?!

А метафора, анафора, гіпербола

Б антитеза, метафори, риторичні оклики

В анафора, оксиморон, риторичне питання

Г епітети, порівняння, персоніфікація

11. Твір Олександра Олеся « Чари ночі» належить до лірики

А громадянської

Б пейзажної

В інтимної

Г філософської

12. Провідний мотив поезії «Чари ночі»

- А оптимістичний погляд на життя
- Б краса літньої української ночі
- В сенс людського життя
- Г краса життя і кохання

13. Прочитайте уривок з вірша « Чари ночі »

*Поглянь, уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.*

У рядках НЕ використано такий художній прийом, як

- А порівняння
- Б метафора
- В персоніфікація
- Г епітет

14. За жанровим різновидом поезія Олександра Олеся «О слово рідне! Орле скутий!»

- А сонет
- Б ліричний вірш
- В елегія
- Г ода

15. «О слово рідне! Орле скутий!» належить до такої тематичної групи, як

- А філософська
- Б інтимна
- В пейзажна
- Г патріотична

16. Дорога в Казку з твору Олександра Олеся „По дорозі в Казку” — це символ

- А нездійсненої мрії
- Б творчості, фантазії
- В духовних поривань до кращого життя
- Г обману, хибного шляху

17. „По дорозі в Казку” за жанром

- А драматичний етюд
- Б драматична поема
- В оповідання
- Г новела

18. «По дорозі в Казку» перегукується із твором

- А. «Лісова пісня» Лесі Українки
- Б. «Мойсей» І. Франка

В. «Момент» В. Винниченка

Г. «Сойчине крило» І. Франка

19. Головний герой твору ВІН Олександра Олеся «По дорозі в Казку» уявляє себе

А яструбом

Б орлом

В соколом

Г жар-птицею

20. Для Юнака («По дорозі в Казку») дівчина сплела вінок з

А маку і терену

Б папороті і маку

В маку і жита

Г терену і барвінку

21. Головний герой говорить: "І я вас поведу до світлої мети — тропа веде до неї. Що тут тропа лежить, про це я знав ще змалку. Мені казав один мандрівець, що той, хто вперше йшов по ній, щоб не згубить її, ішов і сіяв..." («По дорозі в Казку»)

А надію

Б жито

В мак

Г пшеницю

22. Юнак обіцяв, що приведе всіх у Казку, де панує день і сонце золоте, а Ще говорив, що там живуть люди («По дорозі в Казку»)

А щасливі

Б безтурботні

В незвичайні

Г крилаті

**Систематизація знань та вмінь за темою «Творчість
М. Вороного, Олександра Олеся»
(тестові завдання)**

І варіант

1. Які тенденції наявні у творчості О. Олеся?

А Імпресіоністичні, експресіоністичні

Б імпресіоністичні, неоромантичні

В неореалістичні, експресіоністичні

Г неоромантичні, символістські

2. У центрі якої поезії змальований узагальнено-ідеалізований жіночий образ?

А «До моря» М.Вороного

Б «Інфанта» М.Вороного

В «Чари ночі» О.Олеся

Г «З журбою радість обнялась...» О.Олеся

3. Неправильним є твердження

А Микола Вороний – апологет декадентства

Б Микола Вороний – «ідеолог» модернізації української літератури

В Микола Вороний належить до когорти «розстріляного відродження»

Г Микола Вороний переклав «Інтернаціонал», «Варшав'янку» та «Марсельєзу» українською мовою

4. Творчість Миколи Вороного стала першою декларацією ідей та форм

А неоромантизму

Б імпресіонізму

В символізму

Г футуризму

5. Перша публікація М.Вороного

А вірш «Інфанта»

Б переклад «Інтернаціоналу»

В поема «Євшан-зілля»

Г вірш «Не журишь, дівчино»

6. За родовою ознакою твір М.Вороного «Блакитна панна»

А ліричний

Б ліро-епічний

В епічний

Г драматичний

9. За жанровою ознакою твір М. Вороного «Блакитна панна»

А сонет

Б елегія

В ліричний вірш

Г пісня

6. Твір М. Вороного «Блакитна панна» належить до такої тематичної групи, як

А патріотична

Б філософська

В пейзажна

Г інтимна

10. У творі М. Вороного «Блакитна панна» звучить мотив

А краси перших почуттів

Б цілісної, багатогранної людини

В возвеличення краси природи навесні

Г захоплення красою жінки

11. Домінуючим художнім засобом у творі М. Вороного «Блакитна панна» є

А метафора

Б символ

В тавтологія

Г персоніфікація

12. Прочитайте текст

А вона, як мрія сна

Чарівна,

Сяє вродою святою,

Чаруй, хмільй, впивайся

І серед мрій і забуття

В розкошах закохайся!

НЕ має відношення такий термін, як

А метафора

Б ямб

В інверсія

Г риторична фігура

20. Провідний мотив твору Олександра Олеся «Чари ночі»

А оптимістичний погляд на життя

Б краса літньої української ночі

В сенс людського життя

Г краса життя і кохання

21. Для аналізу твору Олександра Олеся «Чари ночі» зайве поняття

А паралелізм

Б контраст

В символіка

Г персоніфікація

22. Прийом обрамлення використано в такому творі Олександра Олеся, як

А «З журбою радість обнялась»

Б «О слово рідне! Орле скутий!»

В «Чари ночі»

Г «По дорозі в казку»

23. За родовою ознакою твір Олександра Олеся «О слово рідне! Орле скутий!»

А епічний

Б ліричний

В ліро-епічний

Г драматичний

24. За жанровим різновидом твір Олександра Олеся «О слово рідне! Орле скутий!»

А сонет

Б ліричний вірш

В елегія

Г ода

25. Дайте визначення символізму. Назвіть його ознаки.

26. Дайте визначення драматичному етюду. Назвіть його особливості.

27. Дайте розгорнуту і чітку відповідь

Розкрийте особливості творчого стилю М. Вороного.

II варіант

1. Дорога в Казку з твору О.Олеся — це символ

А нездійсненої мрії

Б творчості, фантазії

В духовних поривань до кращого життя

Г обману, хибного шляху

2. Справжнє прізвище Олександра Олеся

А Рудченко

Б Тобілевич

В Кандиба

Г Косач

Д Квітка

3. Микола Вороний навчався в університеті

А Києва Б Чернівців В Кракова Г Харкова Д Відня

4. У центрі якої поезії змальований узагальнено-ідеалізований жіночий образ?

А «До моря» М.Вороного

Б «Інфанта» М.Вороного

В «Чари ночі» О.Олеся

Г «З журбою радість обнялась...» О.Олеся

5. Укажіть, у якому році М. Вороний опублікував звернення до українських літераторів своєрідний маніфест модернізму

А 1908 Б 1901

В 1917 Г 1937

6. Укажіть назву збірки поезій Олександра Олеся, що вийшла у 1907 р.

А «З журбою радість обнялась...» Б «Драматичні етюди»

В «Будь мечем моїм...» Г «Чужиною»

7. «Майстром віршованої форми і легких граціозних пісень» назвав Олександра Олеся

А М. Грушевський

Б М. Лисенко

В Леся Українка

Г М.Вороний

Д І. Франко

8. У поезії "Інфанта" "акордами проміннострунними", "килимами вогненолунними", "у завивалі мрійнотканному" - усе це

А лексичні помилки Б тавтологія В авторські неологізми

Г запозичені епітети Д метафори

9. Дорога в Казку з твору О.Олеся — це символ

А нездійсненої мрії

Б казкової омріяної країни

В зневіри

Г обману, хибного шляху Д можливості очищення від темряви

10. Відомим романсом стала поезія

А «О слово рідне! Орле скутий!..» Б «Блакитна панна»

В «Чари ночі»

Г «Стояла я і слухала весну»

Д «Мріє, не зрадь!»

11. «Блавати», «гротески» трапляються у творі

А «Мріє, не зрадь!»

Б «Блакитна панна»

В «Слово, чому ти не твердая криця...»

Г «Стояла я і слухала весну...»

Д «Чари ночі»

12. Уславлюється слово, яке в умілих руках перетворюється на меч, у поезії

А «Слово, чому ти не твердая криця...» Б «Блакитна панна»

В «Чари ночі»

Г «Стояла я і слухала весну»

Д «Інфанта»

13.Єдиним мешканцем Казки є хлопчик років (за твором «По дорозі в казку»)

А двох   Б п'яти   В семи
Г десяти   Д тринадцяти

14. У якому вірші автор створює узагальнено-ідеалізований жіночий образ

А «О слово рідне! Орле скутий!..» Б «Блакитна панна»
В «Чари ночі»   Г «Стояла я і слухала весну»
Д «Інфанта»

15. «Проміннострунними», «мрійнотканому», «вогнелунними» - усе це

А лексичні помилки   Б тавтологія   В авторські неологізми
Г запозичені епітети   Д метафори

16.Який епізод не відповідає змісту твору «По дорозі в казку»

А Герой веде людей за собою, веде у світлі часи та щасливу країну загального щастя, де немає голоду й холоду, де люди добре ставляться один до одного й живуть у статках.

Б Вони йдуть дуже довго, долаючи на своєму шляху безліч перешкод.

В Люди звинувачують у всіх своїх стражданнях того, хто вів їх до щасливого життя.

Г перед смертю герою усе-таки щастить побачити з узлісся країну своєї мрії.

Д мешканець Казки пояснює герою, що Казка — для всіх.

17. Зневірений натовп у творі «По дорозі в казку»

А підтримує поводиря
Б вбиває свого поводиря та йде далі сам
В обирає нового поводиря, з яким доходить до цілі
Г вбиває свого поводиря та повертається назад
Д не піддається жодним сумнівам

18.«Лови летючу мить життя!..» – закликає герой твору

А «О слово рідне! Орле скутий!..» Б «Блакитна панна»
В «Чари ночі»   Г «Стояла я і слухала весну»
Д «Мріє, не зрадь!»

19. До якого виду лірики належить вірш «Чари ночі»

А філософської   Б інтимної   В пейзажна
Г громадянська   Д релігійна

20. Провідний мотив твору Олександра Олеся «Чари ночі»

А оптимістичний погляд на життя
Б краса літньої української ночі
В сенс людського життя
Г краса життя і кохання

21. Для аналізу твору Олександра Олеся «Чари ночі» зайве поняття

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРОК

Верготі Лідія Танасіївна – учителька української мови та літератури вищої категорії, учителька-методистка Чорноморської гімназії №1 Чорноморської міської ради Одеської області

Космакова Наталія Володимирівна – учителька української мови та літератури вищої категорії, учителька-методистка Одеського НВК «Гімназії №2» Одеської міської ради Одеської області

Максютіна Олена Геннадіївна – учителька української мови та літератури вищої категорії, учителька-методистка Одеської загальноосвітньої школи №38 I- III ступенів Одеської міської ради Одеської області

Перчеклій Тетяна Іванівна – учителька української мови та літератури вищої категорії, учителька-методистка Чорноморської гімназії №1 Чорноморської міської ради Одеської області

Свінтковська Світлана Андріївна – старша викладачка кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Ткаченко Світлана Іванівна – учителька української мови та літератури вищої категорії, учителька-методистка Великодальницького НВК «Школа-гімназія» Біляївського району Одеської області

Чабан Олена Володимирівна – учителька української мови та літератури вищої категорії, учителька-методистка Дачненської загальноосвітньої школи I- III ступенів №1 Біляївського району Одеської області

Шинкаренко Тетяна Анатоліївна – учителька української мови та літератури вищої категорії, учителька-методистка Чорноморської загальноосвітньої школи №4 I-III ступенів Чорноморської міської ради Одеської області

Список використаних джерел

1. Бібліотека української літератури <http://www.ukrlib.com.ua/>
  2. Бібліотека української літератури <http://ukrclassic.com.ua/>
  3. Бібліотека школяра <https://www.ukrtvory.com.ua/nt/ukrmifi11.html>
  4. URL: http://supermif.com/slovjane/bog_slav.html.
  5. Довідник цікавих фактів та корисних знань © dovidka.biz.ua
  6. Коваленко Л. Українська література: підручник для 5 класу загальноосв. навч. закл. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2013.
  7. Колосовська Т.М., Марченко А.С., Уліщенко В.В. Українська мова та література. 5 клас: Зошит для самостійних та контрольних робіт: 3-тє вид., доп. Та перероб. – Х.: ФОП Співак В.Л., 2011. – 144 с. – (Серія «Тест-контроль»).
  8. Мовчан Р. Українська література: Підручн. для 5 класу загальноосв. навч. закл. – К.: Генеза, 2005. – 240 с.
  9. Пасічник Є., Слоньовська О. Робочий зошит з української літератури учня 5 класу. – К.: Освіта, 1999. – 96 с.
  10. Пасічник Є., Слоньовська О. Українська література: Підручн. для 5 класу. – К.: Освіта, 1998. – 352 с.
  - 11.Противенська О.Г., Мещерякова М.І., Теміз Я.В. Українська література у схемах і таблицях. – Х.: Видавнича група «Академія», 2000. – 100 с.
  12. Рой В. Українська література: Уроки за новою програмою: 5 клас / Упоряд. Н.Коржова. Київ: Редакції газет гуманітарного циклу, 2013. – С.31 – 44.
  - 13.Слоньовська О. В. Українська література: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. В. Слоньовська. — Київ: «Освіта», 2007. — 352 с.
  - 14.Слоньовська О. В. Українська література : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. В. Слоньовська. — Київ : Літера ЛТД, 2016. — 352 с.
  - 15.Українська література. Завдання для контрольних робіт. 5-7 класи. Для шкіл з українською мовою навчання / Упоряд. О.В.Підгайна, О.М.Васильєва. – Х.: Країна мрій, 2010. – 120 с.
  16. Українська мова та література. Комплексні варіанти завдань у формі ЗНО та ДПА. Зошит 1 / О.В. Куриліна, Г.І. Земляна. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2018. – 108 с.
  - 17.Українська література. 5 – 11 класи: методичні поради / І.І.Білоус, О.А.Гармаш, Л.І.Дись. Харків: Ранок, 2006.
  18. Усі уроки української літератури в 5 класі / Упорядн.: Г.В.Дідик, К.Ю.Голобородько. Харків: Вид.група «Основа», 2006.
- Інтернет-ресурси

19. <http://chl.kiev.ua/pub/Publication/Author/229>
20. <https://vseosvita.ua/library/comu-lisi-nazivaut-legenami-planeti-paola-utevska-lis-trudivnik-viznacenna-temi-naukovo-hudoznogo-tvoru-73094.html>
21. <https://pidruchniki.in.ua/literaturne-chitannya-4-klas-kochengina-koval-2015/>
22. <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1595>
23. <https://ukrlit.net/biography/bucen.html>
24. <http://8next.com/ulit4/5989-ukrlit4219.html>
25. <https://dovidka.biz.ua/dmitro-pavlichko-biografiya-skorocheno/>
26. Довідник цікавих фактів та корисних знань <https://dovidka.biz.ua/mikola-singayivskiy-biografiya-korotko/>
27. <https://dovidka.biz.ua/pisenka-pro-kosmichnogo-gostya-analiz/>.
28. <https://ukrclassic.com.ua/katalog/s/sosyura-volodimir/2304-volodimir-sosyura-biografiya-skorocheno>
29. Бібліотека української літератури: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/s/sosyura-volodimir/3421-analiz-lyubit-ukrajinu-sosyura>
30. <https://www.livelib.ru/review/292246-kazki-drakona-omelka-sashko-dermanskij>
31. <http://shpolyanska.rda.org.ua/news/10-22-25-05-09-2018/>
32. <https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2785-povist-viznachennya>